

קונטרס

האינטרנט בהלכה

ד"ר
בן הרב שמואל צבי זצ"ל
ליכטנשטיין

הארות והערות יתקבלו בברכה ע"פ כתובת:

P. O. Box 519, Monsey NY 10952

haaros@ihalacha.com

להתוודע ולהגלות

אין בכוונתינו לפסוק על שום שאלה או הלכה כלל וכלל. ועל כל אחד ואחד לפנות למורה הוראה שלו לידע את המעשה אשר יעשון. "וכי מפני שמדמין נעשה מעשה?" (גיטין יט.).

עימוד ע"י:

845.510.2203

הדפסה: המעתיק

hamatikny@gmail.com

הקדמה

יראתי בפצותי שיח להשחיל, אבל כד חזינא רוח סערה באה מן צפון ועמיה שרא חדתותא המכונה אינטרנט בלע"ז המסתעפות לתילי תילין של הלכות, ותיפקחנה עיני לראות בדברי רבותינו הפוסקים וכמעט שאפילו קול דממה דקה לא ישמע להאיר עינינו בתורתך, בשורש וענף, ואמרתי בלבי אומר אני מעשי למלך ואשיר לה' שיר חדש, לעורר חדשים גם ישנים משבילי אורייתא, אקריב לה' מנחה חדשה והרימותי עט סופר מהיר, אאלקט ואאסף בעמרים ואקבץ אל אדוני המלך, מאן מלכי וכו' - כל אמרות ה' אמרות טהורות מדברי רבותינו הקדושים, ראשונים ואחרונים, ופוסקי זמנינו, לצרוף בהן לברר וללבן דבריהם לפי מיעוט הבנתי וחוסר תבונתי, ואפילו אם נראין כנושאים חדשים, אבל חדשים לבקרים רבה אמונתך, ואין כל חדש תחת השמש, ובמתן תורה כתיב 'קול גדול ולא יסף', ופירשו חז"ל 'ולא פסק', ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתנה למרע"ה, ודברי תורה כמעין מי נפתוח, דברים חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים, בכל מצב ובכל עת.

יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שלחשי ירצה כמנטיף ומשחיל, תגיה חשכי, קוממני מריפיון וחיל, פתח דבריך יאיר מבין פתיים, ויהיו נא אמרי - נר קטן, לרגלי המשתעשים בחוקיך, אכי"ר.

תוכן ענינים

סימן א.....ט

האם יש חיוב על פי הלכה להתקין פילטר על המחשב שלו?

ענף א' - בענין החיוב להסיר מכשול האם הוא דוקא כשיש סכנת מיתה או סכנת נזק, ודין סכנה רוחנית שנחשבת סכנה לענין זה.

ענף ב' - ביאור הסוגיא בב"ב (דף נז:); בענין דרכא אחרינא.

ענף ג' - בסוגית הגמ' בסנהדרין (דף קז.) שלא להביא עצמו לידי נסיון.

סימן ב.....כג

האם יש להתיר איסור יחוד ע"י SKYPE או WEBCAM? להכשיר חלב שחלבו עכו"ם ושאר הכשרים? לענין עדות לקיומא לגיטין וקדושין? למינוי שליחות לכתיבת הגט ונתינתו? לענות אמן או קדיש או קדושה?

ענף א' - לענין עדות של קדוש החודש והמסתעף

ענף ב' - בדין השומע קדיש וקדושה ע"י מכשירים הנ"ל

ענף ג' - לענין מינוי הסופר והעדים בגט

ענף ד' - לענין עדות של ממון ונפשות

ענף ה' - לענין עדות לקיומא בקידושין

ענף ו' - לענין דין לעיני הזקנים בחליצה

ענף ז' - לענין ברכות הראייה של מלך, חכם וכו'

ענף ח' - לענין להתיר איסור יחוד

ענף ט' - לענין להתיר חלב שחלבו עכו"ם ע"י ראיית ישראל במכשירים הנ"ל

סימן ג.....לה

מהו תוקף וגדר הקנין באתר אינטרנט ע"פ דין תורה? האם מותר להזמין חמץ בפסח דרך אתר אינטרנט שיקבל לאחר החג?

ענף א' - גדר הקנין בכרטיס אשראי.

ענף ב' - דין קנין מעות במטלטלין כשלא משך, האם קונות לחומרא. ודין קנין כסף מנכרים.

ענף ג' - דין קנין סיטומתא אי מהני בדבר שלא בא לעולם, ואי קנין כסף מהני מדין סיטומתא.

סימן ד.....מה

השולח וירוס למחשב של חברו והזיק את המחשב או המידע שלו האם מחוייב לשלם? ומאיזה דין מזיק יש לחייבו?

ענף א' - אם יש לחייב משום אש [מדין חציו או מדין ממונו]
מו"מ בחידוש החזו"א דאשו שחייב ברוח מצויה היינו דוקא כשמנשבת בשעת הדלקת האש / הנפ"מ לדינא אם נחייבו משום חציו או משום ממונו / סיכום אי יש לחייב משום אש

ענף ב' - אם יש טענה לפטור שהניזק מסייע בהזיק.
יש לחייב מדינא דגרמי הואיל והוא הזיק מצוי / סברא לחייב בנפ"מ שהניזק לא חשוב מסייע / עוד מו"מ בסוגיא דהיה לה שלא תאכל / אם ההיזק בהמחשב חשוב הזיק שאינו ניכר / דין החולה במחלה מדבקת שהדביק אנשים ומתוך כך הפסידו ימי עבודה, האם חייב לשלם להם שבת

סימן ה.....נט

להשתמש בשירות האלחוטי (WIFI) של חברו שלא ברשות האם חשוב כגזלן? מהו הדין בגזילה שאין בו ממש?

דין גזילה בלא מעשה קנין - רק ע"י השתמשות.
שואל שלא מדעת דקי"ל דהוי גזלן, האם זה רק לענין להתחייב באונסין או גם לענין איסור גזילה.
בדין גזילה בדבר שאין בו ממש.
מו"מ בסוגית ד"זה נהנה וזה לא חסר" וכו', ובאיזה אופן כופים את האדם לתת רשות להשתמש בשלו לכתחילה.

סימן ו.....עג

האם מותר להוריד תוכנות וקבצי מוזיקה גנובים מהאינטרנט? האם שייך גניבה במידע שכלי של חברו אף שאינו נוטל ממנו כלום?

סימן ז.....פה

האם מותר בשבת להשאיר אתר אינטרנט מסחרי פתוח כדי שיקנו בו עכו"ם? האם מותר לעשות מכרז (BID) על E-BAY כשגמר המכירה-פומבית בשבת?

ענף א' - בענין שכר שבת.
ענף ב' - לספק הזמנות שנתקבלו באתר האינטרנט בשבת.
ענף ג' - בענין קנין בשבת.

סימן ח.....צי

**באתר אינטרנט שבא"י שעשו עידכון בשבת באיסור האם מותר להנות מהעידכון
הזה כשאצלו הוא חול? מהו ליהנות משידור חי כשהוא שבת במקום השידור
ואצלו הוא חול?**

ענף א' - בדין מעשה שבת בשוגג ומזיד ע"י ישראל ועכו"ם.

ענף ב' - בדין מומר לענין מעשה שבת אם דינו כישראל.

ענף ג' - חידוש הכתב סופר שבית חרושת שמחלל שבת בקביעות אסור
ליהנות ממנו לעולם, כדין המבשל בשבת בעצמו.

ענף ד' - שיטת הרמב"ם דגוי שעשה מלאכה לישראל בפרהסיא, אסור ליהנות
ממנה לעולם.

ענף ה' - דין ליהנות משידור חי.

ענף ו' - העולה לדינא.

סימן א

בענין החיוב להעמיד פילטר על קו האינטרנט

לאחרונה עמדו כמה רבנים וראשי ישיבות שליט"א להעיר על הצורך שלא להשתמש באינטרנט בלא השגחה כראוי ע"י כל מיני פילטר'ס למיניהם להציל מלגלוש באתרים שיש בהם פריצות וכדומה.

ופה נבוא לדון מדברי הש"ס והפוסקים בהחיוב לגדור גדר ולהעמיד פילטר לסינון אתרים, ונזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

ענף א'

בענין החיוב להסיר מכשול
האם הוא דוקא כשיש סכנת
מיתה, ודין סכנה רוחנית

א) גרסינן בסוף פ"ק דב"ק (דף טו:), והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא, האי כלבא דאכל אימרי, ושונרא דאכלה תרנגולא משונה הוא, ולא מגבינן בבבל וכו', ובין כך ובין כך משמתינן ליה עד דמסלק הזיקא מדרכי נתן, דתניא, רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל (דברים כ"ב) לא תשים דמים בביתך, ע"כ.

ומבואר דחייב אדם להרחיק כל נזק מתוך ביתו.

וע"ע במהרש"א (חידושי אגדות) שכתב וז"ל: מנין שלא יגדל כלב רע וכו' ושלא יעמיד סולם רעוע וכו'. הוסיף בזה, אף שכבר הזהיר הכתוב על המעקה, הוא מפני דרי בני ביתו שלא יפלו מן הגג, אבל לגדל כלב רע דודאי לא יגיע ההיזק לבני ביתו שהורגל כלב הרע עמהם, אבל הוא מגדלו לשמירתו מן הגנבים בלילה, וכן בסולם רעוע ידעו בו בני ביתו ואעפ"כ קאמר לא תשים וגו', וק"ל, עכ"ל. והיינו שבתוך ביתו צריך להרחיק הנזק אף שלא יכשיל בו בני ביתו אלא את האחרים.

ב) והנה יל"ע בהאיסור של "לא תשים דמים", האם הוא דוקא להסיר מכשול שיש בו סכנת נפשות, וכפשטיה דלשון "לא תשים

ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחת, היתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים, ונבח בה כלב והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ההיא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא נבח בה כלבא, אמר לה מריה לא תיסתפי מיניה שקולי ניביה. אמרה ליה, שקילי טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נד ולד, ע"כ.

ומשמע לכאורה דהך איסור של לא יגדל כלב רע הוא משום חשש סכנת מיתה וכהך עובדא שהאשה הפילה עוברת.

אמנם יעויין בספר החינוך בלאו דלא תשים דמים (מצוה תקמ"ז), שכתב וז"ל: שלא להניח המכשולים והמוקשים בארצותינו ובבתינו כדי שלא ימותו ולא יזקו בם בני אדם, ועל זה נאמר (דברים כב:ח) "ולא תשים דמים בביתך". ואמרו בספרי [כאן], ועשית מעקה לגגך - עשה, ולא תשים דמים בביתך - לא תעשה, עכ"ל.

ומדבריו מבואר, שהלאו כולל בין סכנת מיתה ובין שלא יזקו בם בני אדם. וכבר נתעורר בזה בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן ל"ז אות כ"ה), שלדברי הרמב"ם צ"ל דהך מימרא דר' נתן בסוגיא דב"ק הנ"ל שמבואר שאסור לגדל כלב רע מיירי בכלב שיש בו סכנת נפשות דוקא, וכן לענין סולם שגובהו עשרה דשייך בו חשש מיתה, ואי לאו הכי אינו עובר

דמים" או שכולל גם שאר נזק אף בלא חשש סכנה.

וע' בדברי הרמב"ם בהלכות רוצח (פי"א ה"ד) וז"ל: אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות, כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה, שנאמר (דברים ד:ט) "השמר לך ושמור נפשך". ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים, עכ"ל.

ומדבריו מבואר שהלאו כולל רק מכשולות המביאים לידי סכנת נפשות, אבל לא בסתם נזק.

וכן משמע מסוגיא דב"ק (דף פג), דאיתא התם: לא יגדל אדם את הכלב אא"כ קשור בשלשלאות כו'. תנו רבנן: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר, וקושרו ביום ומתירו בלילה. תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: המגדל כלבים כמגדל חזירים. למאי נפקא מינה למיקם עליה בארור וכו'. דריש ר' דוסתאי דמן בירי, "ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל", ללמדך שאין שכינה שורה על

דקרא ד"לא תשים דמים" מיירי בנזק מיתה, וצ"ל שעכ"פ מדרבנן אסור גם בשאר נזקין.

וכן מובא בשו"ע (חו"מ סימן ת"ט סעיף ג) וז"ל: אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדלו. וקושרו ביום ומתירו בלילה. הגה: וי"א דהשתא שאנו שרוין בין העכו"ם ואומות בכל ענין שרי, ופוק חזי מאי עמא דבר, (הגהת אלפסי החדשים). מיהו נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל, עכ"ל.

ומבואר כנ"ל שכל היזק אף שאינו סכנת נפשות אסור.

(ד) **ומעתה** יש לדון לענין סכנת רוחניות האם הם ג"כ בכלל הך איסורא ד"לא תשים דמים", וכגון בנדר"ד שמניח את הקו אינטרנט שלו בלי פילטר שיסנן את האתרים הפרוצים, שע"י זה נותן מכשול לעצמו ולבני אדם לחטוא באיסור של "לא תתורו אחרי לבבכם" ובאיסור "ונשמרתם מכל דבר רע" ועוד הרבה איסורים כמו שפירסמו ענינים אלו בזמן האחרון, האם הוא בכלל הך איסור של "לא תשים דמים בביתך".

(ה) **ויש** להביא ראיה דסכנה רוחנית נחשבת כסכנת הגוף, שכן מצינו בדברי הפוסקים שמדמים זה

בלא תשים דמים. וכ"כ שם בשטמ"ק בשם מהר"י כ"ץ ז"ל, מדר' נתן כו' אע"ג דהך דר"נ לא מיירי בהיזק כי הך דשמעתין אלא בסכנת נפשות כדמוכח קרא דלא תשים דמים בביתך, עכ"ל.

אלא דלפ"ז יל"ע, דא"כ מאי מדמה בסוגיא שם לענין כלבא דאכל אמרי וכו' דמשמתינן ליה לסלק היזיקא. ותיירן, דצ"ל דרק דרך דמיון הביא הש"ס להא דר"נ ומדרבנן הוא. וע"ש מש"כ עוד להקשות על שיטת החינוך.

אלא דיש להעיר בסוגיא עוד, דמלבד דהך כלבא דאכל אימרי ושונרא דאכלה תרנגולא לא הוי סכנת נפשות, הרי לא הוי נזקי גופו כלל אלא רק נזקי ממונו, ולכאורה פשוט שאף לדעת החינוך דחייב להסיר מכשול משום נזק, זהו דוקא בנזקי הגוף ולא בנזקי ממון, ועל כרחך שאינו אלא דמיון בעלמא.

(ג) **ויעויין** עוד בדברי הרמב"ם בהלכות נזקי ממון (פ"ה ה"ט), שכתב וז"ל: וכן אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום, ולא את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר, ביום קושרו ובלילה מתירו, ואמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהזיקן מרובה ומצוי, עכ"ל. וצ"ע דהרי הרמב"ם עצמו בהל' רוצח מעמיד את הסוגיא בב"ק בנזק מיתה ופסק

לזה, דאיתא בשו"ע (או"ח סימן ש"ו סעיף י"ד) וז"ל: מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות. ואי לא בעי כייפינן ליה, עכ"ל.

וכתב המ"ב (ס"ק נ"ז) וז"ל: חוץ לשלש פרסאות. היינו אף דיש בזה איסור דאורייתא לאיזה פוסקים. וה"ה אם יצטרך לחלל שבת עי"ז באיזה מל"ט מלאכות ג"כ שפיר דמי, דכאשר תמיר את הדת לגמרי תחלל שבת ותעבוד עבודת גלולים כל ימיה, ואם הוא יחלל שבת פעם אחת נקרא איסורא זוטא נגד זה, עכ"ל.

ומבואר שגם על סכנה רוחנית הותר לחלק שבת, אמנם יש לחלק שזה דוקא להצילה משמד שתצא מכלל ישראל - אז הוא דחשוב כסכנת מיתה, כי אבידת נשמתה שתצא לשמד דומה סכנת נפשות, אבל בשביל להציל מעברה אחת לא חשוב כסכנת מיתה. וכן מבואר בדברי הט"ז שם (ס"ק ה') וז"ל: וצ"ל דשאני הכא שרוצים להמירה ותשאר מומרת לעולם אחר כך, בזה הכריע כהתוס' דיש להצילה בחילול שבת דזה עדיף מפיקוח נפש, משא"כ לקמן שיעשה [עבירה] פעם אחת

באונס, כיון דאונס רחמנא פטריה ואח"כ אין חשש לא יחלל שבת בשביל הצלה זו כנ"ל נכון, עכ"ל.

(ו) **אלא** שיש להוכיח שכל סכנת רוחניות דומה לסכנת הגוף מדברי השל"ה הק' (פרק דרך חיים תוכחות מוסר, פרשת קדושים), וז"ל: שלא לעמוד על הדם, שנאמר (ויקרא יט:טז) "לא תעמוד על דם רעך". טעם מצוה זו, לפי שכל ישראל ערבים זה לזה. ואם נתחייבנו בהצלת הגוף, כל שכן בהצלת הנפש, שאם יראנו עובר עבירה שמאבד עולמו יצילוהו, עכ"ל א.

וכ"כ במנחת חינוך (מצוה רל"ט אות ו'), וז"ל: ונ"ל דחייב התוכחה היא, דחוץ מעשה זו עוד מתחייב על ל"ת ד"לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט:טז), דלא גרע משובע בנהר דעובר על "לא תעמוד", וגם ו"השבות" (דברים כב:ב) לרבות אבדת גופו. ועל אחת כמה וכמה דאם יכול להצילו מן העבירה דהוא אבדת נפשו וגופו רחמנא ליצול, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו, עכ"ל.

ומבואר דגם להוכיח חבירו להצילו מחטא הוא בכלל הקרא של "לא תעמוד על דם רעך" - כמו הרואה חבירו טובע בנהר.

וכ"כ בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן ר"ד), שהדברים ק"ו אם על

גופו חייבה תורה להצילו ק"ו לנפשו, ע"ש.

ומדבריהם יש ללמוד שבכל עבירה שייך הך לאו ד"לא תעמוד על דם רעך", אף שאינו עומד להשתמד רחמנא ליצולן, אלא כל שמצילו מחטא חשוב כהשבת גופו. [וצע"ק דמאי שנא לענין לחלל את השבת דמשמע דרק להציל משמד מותר לחלל שבת. ויש לחלק, שלהתיר לעשות איסור חילול שבת כדי להציל את חברי מאיסור, זה דוקא כשחברו עושה איסור גדול כשמד, אבל באיסור אחד לא הותר לעשות איסור של חילול שבת, וכמבאר מדברי הט"ז והמשנה ברורה הנ"ל. אבל ודאי שמחויב להצילו מאיסור מדין "לא תעמוד על דם רעך וכו'"].

ז) ולפ"ז י"ל גם לענין הלאו של "לא תשים דמים", אף אי נימא שהוא רק בחשש סכנת מיתה, י"ל דלענין אבידת נשמתו כל נזק רוחני הוא בכלל שימת דמים וחשוב כסכנה שמאבד עולמו, וכמש"כ השל"ה.

וכן מצאתי בשו"ת מהר"ם שי"ק (י"ד סימן של"ח), וז"ל: קי"ל דאפי' מידי דשייך לגוף אמרינן דאסור לילך תחת גשר רעוע וקיר נטוי, א"כ ק"ו שאין אנו רשאים לילך למקום סכנה לנפש, והתורה אמרה "השמר לך

ושמור נפשך מאד", וכיון שהדין שאסור לילך במקום סכנת הגוף וגם אנו מצווים שלא להניח אצלינו דבר דיש בו סכנה, והוא לאו מפורש בתורה "ולא תשים דמים בביתך", וא"כ ק"ו שאין לילך ואין לעמוד ואין להניח דבר יש בו סכנה לנפש, עכ"ל. וכ"כ בקיצור במקום אחר (או"ח סימן ש"ח), דאיסור דלא תשים שייך גם במכשול של עבירות, ע"ש.

ומדבריו משמע שיש ללמוד מהך קרא ד"השמר לך ושמור נפשך" גם לענין סכנות רוחניות אף דקאי על סכנת הגוף.

והנה הרמב"ם בהלכות רוצח (פי"א ה"ד) הביא הך קרא ג"כ לענין סכנת הגוף, וז"ל: וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנא' (דברים ד:ט) "השמר לך ושמור נפשך". ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על "לא תשים דמים", עכ"ל.

וכבר העיר במנחת חינוך (מצוה תקמ"ז אות י"א), שדברי הרמב"ם צ"ע, דמנלן זה דהוי עשה לשמירת הגוף, הא קרא מיירי בענינים העומדים ברומו של עולם בעיקרי הדת.²

ב. וע"ש שמצדד שהוכחת הרמב"ם מסוגיא דברכות (דף לב:) דאיתא התם: תנו רבנן:

וכן העיר בספר תשובה מיראה (לבעל האדר"ת), דהך קרא דרשינן ליה במנחות (דף צט:) לענין שוכח דבר מתלמודו ולא לענין שמירת גופו. [וע"ע ברמב"ן בהשגות לספר המצות (שכחת הלאוין ב'), שכתב דהלאו קאי על שכחת מעמד הר סיני ומנה אותו בכלל מנין תרי"ג, ע"ש].

אבל עכ"פ לענין סכנה רוחנית יש ללמוד מק"ו שגם הוא בכלל הך קרא ד"לא תשים דמים", וכמו שנתבאר. ומדברי המהר"ם שי"ק משמע, שכל נזק רוחני בכלל ולא רק אבידת הנפש ממש כשמד.

(ח) **אלא** שיש עוד לדון, דלא שייך בנד"ד לאו דלא תשים, והוא ע"פ מה שהקשו האחרונים על הא דאיתא ברמב"ם בהלכות רוצח (ריש פרק י"א) כמה גווי דפטור לגמרי מעשיית מעקה (כגון בית שאין בו ד' על ד' אמות, או בית האוצר ועוד, ע"ש), ונראה מדבריו דפטור לגמרי. והקשה החזו"א (י"ד סימן רי"ד על חולין דף קל"ה) ועוד, דמאי שנא כל הני דפטור

הרמב"ם מהא דאיכא לאו בשאר אופנים כגון בסולם רעוע וכלב רע, ועל כרחך דלאו דלא תשים איכא בכל גווי, ומאי שנא הנך שפטורים ממצות עשיית מעקה פטורים לגמרי גם מהלאו.

ותירץ החזו"א דלעולם לגבי כל המזיקים יעבור בלאו בכל גווי וכנ"ל, אלא דלענין מעקה בעצם מצד הסברה לא היינו אומרים שיש בזה לאו דלא תשים, לפי שאינו מצוי כ"כ ההיזק בזה, וגם אפשר להזהיר את כל מי שעולה לגג שיזהר לא להינזק ואף כל אדם בשבעו נזהר כשעולה לגג שלא יפול³, ממילא אי לאו דחידשה תורה מצות עשיית מעקה לא היינו קוראים לו מזיק, ובמצוה מחודשה זה יש לה כמה תנאים מתי לחייב בזה עשיית מעקה. משא"כ בשאר המזיקים, הרי אין אדם יכול לדעת וליזהר מהם שלא ינזק, וגם אין שייך להודיעם שיזהרו בזה וממילא שם נחשב למשים דמים בכל גווי, עכת"ד.

מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו ריקא, והלא כתוב בתורתכם "רק השמר לך ושמור נפשך", וכתוב "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום וכו', ע"כ. ומבואר דהך קרא איירי גם בשמירת הגוף. אלא שכתב לדחות, דהרי זה מדברי ההגמון דלדעתו קאי על שמירת הגוף, והם ומהפכים דברי אלקים חיים למינות. אמנם בביאור הגר"א על הרמב"ם הנ"ל ציין לסוגיא דברכות הנ"ל למקורו של הרמב"ם.

ג. ויש להעיר שהרי לגבי קטנים וכיו"ב לא שייך כלל לומר שיזהרו מעצמם או להודיעם, וצ"ב.

ברע (ישעיהו לג:), א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא, אי דליכא דרכא אחריתא, אנוס הוא. לעולם דליכא דרכא אחריתא, ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה, ע"כ.

ופירש הרשב"ם וז"ל: שאין מסתכל, כשהוא הולך על שפת הנהר. היכי דמי, דמשתבח ביה קרא אם עוצם עיניו, דמשמע שאם לא יעצם עיניו אינו לא צדיק ולא רשע. אי דאיכא דרכא אחרינא, ואזיל בהך. רשע הוא, ואף על פי שעוצם עיניו שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה, דקיימא לן חולין (דף מד:) הרחק מן הכיעור. אנוס הוא, אם מסתכל דרך הליכתו ואנוס רחמנא פטריה, ולמה מזקיקו הכתוב להעצם עיניו, דמדמשתבח ביה קרא שמעינן דצריך לעצום עיניו. למינס נפשיה, להטות עיניו לצד אחר, והיינו דמשתבח ביה קרא דאי אנוס נפשיה חסיד הוא, עכ"ל.

ויש ללמוד מדברי הרשב"ם, דכל היכא שיש לו דרכא אחרינא אף שעוצם עיניו חשוב כרשע, ובאופן שליכא דרכא אחרינא אם אינו עוצם עיניו לא חשוב לא רשע ולא צדיק, ואם אנוס נפשיה שאינו מסתכל שעוצם עיניו משתבח ביה קרא והוא חסיד.

ומשמע מדבריו שעיקר חיוב הנ"ל כשאין דרכא אחרינא

ומעתה יש לעיין בנד"ד, במחשב אי חשוב מזיק בעצם, כיון שהמשתמש בו משתמש בו לצורך פרנסתו וכדומה ואינו מכוין לעבירה דומה למעקה [שבלא חידוש הקרא לא היה נתחייב והיכא דפטור פטור לגמרי גם מהלאו], או י"ל כיון שהאינטרנט פרוץ ושכיחא היזקא, ואין יכול ליזהר מעצמו א"כ דומה למזיק ממש ולא למעקה, וצ"ע בזה.

סיכום:

ט) ע"פ המבואר באחרונים שגם העובר בסכנת רוחני משום הלאו ד"לא תשים דמים בביתך", יש לדון אם המניח אינטרנט פתוח בביתו ובני ביתו גולשים בו בלי השגחה כיון שגורם מכשול רוחני שמשתמשים באינטרנט באופן האסור.

וכן לענין הלאו של "לא תעמוד על דם רעך" דמבואר באחרונים הנ"ל דקאי גם לענין להצילו מחטא, יש לדון שגם המשתמש במחשב חשוב כטובע בנהר שמצוה להצילו כיון דשכיח, ועל כן המניח מחשב פתוח בלא השדחה עובר משום לאו הנ"ל.

ענף ב'

ביאור הסוגיא דב"ב (דף נז:)
באיכא דרכא אחרינא

א) בסוגיא דב"ב (דף נז:) איתא: ועוצם עיניו מראות

כוונתם כשיש לו דרכא אחרינא ומשו"ה אסור מעיקר הדין ולכן מכין אותו מכות מרדות, וליכא מחלוקת בין הרשב"ם והרמב"ם.

ביאור האגרות משה בסוגיא הנ"ל

(ב) **ובעיקר** סוגיא הנ"ל דהקשה הש"ס דבדליכא דרכא אחרינא אנוס הוא, ופירש הרשב"ם וז"ל: אנוס הוא - אם מסתכל דרך הליכתו ואנוס רחמנא פטריה ולמה מזקיקו הכתוב להעצים עיניו, עכ"ל.

הנה דברי הרשב"ם צריכים ביאור רב, חדא דלמה חשוב אנוס דהרי אפשר לו שלא לילך כלל לשם, ואף שצריך לילך לשם לפרנסתו ולעבודתו ולשאר צרכיו מה בכך, הא אנוס ממון לא חשוב אנוס לדחות איסורין. ועוד, למה ס"ד שאין צריך להעצים עיניו כלל, וגם למסקנא שצריך להעצים עיניו הוא רק מילי דחסידות דמשתבח ביה קרא ואינו לא צדיק ולא רשע, וצ"ב.

וכבר עמד בזה בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א סימן נ"ו), ותירץ דצ"ל שהאיסור הוא רק משום חשש שיבוא לידי הרהור ולכן רשאי לסמוך על עצמו שיסיח דעתו מהן ולא יהרהר מחמת שיסתכל בהן, דכיון שיש לו צורך ללכת שם לצרכי פרנסתו וכדומה אינו מחוייב לחשוש ע"ז ביותר ולהפסיד ממונו ולמנוע משאר צרכיו. ורק כשאין לו צורך

לאנוס עצמו שלא להסתכל בנשים העומדות על הכביסה, הוא ממדת חסידות ולא מעיקר הדין.

ויעויין בדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"א) שהביא סוגיא הנ"ל, וז"ל: וכן אסור לאדם להסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה, אפילו להסתכל בבגדי צמר של אשה שהוא מכירה אסור, שלא יבוא לידי הרהור, עכ"ל.

וכן מובא בשו"ע (אה"ע סימן כ"א סעיף א') וז"ל: צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד וכו', ואסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה וכו', והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, כאלו נסתכל בבית התורף (פי' ערוה) שלה, ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שעה. והמתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות, ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין, עכ"ל.

והנה אין דרכו של הרמב"ם להביא הנהגות של חסידות, וגם נקט בלשון "אסור לאדם להסתכל", והשו"ע כתב שהעובר בזה מכין אותו מכות מרדות, ומשמע מדבריהם שלמדו שהך סוגיא דב"ב אינו מילי דחסידות, וכוונת הגמ' "מיבעי ליה למינס נפשיה" היינו מעיקר הדין, כן נראה לכאורה.

אלא שיש להעיר שדברי הרמב"ם והשו"ע סתומים, ואולי

עיניו. ומתוך הש"ס דאפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה כשאפשר לו מדרך חסידות כדפירשב"ם, והטעם אולי בשביל זה יהיה טרוד שלא להרהר וגם אולי הראיה ממש יגרום גם להסתכל ביותר, עכ"ד.^ה

ג) וע"ש שהעיר דמסתימת הגמ' משמע יותר שאף שלא בטוח שלא יבוא להרהור נמי מותר לילך בליכא דרכא אחרייתא לעשות צורך פרנסתו ושאר צרכיו. וביאר, דהטעם משום שאיסור הרהור אינו מצד עצמו אלא כדי שלא יבוא לידי טומאה בלילה שלא ברור הדבר שיבוא לידי טומאה אלא שיש לו

לעבור כאן - כגון בדאיכא דרכא אחרינא, וה"ה כשאין לו צורך לילך שם דהולך רק לטייל שאף בליכא דרכא אחרייתא הוא אסור לסמוך על עצמו שסייח דעתו, דהא זהו האיסור "ונשמרת" שלא יסמוך על עצמו לומר שלא ירהר, אבל במקום צורך רשאי לסמוך שלא ירהר. ומכיון שרשאי לילך ולא לחוש להרהור א"כ ס"ד דגם א"צ להעצים עיניו, דהרי אנוס הוא להסתכל דרך הליכתו, ואונס זה הא סגי שיפטריה רחמנא מהאיסור לסמוך על עצמו, ולענין הרהור אין חילוק בין עוצם עיניו ללא עצם^ו, כיון שיודע שהן מגולות במקום המכוסה ובשביל זה עצם

ד. ומה דנקט מרן זצוק"ל דלענין הרהור ליכא חילוק אם עוצם עיניו או לא, וראייתו דא"כ איך ס"ד דהאונס פוטרו מלעצום עיניו, יל"ע טובא דהרי נקט הרשב"ם דבליכא דרכא אחרינא מקרי רשע אף שעוצם עיניו והטעם משום שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה, דק"ל חולין (דף מוד): הרחק מן הכיעור, עכ"ל. ולדבריו הרי מקרי רשע לא רק משום שצריך להרחיק, אלא משום שאסור לסמוך על עצמו שסייח דעתו וכמש"כ בעצמו, דהא זהו האיסור של "ונשמרת" שלא יסמוך על עצמו לומר שלא ירהר, ומה שמעצים עיניו לא מעלה ולא מוריד לזה. ועל כרחק צ"ל שהיכא שמעצים עיניו באמת מועיל לו שלא ירהר, ורק בדאיכא דרכא אחרינא מ"מ אסור משום הרחק מן הכיעור. אלא דלפ"ז יקשה טובא דהאיך ס"ד וכן הוא למסקנא דמטעם אונס אינו מחוייב לעצום עיניו מעיקר הדין אלא ממילי דחסידות משום אונס הא לענין עצירת עינים אינו אונס, וצ"ע ג.

ה. וע"ש שהוכיח מזה לענין אם מותר לילך בשוק במקום שיש נשים פרוצות, וז"ל: עכ"פ חזינן שאף בשביל הפסד ממון ושאר צרכים שצריך לעשות, רשאי לילך למקום שמגלות השוק והזרועות שהם מקומות שדרך לכסות אף שיהיה מוכרח להסתכל, ואף כשלא יוכל לעצום עיניו, אף לבעלי נפש, וכשיכול לעצום עיניו מדינא אינו מחוייב כיון שהוא דבר קשה לפניו, ורק ממידת חסידות יש לו למינס נפשו ולעצום עיניו, עכ"ל. ושוב מסיק וז"ל: וברחובות שבעוה"ר הולכות פרוצות הרבה שהוא דבר שא"א לאסור, צריך להשתדל בכל האפשר שלא להסתכל והעיקר להסיח דעתו מכל הרהור. ומסתבר שברחובות הוא דבר נקל להסיח דעתו משום שטרוד בהליכתו שלא יזק ולא יזיק, אבל בכל אופן א"א לאסור דבר שאין יכולין לעמוד בה, עכ"ל.

לחוש לזה, לכן לא מחוייב למנוע מצרכיו ולהפסיד פרנסתו בשביל הספק.

אך העיר דכיון שהקרא אסר להרהר מצד ספק זה, הרי נמצא שהרהור הוא כבר איסור בעצם, ולכן מסיק דצ"ע לדינא במי שלא בטוח שלא יבא להרהר, ע"ש [ומש"כ שאין איסור הרהור מצד עצמו וכו', כבר האריך הוא בעצמו בתשובה בזה באבן העזר (ח"א סימן ס"ט), ושם כתב דיש שני פסוקים, דמצד ונשמרת מכל דבר רע הוא רק שמא יגרום לו מקרה לילה, אולם מצד הקרא ד"לא תתורו" וכו', הוא איסור גמור בפני עצמו, וע"פ דבריו יש לדון במש"כ כאן, ואכמ"ל].

ד) והנה לדברי האגרות משה שנקט שיש לומר שהאיסור להסתכל הוא מחמת ספק שמא יבוא לידי הרהור, יש להסתפק בהולך במקום שיש ספק אם יש שם נשים העומדות על הכביסה [ולמשל אם יש לו צורך רפואה לשוט בים ואינו ברור שיש עתה נשים שם], אם מותר לילך אף באופן שיש לו דרכא אחרינא. די"ל דבאופן זה חשוב כספק ספיקא ומותר לילך ולא חשוב רשע.

וכן יל"ע באופן דליכא דרכא אחרינא ויש רק ספק אם מחייב ג"כ לעצום עיניו ממדת חסידות.

וקצת ראה לזה דאמאי לא משני הגמ' דלעולם איירי באיכא דרכא אחרינא אבל באופן שיש ספק אם הנשים עומדות שם, ובכה"ג אם אינו עוצם עיניו אינו לא רשע ולא צדיק רק ממילי דחסידות. ומשמע דבכה"ג א"צ לעצום עיניו אף ממילי דחסידות.

אמנם יש לדחות לאידך גיסא, דאפשר שגם באופן ספק פשוט שאסור והוא בכלל רשע [ואולי משום שגם בספק הוא בכלל החיוב של הרחק מן הכיעור ובפרט לסברת הח"ח דלקמן שבעריות החמירו יותר], וצ"ע בזה.

וע' בברכות (דף סב:) אמר להו אביי לרבנן כי עייליתו בשבילי דמחוזא למיפק ביה בחקלא, לא תחזו לא להך גיסא ולא להך גיסא, דלמא יתבי נשי ולאן אורח ארעא לאסתכולי בהו, ע"כ.

ודברי הגמ' צ"ב דזה פשיטא שאסור להסתכל ועל מה הזהיר אביי לרבנן.

ואולי משום שהיה באופן שליכא דרכא אחרינא וגם היה להם צורך שהולכין למיפק ביה בחקלא ומ"מ הזהיר להם להעצים עיניהם שלא להסתכל, ואף שהוא רק ספק וכלשון אביי "דלמא יתבי נשי" מ"מ גם ספק בכלל הך חיובא של עוצם עיניו מראות ברע, ונפשט ספק הב' הנ"ל.

בדברי הח"ח שלענין עריות שנפשו של אדם מחמדתן צריך להרחיק יותר משאר עבירות

(ה) **ובעיקר** דברי הרשב"ם הנ"ל דבאיכא דרכא אחרינא אף שעוצם עיניו חשוב כרשע, ע' בספר חפץ חיים (כלל ו' בבאר מים חיים אות י"ד) שהביא דברי הש"ך (יו"ד סימן קמ"ב ס"ק ל"ד) לענין איסור ליהנות מע"ז דאם יוכל לאטום אזניו ולהעצים עיניו ולסתום נחיריו שלא יהנה מן הקול והמראה והריח מותר כשאינו מתכוין ליהנות מהם דלא הוי פסיק רישא, הא בלאו הכי אסור, ואפילו אי אפשר לו לילך למקום אחר אסור עכ"ד.

ומדייק הח"ח דמשום שיכול לאטום אזניו ולעצום עיניו מותר, הואיל ואינו פסיק רישא אפילו כשהוא שומע או רואה כיון שאינו מתכוין להנאה, דאל"ה אלא שעוצם עיניו הרי אינו נהנה כלל, [אבל אם הנגינות האסורות הם בקול גדול מאוד עד שהוא משער שלא יועיל לזה אפילו אטימת אזנים, וכן כה"ג בעצימת עינים והחוטם שאינו יכול לסתום אותם מאיזו סיבה שתהיה, אם כן הוא פסיק רישא גמור וחשוב כמתכוין ואסור].

ושוב הקשה על עצמו וז"ל: ואין להקשות על סוגיא זו מהא דאמרין בבבא בתרא (דף נז:) מאי דכתיב "ועוצם עיניו מראות ברע"

וכו', ופירש הרשב"ם רשע הוא ואף על פי שהוא עוצם עיניו דלא היה לו להתקרב בהאי דרך דקי"ל הרחק מן הכיעור וכו', ע"ש. ואם כן הכא נמי אמאי פסקין דאפשר ולא מכוין, דהיינו שאפשר לו לילך בדרך אחר ולא יפגע באיסור הנאה של עכומ"ז והוא הולך בדרך זו, כיון שהוא הולך לדרכו ואינו מכוין להנות שרי וכו' ומה דשרינן הוא אפילו אם הוא רואה ושומע וכו"ל, והכא בב"ב קרינהו הגמרא רשע לפירוש הרשב"ם אפילו אם הוא עוצם עיניו כיון שיש לו דרך אחרת וכו'.

ונראה לי, דסברת הגמרא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף בלא אפשר ולא מכוין, וכענין שאמרו בברכות (דף סא.) אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באה"ע דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות אפילו הכי אסרו חז"ל והכל מטעם שכתבתי כנ"ל. ומ"ש רשב"ם דקי"ל הרחק מן הכיעור היינו בענינים כאלו שמצוי פתוי היצר וגם לעזז הבריות מאוד, עכ"ל.

שאסור לנזיר לעמוד במושב שותי
יין ויתרחק ממנו הרבה שהרי מכשול
לפניו, אמרו חכמים סביב לכרם לא
יקרב, עכ"ל.

ומבואר בדברי הרמב"ם שכל שיש
המכשול לפניו יש חיוב
להתרחק גם בשאר איסורים. וא"כ כל
המחזיק בביתו אינטרנט בלא פילטר
כראוי, יש לדון ששוב כ"מכשול
לפניו" ועובר על האיסור הנ"ל,
וצריך לעשות הרחקה מהאיסור.

ענף ג'

בענין החיוב שלא להביא עצמו לידי נסיון

(א) ע' סוגיית הגמ' בסנהדרין (דף קז.)
אמר רב יהודה אמר רב לעולם
אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי
דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי
נסיון ונכשל, ע"כ.

וכך אנו מתפללים בכל בקר בברכת
המעביר שנה: "אל תביאני לדי
נסיון" וכו'.

וע' בסוגיא דע"ז (דף יז-יז:) ר' חנינא
ור' יונתן הוו קאזלי באורחא,
מטו להנהו תרי שבילי, חד פצי
אפיתחא דעבודת כוכבים, וחד פצי
אפיתחא דבי זונות. אמר ליה חד
לחבריה ניזיל אפיתחא דעבודת
כוכבים דנכיס יצריה, א"ל אידיך:
ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה
ליצריין, ונקבל אגרא וכו', ע"כ.

ומדברי הח"ח למדנו שיש להרחיק
בעריות יותר משאר
עבירות שנפשו של אדם מחמדתן,
ומי שאינו מרחיק כשיש לו דרכא
אחרינא הוא בכלל רשע.

סיכום לענין נד"ד לענין החיוב להעמיד פילטר

(ו) **העולה** מכל הנ"ל שהשתמש
באינטרנט ששכיחא
היזיקא של הסתכלויות אסורות, הוא
בכלל האיסור לילך בדרך שיש בה
הסתכלות אסורה של נשים העומדות
על הכביסה וכדומה, ועוד גרוע מזה
כמה פעמים כידוע. וא"כ בלא
העמדת פילטר חשוב כאיכא דרכא
אחרינא ורשע מקרי.

ויש לצרף לזה דברי הח"ח הנ"ל
דלענין עריות שנפשו של אדם
מחמדתן אף שעוצם עיניו מ"מ
חשוב כרשע שהרחק מן הכיעור
והדומה לו, וה"ה בנד"ד הרחק מן
הכיעור. ובפרט לפי מה דכתבנו שיש
לצדד שגם באופן שיש ספק של
נשים העומדות שם ג"כ אסור.

ואף במשתמש באינטרנט לפרנסתו
שיש לו צורך בכך, הרי לדברי
האגרות משה גם ההיתר בדליכא
דרכא אחרינא הוא רק כשיש צורך
לפרנסתו דאל"כ לעולם מקרי יש
דרכא אחרינא שאין לו לילך כלל.

וע' בדברי הרמב"ם בהלכות נזירות
(פ"ה ה"י) וז"ל: מדברי סופרים

צריכין למכפייה ליצרייהו מלמיזל אפתחא דבי זונות, אלא ודאי יש ללמוד מכאן דדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים מה שיכול וכו', עכ"ל.

וביאור דבריו הוא דכל הטעם לילך לפתח בית זונות הוא רק משום שיש להרחיק מלילך לבית ע"ז, וע"כ סבר דיש לילך לפתח בית זונות כדי לקבל שכר, אבל בלאו הכי אין להביא עצמו לידי נסיון אף לקבל שכר, ומבואר היטב.

וכן מצאתי בחזו"א (אמונה ובטחון פ"ד אות ט') שביאר כן, והוכיח מתוס' הנ"ל שאפי' בשביל להתרגל לנסיונות ולעלות בעבודתו יתברך הוא גם בכלל מה שאמרו "לעולם אל יביא עצמו לידי נסיון".

ונעתיק את לשונו הזהב: כי בבחינות אחרות -

המצוה להתרחק מנסיונות, ואין שוה לאדם לחפש נסיונות כדי להתרגל בתיקון המדות, ואדרבה חובות המוסריות שלא להיכנס למקום שעלול לבוא לידי נסיון, כמו שאדם נזהר שלא לעמוד במקום סכנה, וכמו שאמרו בשבת (דף לב.) "לא יעמוד אדם במקום סכנה", ואם בסכנת הגוף כן כש"כ בסכנת הנפש. וגם במדת דרך ארץ כן, שאין נכנסין לעסק בספק השקול של ריוח והפסד בזמן שההפסד הפסד עולם אף שהריוח ריוח עולם וכו'. ואין הנזיר רשאי ליכנס לכרם לעורר תאותו לענבים

ופירש"י (ד"ה דנכיס) דנכיס יצריה, [שכבר] נשחט יצרא [דע"ז], דאנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו, כדאמרינן בד' מיתות בסנהדרין (דף סד.), כלומר ניזיל בההוא שבילא ולא ניזיל אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצר הרע, עכ"ל.

ויש להעיר, דלמה ס"ל לחד מ"ד שיש לילך על הפתח של זונות כדי לקבל שכר, הרי אסור להביא את עצמו לידי נסיון.

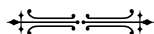
ויעויין בתוס' שם (ד"ה ניזיל אפיתחא דבי זונות) וז"ל: מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים כל מה שיכול, משום דכתיב "אל תקרב אל פתח ביתה", ומוקמי לעיל בעבודת כוכבים שהרי היה רוצה ללכת יותר אפיתחא דבי זונות, עכ"ל.

וצ"ב דמהו הראיה שיש להרחיק מבית ע"ז הרי מבואר דטעמא שרצה לילך אצל פתח הזונות, הוא משום כדי לקבל שכר.

ונראה דקושיא אחת מתורצת בחברתה, דע"ש במהר"ם שביאר כוונת התוס' וז"ל: ואע"ג דקא מקבל אגרא מ"מ פשיטא הוא דלא בשביל קבלת שכר הוה אזיל אפיתחא דבי זונות, ואי לאו דהוי איסורא למיזל אפתחא דעבודת כוכבים פשיטא דהוי להו טפי למיזל אפתחא דעבודת כוכבים דלא הוי

האסורים עליו כדי לכופ ליצרו ולהשתלם במדה המתוקנה במבחן התאווה, וכמו שאמרו "סחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב". וקירוב למקום התורף עצמו, עבירה, וכמו שאמרו עשו משמרת למשמרת וכל זה בכלל מה שאמרו לעולם אל יביא עצמו לידי נסיון וכו', עכ"ל.

ומכל זה למדנו החיוב שלא להביא עצמו לידי נסיון, ובודאי להשתמש באינטרנט בלא פילטר והשגחה, הוא נסיון גדול שלא ליכשל בכל מיני עבירות ביודעים ובלא יודעים. ועל כן חובה גמורה להשים פילטר על האינטרנט להשגיח על גלישתו, שעי"ז יציל עצמו מלבוא ידי נסיון.

סימן ב

Webcam/Skype בהלכה

ענף א'

לענין עדות של קדוש החודש והמסתעף

ע' סוגיית הגמ' ראש השנה (דף כד.), תנו רבנן ראינוהו במים, ראינוהו בעששית, ראינוהו בעבים אין מעידין עליו. חציו במים, חציו בעבים, חציו בעששית - אין מעידין עליו. השתא כולו - אמרת לא, חציו מבעיא, אלא הכי קאמר: חציו במים חציו ברקיע, חציו בעבים חציו ברקיע, חציו בעששית חציו ברקיע אין מעידין. תנו רבנן: ראינוהו ושוב לא ראינוהו, אין מעידין עליו. כל הכי חזו לה ואזלי, אמר אביי, הכי קאמר: ראינוהו מאלינו ושבנו לראותו מדעתנו, ולא ראינוהו - אין מעידין עליו. מאי טעמא - אימור כוביתא דעיבא בעלמא הוא דחזי, ע"כ.

ויל"ע בהא דראה במים ובעששית דלא מהני, אי משום דחסר בעצם הראייה הואיל ולא ראו גוף הלבנה אלא דמות הלבנה בבואה (reflection), או רק משום דחיישינן בדדמי שאולי אין זה מראה הלבנה, והיינו שטעה ובאמת לא ראה כלום.

ויעויין שם בפירש הרבינו חננאל שכתב וז"ל: ראינוהו במים, פי', היו מים לפניו וראה בהן צורת לבנה והרים ראשו לראות הלבנה בשמים ולא ראה כלום. או ראה חציה במים וחציה ברקיע וכן בעבים וכן בעששית אין מעידין עליו עד שיראו אותה ברקיע (כדורנה) [כצורתה], עכ"ל. ומשמע מדבריו דהיינו טעמא דאינו מועיל, משום שיש ריעותא שמתחילה הרים ראשו להביט בשמים ולא ראה ונמצא שזה סותר לראיתו במים ועל כן לא חשוב ראייה. ומשמע דאילו ליכא ריעותא זו, היה חשוב ראייה אף שלא ראה גוף הלבנה ממש.

וכן מבואר להדיא בדברי המפרש על הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פ"ב ה"ה), שהרמב"ם העתיק סוגיא הנ"ל וז"ל: אמרו העדים ראינוהו במים או בעבים או בעששית, או שראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים או במים או בעששית, אין זו ראייה ואין מקדשין על ראייה זאת, עכ"ל. וכתב המפרש וז"ל: אין זו ראייה. לפי שבכל אלו הפנים אפשר שנדמה להם דמות לבנה ואינה הלבנה הודאית, עכ"ל.

וע' בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן פ"ב), שנשאל בעדים שראו עובר עבירה בתוך מה שנצטייר במראה של זכוכית לבנה (mirror) והכירו הכל. והשיב וז"ל: קצת יש לברר זה מההוא (ר"ה כד). דקדה"ח מקצתה ברקיע ומקצתה במים וכו', עכ"ל.

וע' ברכי יוסף (חומ"מ סימן ל"ה ס"ק י"א) שהביא דבריו וכתב שכוונתו להביא ראיה ממאי דתניא בהך ברייתא דפ"ב דר"ה (דף כד.), שאם אמרו ראיונה בעששית אינה ראיה, אלמא דמתוך העששית לאו ראיה היא. ושוב כתב שיש לדחות דשאני התם דבעששית יש לטעות שמה שראו אינה הלבנה, וכמ"ש המפרש שם, שכל הנך נדמה להם הלבנה ואינה הלבנה ודאית, אבל בינדון זה אם הכירו הדבר באופן שאי אפשר לטעותי יש להסתפק אי מקריא ראיה, עכ"ד.

והנה בשבות יעקב (סימן קכ"ו), הביא ראיה שראיה ע"י משקפים חשובה ראיה, מהא דאיתא בסוטה (דף ל: - לא.) היה רבי מאיר אומר: מנין שאפי' עוברים שבמעיי אמן אמרו שירה, שנאמר: "במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל", והא לא חזו אמר רבי תנחום: כרס נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו, ע"כ. אמנם כתב לחלק שם, דאפשר דראיה ע"י מראה גרעה מראיה בעששית ומשקפים, דבעששית רואה עצם הדבר אלא שיש מפסיק

של הזכוכית, וכן הוא באספקלריא מאירה דהיינו כחלון זכוכית, משא"כ ברואה במראה ובמים שאינו רואה גוף הדבר כלל, י"ל דזה לא חשוב ראיה.

אמנם בברכי יוסף מסיק דגם ע"י מראה חשוב ראיה וכמו שהוכחנו מדברי המפרש ורבינו חננאל, דראיה תוך המים שאינו רואה גוף הדבר - ודומה לראיה במראה, חשוב ראיה [באופן דלא שייך טעות].

ונראה דגם הראיה על ידי webcam/skype לא גרע מראיה תוך המים וע"י מראה, וא"כ יש לפשוט שגם ראיה כזו חשובה ראיה לענין עדות קידוש החודש.

אלא שי"ל עוד, דיש לדון שראיה ע"י webcam/skype עדיף מראיה ע"י מראה ותוך המים, שי"ל שהרואה באמצעות טכנולוגיה חשוב כראיה ממש וכרואה בעיניו. ונראה לדמות זה למה שנתחבטו הפוסקים לענין שמיעת מקרא מגילה וכדומה ע"י טלפון ומקרפון, אי חשוב כשמיעת קולו או כקול אחר וכמו שיבואר להלן.

**דמיון לפלוגתת הפוסקים
אם יוצאים מקרא מגילה
ע"י מקרפון**

והנה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן ק"ח), דעתו נוטה דלא

דגם זה חשוב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע. וכן דעת הגרצ"פ פראנק זצ"ל (מקראי קדש חנוכה ופורים עמוד צ"ו, ע"ש בהערות). וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן ע"ב), שנקט שיוצא בקריאת מגילה ע"י טלפון, ע"ש.

אמנם לעומתם כמה מפוסקי זמנינו העלו שאין יוצאים ע"י טלפון וכדומה, ע' מש"כ הגרש"ז אורבאך זצ"ל במנחת שלמה הנ"ל שהאריך בזה, [ועל דברי החזון איש כתב שהוא חידוש גדול ואינו מבינו]. וכן נקט משמו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן סוף סימן ל"ח).

והנה אם ננקוט כדעת הפוסקים לענין שמיעה שקול הנוצר ע"י טכנולוגיה הוא כקולו ממש, יש לדון שדומה ראייה לשמיעה שגם ראייה שנוצרה ע"י טכנולוגיה חשובה כראייה ממש, ושפיר יש לקדש את החודש ע"פ עדות שראו באמצעות webcam/skype.

ענף ב'

בדין השומע קדיש וקדושה ע"י webcam/skype

ויש לדון ברואה ציבור מתפללים באמצעות webcam/skype אם יכול לענות אחריהם אמן וברכו וקדושה.

וכבר נשאל כעין זה בשו"ת אורח משפט (או"ח סימן מ"ח) בשומע

חשוב כקול אחר וכשומע מאינו בר חיובא, דאף אם נימא שלא נשמע קול האדם ממש אלא קול אחר שנעשה מקולו, כיון שעכ"פ רק כשהוא קורא נשמע הקול, יש להחשיב זה כשמיעת קולו ממש. ומטעם זה נקט שאין למחות ביד אלו שרוצים לקרוא המגילה ע"י המיקרופון מצד עיקר הדין, [אך מסיק דמ"מ כיון שלא ברור להיתר והוא ענין חדש, בכלל יש למחות כדי למונעם מלרדוף אחרי חדשות אחרות שלהוטים בזה במדינות אלו], עכ"ד.

וע"ע מש"כ במק"א (או"ח ח"ד סימן אות ד') לענין שמיעת הבדלה ע"י הטלפון, שאם א"א לשמוע בעצמו - יש לשמוע ע"י טלפון, שיותר יש לנסות שיוצא בזה כמו במגילה, וכן בכל מצות של דיבור. וכן צריך לענות אמן על ברכה ששומעין ע"י טלפון ומיקרופון מספק.

אמנם מסיק שם דעכ"פ בק"ש וברכת המזון, צריך למחות באלו הרוצים לצאת ע"י מקרופון וטלפון, ומשמע שלא רצה לסמוך על זה לענין דאורייתא, וע"ש עוד.

ומה שנקט האגרות משה שמעיקר הדין הקול שנוצר ע"י מיקרופון חשוב כקול האדם בעצמו, כן הוא דעת החזון איש (מובא במנחת שלמה ח"א סימן ט' אות א'). וטעמו, כיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר וגם נשמע מיד כדרך המדברים, אפשר

ע"י טלפון או רדיו קדושה או ברכו, אם מותר לענות אחריו, והשיב דקי"ל (שו"ע או"ח סימן נ"ה סעיף כ') שמאחר שהציבור במקומו יש שם עשרה במקום אחד, אין שום מחיצה מפסיקה בין ישראל לאביהם שבשמים, ויכולים לענות אפילו אלה ששומעים מרחוק. וכתב דאין לומר שמא זה נקרא קול הברה ולא עצם הקול, שאין לנו חילוק זה כי אם בשופר, ששם הקפידה התורה על הקול שיהיה קול שופר, ועוד כמה דרכי קפידא, משא"כ בעניני תפילה, דכל שהוא שומע הענין אין קפידא ויכול לענות^א.

אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה. אבל בגוונא שיש עשרה בתים שכל אחד רואה את חבירו דרך חלונו, וכי יתכן לומר שיצטרפו כולם למנין ותהיה השכינה שרויה ביניהם, הא ודאי דצריך להיות במקום אחד דוקא, ופשוט. ושמעתי שאצל המחדשים כבר נהגו והתחכמו לעשות כן לומר קדיש דרך טלפון ואינטערננט, ופשוט שאינו כלום.

ענף ג'

לענין מינוי הסופר והעדים בגט

הנה ידוע יש הרבה מקרים שהבעל אינו במקום ב"ד, וכגון שפשט את הרגל וברח למרחקים ובקושי משיגים ממנו הסכמה ליתן גט, וכן הרבה פעמים שאין האשה נמצאת אצל ב"ד, ולכך יש לדון אם מינוי הסופר והעדים יכול להתקיים באמצעות webcam/skype, וכמובן על ידי עצה זה יתירו כמה נשים מכבלי העיגון בהשגת גט פיטורין.

ולפ"ז י"ל שה"ה בנד"ד ודאי לא גרע, ויכול לענות אמן ואיש"ר וקדושה וברכו.

אמנם זה פשוט, שכל זה דוקא אם נצטרפו עשרה במקום אחד ומי שהוא במקום אחר ששומע יכול לענות אחריהם, וכמבואר בשו"ע הנ"ל ובמ"ב שם (ס"ק ס'), שאפילו אם רחוק לגמרי, כיון שיש עשרה במקום אחד שכינה שרויה ביניהם, ואז

^א. אך כתב שם שמה שיש לדון בזה הוא מצד דעת הי"א שהובא בשו"ע (שם) שצריך שלא יהיה מפסיק מקום מטונף או ע"ז, ולפ"ז י"ל שבשטח של העברת הקול ע"י רדיו שהוא מתפשט במקומות רבים, י"ל שיש שם דברים כאלה המפסיקים, וע"כ לכתחילה אין כדאי להיכנס בספק זה לשמוע כדי לענות. אבל אם מזדמן הדבר ששמע - יכול לענות, חדא דיש לסמוך בדיעבד על הדעה הראשונה, וגם לשיטת המחמירים י"ל דהרדיו או הטלפון שהם משמרים את הקול ע"י מכונות, נחשב כאילו אין הקול עובר כלל במקומות אחרים, דמאחר שאינו נתפס לשמיעת אדם כ"א ע"י המכונה, י"ל דאין העברתו נחשבת העברה במקום טומאה כלל, כ"ז שלא בא למציאות לשמיעה ע"י המכונה, עכ"ד.

עצה נכונה לכל מי שא"א לו לבוא למקום הסופר והעדים, שידבר עמהם ע"י טלפון משום עיגונא עכ"ל. וכ"כ עוד בח"א (סימן ז' אות ד'), ע"ש.

הרי דפשוט ליה להמהרש"ג דלא בעינן שיכירו קולו ממש, ואף שבטלפון לא מקרי קולו ממש מהני, ואף שאינו רואהו - לא איכפת לן, וכמו שמביא מהך דמושלך בבור.

אולם מה דפשיטא ליה להפוסקים הנ"ל דמהני, לבעל שו"ת

בית יצחק (חאה"ע ח"ב סימן י"ג הגה"ה בסוף התשובה) פשיטא ליה לאידך גיסא דלא מהני. וע"ש בדבריו דטעמא דלא הוי שמיעת קול ממש משום דלא ניכר טביעות עינא דקלא, ורק באשה מתיר שתוכל למנות שליח לקבל גיטה ע"י הטלפון, ע"ש היטב.

וראה זה פלא, שמבואר עוד מדברי הבית יצחק שם, דאפילו אם יראו דמות תבניתו של הבעל וישמעו את דיבורו בכל זאת לא יועיל ג"כ.

וע"ש בהגהות ומפתחות הספר לסימן י"ג, ששם הוסיף וז"ל: ואם יצא אל הפועל מכונת טעלעפאט או טעלעטאסקאפ אשר יוכל לראות גם צורת המדבר ע"י פאטאגראפיע (תצלום) אז יהיה ביותר נקל להתיר שליח לקבלה ע"י המכונה הנ"ל, עכ"ל.

והנה קי"ל לענין כתיבת הגט (אבן העזר סימן ק"כ סעיף ד') וז"ל: לא יכתבנו הסופר ולא יחתמו בו העדים, עד שיאמר להם הבעל לכתוב ולחתום וכו', וכשיאמר להם הבעל, יכתבוהו הם בעצמם ולא יאמרו לאחרים לכתוב ולחתום. אפילו אמר לבית דין: תנו גט לאשתי, לא יאמרו לסופר לכתוב ולעדים לחתום, ואפילו אמר להם: אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו, לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפיו, עכ"ל.

ולענין מינוי הסופר ועדים ע"י טלפון, כבר דן בזה בשו"ת שערי דעה (ח"א סימן קצ"ד), וכתב שאם אמת נכון הדבר שהעומד במקום רחוק יכול להכיר בטביעות עינא דקלא של זה המדבר, הנה בכח"ג טב"ע דקלא ודאי מילתא היא אף לענין איסור אשת איש, עכ"ד.

וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ר"ג) להקל בזה, וז"ל: ועוד היה נ"ל עצה לצוות לסופר לכתוב ולעדים לחתום ע"י טלפון, דבזה נ"ל דלכו"ע הגט כשר כיון דאיכא שמיעת קול, ואפילו אי אין מכירין את קולו ע"י הטלפון, מ"מ הלא גם בהמושלך בבור ואומר אני פב"פ מצוה לכל השומע קולי לכתוב גט לאשתי פב"פ מפורש במשנה דשפיר דמי, ואמרינן שם בגמ' דבשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין. וזה נ"ל

הרי שעיני בעל בית יצחק צפן למרחוק² על התפתחות הטכנולוגיה במכשיר שיוכלו לראות את תמונת המדבר בשעה שמדבר, ומ"מ מבואר שמתיר רק עשיית שליח לקבלה ע"י המכונה הנ"ל, אבל לענין שליח הבעל אין מקום להתיר, דלגבי הבעל צריכים שישמעו את קולו דוקא, וזה לא הוי קולו ממש, וכנ"ל.

וכנראה שלמד הבית יצחק, שקול הנוצר ע"י מכשיר הטלפון לא חשוב כקולו ממש, וזה שייך להנידון שכתבנו לעיל בפלוגתת הפוסקים לענין שמיעת מקרא מגילה וכו'.

אמנם יש הרבה דעות המתירים במינוי השליחות ע"י הטלפון, ולאו משום דס"ל דחשוב כקולו ממש, אלא דכל שבא הציווי ישר מהבעל לא איכפת לן אי הוא קולו ממש. וראיה גדולה לזה, ראיתי מהא דמבואר במתני' (גיטין דף סז:), גבי נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך, והרכין בראשו, בודקין אותו שלשה פעמים, אם אמר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו, ע"כ. הרי מבואר דלא בעינן קולו כלל, וכ"ש דלא גרע אם שמע קולו ע"י טלפון מהרכין ראשו.

והנה יש כמה פוסקים שלא התירו

מינוי השלחות ע"י הטלפון, וטעמם ונימוקם משום חשש זיוף, ומשם שקשה לעמוד על טביעות עין דקלא בטלפון. אמנם נראה שבאמצעות webcam/skype כמעט אי אפשר לזייף, כיון שהכל נעשה בשידור חי ובשעת מעשה, ולכן י"ל דגם האוסרים הנ"ל ע"י טלפון יודו שבאמצעות webcam/skype יש להתיר.

ענף ד'

לענין עדות של ממון ונפשות

ולענין עדות לשאר דיני תורה, כגון להתיר עיגונא, הנה כבר דן בשו"ת עין יצחק (ח"א אה"ע סימן ל"א), בעובדא שהמשרה לקחו תמונה מאיש שמת ועכשיו רוצים להתיר אשתו ע"פ המכירים את בעלה לקבוע שתמונה זו הוא תמונת בעלה.

ואחר אריכות עלה להתיר, [וכתב שאין להוכיח מהך דר"ה (דף כד.) דראינו בעששית אין מעידין דשאני התם דהא כתיב "כזה ראה וקדש", ועל כן בעינן דוקא בראיית החודש דייראו את עצם הלבנה ולא ע"י דמיון וכיוצא, ועוד יש לחלק משם לנ"ד בכמה גווני].

ויסוד היתרו, הוא ע"פ המבואר בסוגיא דנדה (דף כ:), דתניא

נאמנת אשה לומר (מראה) כזה ראיתי ואבדתי, ואם דם זה טהור סמכינן על הדמיון שלה לטהרה לבעלה, ולא חיישינן שמא טעתה בזיכרון הדמיון של המראה הראשונה שעולה על זיכרונה לדמות להמראה דם שלפנינו אף שהצריכו בזה בקיאות רבות, ועוד אף שרוב דמים הם טמאים מטהרינן ע"י מה דסמכינן על אמירתה לדמות להדם טהור שלפנינו. וא"כ כ"ש דיש לנו לסמוך בהתרת עגונה על מה שאומרת האשה, ובפרט בנ"ד דהרבה עדים מעידין אשר התמונה הזאת דומה ממש לתמונת הפרצוף פנים וכו' של אותו האיש שאנו דנין עליו. דהא בטביעת עין של המת בהכרתו לא החמירו בכל הנך חששות דהחמירו במראות הדם^ג, עכ"ד.

ולכאורה י"ל שה"ה אם באנו לדון להתיר אשה ע"י אמצעות webcam/skype שדומה ממש לגוונא הנ"ל ומהני.

ענף ה'

לענין עדות לקיומא בקידושין

קי"ל באבן העזר (סימן מ"ב סעיף ב'), המקדש שלא בעדים, ואפילו

בעד אחד, אינם קידושין. ואפילו שניהם מודים בדבר.

ויש לדון אי מקדש בלא עדים ורק ראו ב' עדים באמצעות webcam, וכן ראו ושמעו שני עדים המעשה קידושין, האם קדושיו קידושין או לא.

והנה לפי מה שנתבאר לעיל לענין קדוש החודש שמקבלים עדות בכח"ג, שמע מינה דיש עליו דין עדות, וי"ל שה"ה לענין עדות לקיומא הוא כן.

אלא שיש לדון לפי מה שפסק ברמ"א (שם סעיף ד'), וז"ל: וצריכים העדים לראות הנתינה ממש לידה או לרשותה, אבל אם לא ראו הנתינה ממש לידה, אע"פ ששמעו שאמר התקדשי לי בחפץ פלוני, ואחר כך יצא מתחת ידה, אינן קידושין עד שיראו הנתינה ממש, עכ"ל. ומקורו מדברי תשובת הרשב"א (ח"א סימן תש"פ), שכתב וז"ל: השיב עוד בשנים שהיו עומדים אחרי גדר בית אחד, ושמעו שאמר ראובן ללאה התקדשי לי באתרוג אבל לא ראו נתינה ממש, ואפילו ראו

ג. ועוד כתב כיון שיש תחת יד האשה גם תמונה שנעשה בחיי הבעל והאשה והעדים אומרים כי צורת השתי תמונות דומות ממש להדדי בלי שום שינוי כלל, נראה דע"ז בודאי יש לסמוך להתיר, כיון דהם שניהם לפנינו ודומין להדדי. וכמו דמצינו בכעין זה (חו"מ סימן ס"ט ס"ק י"ב), גבי קיום שטרות ע"י דמיון, דמדמין אותן לשטרות המקויימים כבר דזהו קיום גמור ומהני אף במה דצריך קיום מן התורה, ומוציאין ממון מהמוחזק על סמך הדמיון הזה, עכ"ד.

אשה לינשא, וא"כ ה"ה דחשוב עדות לקיומא.

העולה לדינא, דע"י עדות שע"י webcam/skype וכדומה,

(והיינו בשידור חי בשעת מעשה שליכא חשש זיף), יש לומר להשיטות שא"צ עדות ידיעה ממש מהני כיון דחשוב ידיעה. ופשוט שעכ"פ קידושין שנעשו באופן זה, ודאי דלחומרא יש להצריך גט בכה"ג.

והנה אין לתמוה דאי נימא דלא חשוב ראייה אלא כידיעה בעלמא, א"כ ליכא עדים במעמד הקידושין ולא הוי כמקדש לפני עדים. דזה אינו, שכבר אסבר לן הקצות החושן (סימן רמ"א ס"ק א') בטעמא דבעי עדות לקיומא בגיטין וקידושין ואילו בממון אמרינן רק דלא איברי סהדי אלא לשקרי, משום דהא דכתיב "על פי שנים עדים יקום דבר", היינו דבלא עדים לא מתקיים "דבר" כלל, אלא דגבי ממון דבעל דין נאמן כמאה עדים והרי עדיו עמו, דעיקרא דמילתא דצריך עדים בגוף הקידושין הוא בכדי שיוודע לעלמא, וא"כ כל שידוע הו"ל כעדים ממש, והיינו טעמא דמהני בקידושין וגיטין עדות בידיעה שלא על פי ראייה, ומשו"ה בממון דבע"ד כמאה עדים לא איברי סהדי אלא לשקרי דהא בע"ד הוא עד ונאמן כמאה עדים אצלנו. אבל בגיטין וקידושין דלא מהני הודאת בע"ד דלהימניה כמאה עדים ומשום דחייב לאחריני, צריך

האתרוג יוצא מתחת ידה אין כאן חשש של כלום. ואפילו היא מודה שלקחתו לשם קידושין, דעדות ראייה ידיעה בעיא ממש, עכ"ל.

ולפ"ז נראה דע"פ מה שנתבאר בדברינו לעיל שלענין קידוש החודש שחשוב עדות [או משום דעדות שע"י מראה ובתוך המים חשוב עדות, או משום דראייה שע"י אמצעות webcam/skype חשוב כראיה ממש כמו דחשוב שמיעה], א"כ י"ל דעדיף בכה"ג מעדות ידיעה בלא ראייה והוי כעדות ראייה ממש, וחשוב עדות אף לשיטת הרמ"א.

אמנם לשאר השיטות דע"י webcam/skype לא חשוב כראייה ממש, ויש לדון לראייה זו דחשובה רק כידיעה בלא ראייה, ולא הוי עדות לשיטת הרמ"א.

אמנם יעויין בב"ש שהביא שיטת המרדכי שאפי' לא ראו הנתינה אין לבטל הקידושין היכא דראו דבר המוכיח, ויכולים להעיד כאילו ראו גוף המעשה, דהא אמרינן "הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה" אע"ג דלא ראו הביאה מ"מ אם ראו היחוד הוי כמו שראו הביאה.

ולדבריו י"ל שגם באמצעות webcam/skype עכ"פ כראיית דבר המוכיח ויכולין להעיד, וכמו דסמכין עליו להתיר

נַעֲלוּ מֵעַל רִגְלוֹ וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו וְגו',
דבעינן רוק הנראה לדיינים, כדתנן
במתני' (יבמות קו:).

ויש לדון אם ראו הב"ד ע"י אמצעות
webcam/skype אי חשוב
ראייה.

והנה בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן
קכ"ז), דן אי מותר להיות אחד
מן הדיינים בחליצה מי שענינו כחות
ולא יוכל לראות אם לא ע"י
משקפיים, דדילמא לא הוי לעיני
הזקנים ממש כיון שאין יכולים
לראות אלא על ידי בתי עינים.
ומתחילה מצדד שיש להזהר, ודומה
להא דאיתא בראש השנה (דף כד.)
דאם עדים ראה במים או בעששית
אין מעידין עליו.

אמנם הסיק שם, דשאני התם שלא
ראו גוף הלבנה רק בבואה
של הלבנה במים, אבל ברואה גוף
הלבנה ע"י הפסק של זכוכית לא
איכפת לן, וכמו דמצינו דראייה דרך
באספקלריא [שהוא כחלון זכוכית]
מקרי ראייה, וכדאיתא ביבמות (דף
מט:) הא דאמר ישעיה "ואראה את
ה'" שראה באספקלריא שאינה
מאירה, וכן הוא בסוטה (דף לא.) ר'
אליעזר אומר מנין שאפי' עוברין
שבמעיי אמן אמרו שירה שנאמר
במקהלות ברכו את ה' ממקור
ישראל, והא לא קחזי א"ר תנחום
כרס נעשה להם כאספקלריא
המאירה וראו, הרי שהוי ראייה גמורה

עדים לגוף המעשה בכדי שיוודע
לעלמא, משו"ה צריך שני עדים
כשרים, עכ"ד.

ולפ"ז שהטעם דבעינן עדי קיום
בדבר שבערוה, הוא משום
דבעינן ראייה והוכחה של העדים,
אבל אה"נ דא"צ גוף העדים ממש,
א"כ בנד"ד אף שאין לפנינו גוף
העדים ממש כל שיש לנו עדות
המועיל להוודע לעלמא, סגי בזה.

אלא שיש להעיר דכל זה בידעו
המקדש והמתקדשת שיש
עדים, וכמבואר באה"ע (סימן מ"ב
סעיף ג') וז"ל: צריך שיראו המקדש
והמתקדשת את העדים, אבל אם ראו
אותם שנים מהחלון, והם רואים
ואינם נראים לו או לה, אינה צריכה
ממנו גט, עכ"ל.

ולפ"ז דוקא בידעו המקדש
והמתקדשת שרואים
העדים דרך webcam/skype אז יש
לדון שיועיל וכנ"ל, אבל בלא זה אין
חוששין לקידושין, והוי כמקדש בלא
עדים דאין חוששין לקידושיו.

ענף ו'

לענין דין לעיני הזקנים בחליצה

קי"ל לענין חליצה (סדר חליצה בקצרה
סעיף א'), שלא יהיו הדיינים
סומין אפי' באחת מעיניהם, ע"כ.
והטעם דכתיב (דברים כה:ט) וְנִגְזְשָׁה
בְּמִתּוֹתָ אֶלְיוֹ לְעֵינֵי הַזְקֵנִים וְחֻלְצָה

על ראייתו בעד החלון והוא מכוסה בזכוכית, מי נימא דיכול לברך דהא קא חזי, או דילמא בעינן ראייה בלי הפסק ובהפסק הזכוכית לא שמה ראייה. והביא מספר יד אהרן (סימן רכ"ה), גבי ברכת שהחיינו בפירות, שכתב שגם הסומא יכול לברך, ולדבריו כ"ש ברואה דרך החלון שמברך.

וע"ש שהביא ראייה מסוגיא דברכות (דף נח.), דאיתא התם דרב ששת בירך על המלך אף שהיה סומא, אלמא סומא מברך ברכת הראיה, ולפ"ז כש"כ הראה דרך זכוכית שמברך. אלא שכתב לדחות, דשאני ברכת המלך דנתקנה על מה שמרגיש בכבוד המלך, וא"כ גם סומא יש לו הרגשה וחוש השכל להבחין בכבוד המלך ויכול לברך, אבל שאר ברכות הראיה, שתלוי בראייה ממש י"ל דבסומא אינו מברך.

ועתה ניחזי אנן בענין הראיה ע"י webcam/skype לעיל שי"ל שחשוב כראיה ממש וכמו שדנו הפוסקים לענין מקרא מגילה באמצעות מיקרפון דחשוב שמיעה, א"כ י"ל שגם כאן ברואה מלך יוכל לברך ברכת הראיה.

אולם כאן נראה לאידך גיסא, דכיון שלענין ברכת המלך מה שמצינו שסומא מברך, הוא מכיון דתלוי בהרגשת כבוד המלך, א"כ נראה דראייה ע"י webcam/skype

דרך אספקלריא וזכוכית, וא"כ ה"ה אם רואה במשקפים לא איכפת לך, עכ"ד.

והנה באמצעות webcam כבר כתבנו שיש לדון אי חשוב כראיית גוף הדבר או כראייה במים, וא"כ יש צד לומר שבנד"ד לא מהני.

אמנם לפי מה שהוכחנו מדברי המפרש על הרמב"ם והרבינו חננאל דהטעם דלא מהני רואה במים, הוא רק משום החשש שמא אינה הלבנה הודאית, אבל אלמלא זה היה מהני וחשוב ראייה לענין קידוש החודש, י"ל דחשוב ראייה גם לשאר דיני תורה.

ענף ז'

לענין ברכות הראייה של מלך, חכם וכו'

ע' בסוגיא בברכות (דף נח.), תנו רבנן: הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, חכמי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם. הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם, ע"כ.

ויש לדון ברואה חכם או מלך ע"י webcam/skype אם מחוייב לברך או לא.

וע' ברכי יסף (או"ח סימן רכ"ד ס"ק א'), שנסתפק ברואה דבר שמברכין

וכן במשפחות של נישואין שניים שיש לכל אחד מההורים בנים, וכמה פעמים באים לידי שאלות בייחוד, א"כ יש להמציא היתר שיסתדרו closed circuit tv שכן בזה יוכל לראות כל הנעשה.

אלא שיש להעיר דהרי מבואר בפוסקים שם (ב"ש וח"מ ס"ק י"ג), דבלבו גס בה אסור בפחת פתוח לרה"ר וא"כ יל"ע אם אסור גם במכשיר הנ"ל.

אולם לפום ריהטא י"ל שבנידון דידן עדיף טפי מפתח פתוח, ששם עיקר היתרו הוא רק משום שיש מירתת שמא יבא מי שהוא פתאום וירגיש במעשיהם, משא"כ ע"י closed circuit tv הרי רואים הכל ממש ואיכא מירתת טפי, וגם י"ל שחשוב כאילו נמצאים שם וחשוב כ"שומר" ולא חשוב ייחוד כלל.

אמנם שמענו בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (שנשאל ע"י הר' נחום אייזנשטיין שליט"א), שדבר פשוט שאין להתיר בכה"ג שכל שיש עליו שם ייחוד הוא בכלל הגזירה, ואין לדמות למה שהתירו בפתח פתוח לרה"ר שבאופן זה עכ"פ לא גזרו חז"ל, ומה שמצינו שהיה אסור בשעת הגזירה אין לחקור ולדרוש אחר הטעמים להתיר, ע"כ שמעתי משמו.

הוא להיפך, דכיון שאין המלך לפניו אינו מרגיש בכבוד המלך ולא יכול לברך, [אף שלענין ראייה מלך דרך זכויות נקט הברכי יוסף שיכול לברך שהוא כ"ש מסומא, מ"מ י"ל דשם שאני שהוא נמצא במקום הקרוב למלך ומרגיש את כבודו, משא"כ כאן שהוא במקום רחוק]. ובזה עדיף הסומא שהסומא יש לו הרגשה וחוש השכל ומבחין בכבוד המלך, והוא חידוש.

ענף ח'

לענין להתיר איסור יחוד ע"י Closed Circuit TV

(טלוויזיה במעגל סגור)

והנה לענין איסור יחוד של עריות יש להמציא היתר ע"י closed circuit tv, היינו באופן שאפשר לראות ע"י המכשיר הנ"ל את כל הנעשה בחדר, הואיל ומעשיהם גלויים לכל הרי אף אי נימא שע"י המכשירים הנ"ל אין לו דין ראייה, הרי לא גרע מהא דקי"ל (אה"ע סימן כ"ב סעיף ט') דבית שפתחו פתוח לרשות הרבים, אין חשש להתייחד שם עם ערוה משום דמירתת שמישהו יכנס, וגם כאן הרי מירתת שרואים מעשיו.

ודבר זה נוגע במשפחות של בני מאומצים שיש איסור יחוד של הבן עם האם או האב עם הבת,

מתיר אלא מעיקר הדין, אבל נקט דיש מקום לבעל נפש להחמיר בחלב שיש השגחה מהמשלה, אבל בנד"ד נראה דיותר לסמוך אף לכתחילה.

אולם ראיתי מגמגמים בזה ע"פ דברי החת"ס (יו"ד סימן ק"ז), דמדבריו מבואר דבעינן דוקא ראייה ממש, והיינו או ישראל עומד בחוץ או נכנס ויוצא באופן שיכול לראות אז נחשב כראייה, דכן היתה צורת הגזירה שנאסר במנין, ואפילו ידיעה גמורה לא מהני. [והא דחזינן שבגבינה התיירו ומשום דא"א לעשות מחלב טמא גבינה, היינו טעמא משום שכיון שהגבינה משונה בזה, לכן היא מתחילה לא היתה בכלל הגזירה]. ולשיטתו יש לדון דלא מהני במכשירים הנ"ל, כיון שליכא ראיית ישראל בגופו ממש, ובגזירה הצריכו ראיית ישראל ממש.

ונראה שמלבד שדברי החת"ס מחודשים וצ"ב רב ליישבם, [וע' בשו"ת אגרות משה שהאריך בדבריו], י"ל שגם החת"ס יודה בנד"ד דנראה פשוט, דאילו היה מכשיר כזה של closed circuit tv היה נמצא בזמן חז"ל ודאי שלא היה בכלל הגזירה, א"כ י"ל שמשום האי טעמא באופן שיש מכשיר הנ"ל אינו בכלל הגזירה ולא נאסרו במנין. ולענין עיקר החשש, הרי ליכא כיון שיש לנו הוכחה גמורה שאין מערבים חלב טמא, וכמו שנתבאר.

ענף ט'

לענין להתיר חלב שחלבו עכו"ם ע"י ראיית ישראל ע"י webcam/skype

ראיתי שדנו כמה רבנים אם יש להתיר חלב שחלבו עכו"ם אם ישראל רואה החליבה ממש ע"י closed circuit tv או webcam אם סגי בכך.

והנה ידוע מה שיצא בעל האגרות משה (יו"ד ח"א סימן מ"ז-מ"ט) בכח דהיתרא להתיר חלב שחלבו עכו"ם כשיש פקוח מהמשלה שלא יערבו מחלב טמא, שאז יש ידיעה ברורה דהוי כראייה, כי אם יערבו חלב טמא יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרווחה של כמה אלפים, וכיון שהממשלה משגיחה עליהם הוא ודאי ידיעה ברורה, עכתו"ד.

והנה בנוגע נד"ד נראה שודאי לפי מה שנתבאר שראייה ע"י closed circuit tv חשוב כראייה לענין עדות של דיני נפשות, ועדות של גיטין וקידושין, א"כ י"ל בפשיטות שבאופן שאין בו חשש זיוף וכדומה, מהני גם לענין להתיר חלב שחלבו עכו"ם. דודאי לענין חלב שחלבו עכו"ם א"צ עדות ראייה ממש, אלא סגי בעדות ידיעה, וא"כ ע"י closed circuit tv ודאי סגי וחשוב כראייה, כן נראה לענ"ד.

ונראה שהגם שהאגרות משה אינו

סימן ג

**קנין בכרטיס אשראי (CREDIT CARD)
באתר אינטרנט - גדר קנינו
ונפ"מ לכמה דיני תורה**

שאלה: הרוצה לקנות חמץ בחולו של מועד פסח באתר אינטרנט ע"י כרטיס אשראי באופן שלא יגיע לרשותו עד אחר החג האם מותר או לא?

תשובה: הנידון הנ"ל תלוי בכמה דינים, ונבארם בעזה"ת.

ענף א'

התשלומין מיד הלוקח להמוכר, אלא מחברת האשראי בעבור הלוקח.

גדר הקנין בכרטיס אשראי

[אי מהני מדין עבד כנעני ודין עבד כנעני במקח וממכר, ובעכו"ם]

דין קנין עבד כנעני

ולכאורה יש לדמות דין זה לקנין "עבד כנעני", והנה בקידושין (דף ז.) איתא: הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, עבד כנעני לאו אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה, האי גברא נמי, אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא, ע"כ. ופירש"י וז"ל: מדין עבד כנעני, דתנן

(א) **יש** לדון בתשלום ע"י כרטיס אשראי אם קונה וגדר קנינו.

ידוע^א שבהזמנה ע"י כרטיס אשראי הקנין מתבצע ע"י הסכמת חברת האשראי לשלם בעבור המוצר, ושוב בסוף החודש או בזמן אחר כפי המוסכם, הלוקח מצידו משלם לחברת האשראי. באופן שלא בא

א. כל זה בכרטיס אשראי CREDIT CARD ויש עוד מה שנקרא DEBIT CARD, שהתשלומים באים ישר מהבנק של הלוקח ואינו הלוואה מחברה האשראי, ואולי אין זה מדין עבד כנעני כדלהלן אלא שחברת האשראי הם רק כשלוחים בעלמא להעביר ממונו להמוכר, וצ"ע בזה.

כנעני במכירה, וע"ש עוד. וכן הוא לו בב"י (ח"מ סימן ק"צ). אמנם בשולחנו (שם סעיף ד'), הביא שדין עבד כנעני קונה בקנין שדה, ע"ש.

ודע שגם בשיטת הרמב"ם תפסו הרבה אחרונים (פנ"י, הגרעק"א, החמדת שלמה, המקנה ועוד) דלא כהר"ן, ושגם הרמב"ם מודה שמהני דין עבד כנעני במקח ממכר, והא דהשמיט את הדין הזה בהלכות מכירה, הוא משום דס"ל שהוא פשוט ומסברא בעלמא דמהני, ע' בדבריהם ואכמ"ל.

דין עבד כנעני בעכו"ם

א) **אלא** שעדיין יש לדון אי מהני קנין מדין עבד כנעני בקונה מחברת אשראי שבעליה הם עכו"ם, כיון שצריך לזה דין זכייה שהאחר משלם בשבילו ומזכה בעבור את הממון, וא"כ כיון שאין זכייה ושליחות לעכו"ם לא מהני.

ומצינו שנחלקו בזה האחרונים: דהנה בחידושי רבינו חיים הלוי (הלכות מלוה ולוה פ"ה ה"ג), כתב וז"ל: דכיון דיסוד דין עבד כנעני הלא נאמר בעצם נתינת המעות, דנתינתו של זה נחשבת עבור חבירו, אם כן גבי נכרי דאימעיט מדין שליחות וזכייה, ממילא דליתיה גם בדין עבד כנעני, דנהי דדין עבד כנעני אינו דין שליחות וזכייה גמורה, והוא גזירת הכתוב ודין בפני עצמו, מ"מ נראה דכיון דעיקר דינו שתהא נתינת חברו חשובה ניתנת עבורו הוא מחלות

במתני' לקמן (דף כב:) קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים שאחרים פודין אותו בממונו והוא קונה עצמו ויוצא לחירות, ואע"ג דלא חסר איהו בהאי ממונא מיד, עכ"ל.

ומבואר דלקנין כסף גם אחר יכול ליתן הכסף בשבילו וא"צ שהכסף יבוא מהלוקח דוקא. ולפ"ז י"ל דה"ה בכרטיס אשראי לא אכפת לן שלא בא הכסף מהלוקח ישר, להמוכר אלא ע"י חברת האשראי, ששפיר קונה מדין עבד כנעני.

דין עבד כנעני במקח וממכר

ב) **אלא** שיל"ע בזה מכמה נקודות, דהנה אף שהרמב"ם הביא סוגיא הנ"ל בהלכות אישות (פ"ה הכ"ב), מ"מ בהלכות מכירה השמיטו. וכבר עמדו הראשונים אחרונים לבאר טעם השמטה זו.

והנה בר"ן על הרי"ף (דף ג. סוד"ה גרסינן בגמ'), כתב וז"ל: כתב הרמב"ם ז"ל וכו', ולא ידעתי למה לא כתב ג"כ מדין עבד כנעני ומדין שניהם. ושמא סובר הוא דדוקא לגבי קידושין גמרינן מעבד כנעני משום דעבד ואשה כהדדי נינהו דעבד (ע"ש דף כג.) גמר לה לה מאשה, אבל לענין ממון אין למדין מעבד כנעני, אבל אין זה מחזור וצריך עיון, עכ"ל.

וע' כס"מ הלכות מכירה (פ"א ה"ו) שהסכים למש"כ הר"ן שהרמב"ם ס"ל דלא מהני דין עבד

אמנם נחלקו בזה הפוסקים, ע' רמ"א אבה"ע (סימן כ"ט סעיף ו'), וז"ל: [אמר לה התקדשי בדינר וכו' אינה מקודשת] וכ"ש אם נתן לה שטר על הדינר דלא הוי קידושין, עכ"ל. אך הח"מ שם (ס"ק ח') והב"ש (ס"ק י'), כתבו דהראשונים חולקים בזה, ובאמת פסק הרמ"א הוא כדברי הרמב"ן, אבל הראב"ד פליג וס"ל דהיכא שנתן לה משכון וא"ל קני במשכון זה שעבוד מנה והתקדשי לי דמקודשת ה"ה נמי היכא דנתחייב לה מנה בקנין וא"ל התקדשי לי בו דמקודשת דלא גרע מחוב דמחיים דמקודשת וכו', ע"ש. ומבואר דס"ל דלדעת הראב"ד מהני לעשות קנין בהתחייבות.

ענף ב'

דין קנין כסף במטלטלין כשלא משך, האם מעות קונות לחומרא. וכן בקנין כסף שקונה אחרי כן במשיכה, האם קונה למפרע משעת קנין כסף, ודין קנין כסף מונכרים

(א) **הנה** בגמ' בב"מ (דף מז:): איתא: אמר רבי יוחנן דבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה - גזירה שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה. סוף סוף, מאן דשדא דליקה בעי שלומי, אלא גזירה שמא תפול דליקה באונס. אי מוקמת להו ברשותיה מסר נפשיה טרח ומציל, ואי לא - לא מסר נפשיה טרח ומציל. ריש לקיש אמר משיכה מפורשת מן

דיני שליחות וזכיה, וכל שהוא לאו בר שליחות וזכיה לאו בר דין עבד כנעני הוא, וגבי נכרי דאימעט מדין שליחות וזכיה מקרא דאתם, שפיר ליתיה בדין עבד כנעני, עכ"ל. וכן דעת החזו"א (חו"מ סימן ג' ס"ק י"ז) שעבד כנעני הוא מתורת שליחות, ע"ש.

אמנם דעת הפוסקים אינו כן, ע' קצות החושן (סימן קכ"ג ס"ק ה'), ובהגהות הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע (סימן ק"צ סעיף ד'), וכן המחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן ט"ו). וכן האמרי בינה דיני קנינים (ס"ד) עפ"י שו"ת משאת בנימין (ס"ו צו) שכתבו דאף במשלח עכו"ם יש דין עבד כנעני. ועיקר סברתם שעיקר דין עבד כנעני תלוי בקבלת המוכר בעבור הלוקח וא"צ לדין שליחות כאילו הלוקח נותנו, ע' בדבריהם, ואכמ"ל.

(ד) **אלא** שיש להעיר דכל זה דאמרינן שקונה ע"י כרטיס אשראי ומהני מדין עבד כנעני הוא כשכבר העבירה חברה האשראי את הכסף להמוכר, אבל אם עדיין לא העבירו להכסף הרי אין כאן כסף לקנות, ואיך יהיה קנין.

אמנם י"ל שקונה מדין התחייבות, ר"ל דכיון שמעת שחתם הלוקח ונתן רשיון לחייב את הכרטיס שלו - מיד נתחייבה החברה לשלם למוכר, בזה סגי.

התורה, [פי', דכסף אינו קונה במטלטלין], ע"כ.

ויל"ע אליבא דר' יוחנן, אחר שתקנו שמשכה קונה וכסף אינו קונה, האם עקרו את הקנין כסף גם לחומרא או לא.

וע' בדברי הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"ט ה"י), וז"ל: יראה לי שאם מכר הכהן פרתו לישראל ולקח הדמים אע"פ שעדיין לא משך הלוקח - ה"ז אסור להאכילה תרומה, שדין תורה מעות קונות כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר, ואם מכר ישראל לכהן אע"פ שנתן הדמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך, עכ"ל. ומבואר בדברי הרמב"ם שלא עקרו חז"ל הקנין מעות לגמרי וקונה עכ"פ לחומרא, ועוד דמדרבנן מעות אינן קונות, וזיל הכא לחומרא וזיל הכא לחומרא.

(ב) **וע"ע** ברש"י (ב"מ מח. ד"ה קאי באבל), וז"ל: אבל מעות לא קנו מדאורייתא [לשיטת ריש לקיש], ונפקא מינה לענין איסורא, כגון אם קידש בו את האשה, לרבי יוחנן הוו קידושין - דמדאורייתא קנייה ודידה הוא, לריש לקיש לא הוו קידושין, עכ"ל.

וכתב שם בחידושי הגרעק"א וז"ל: מסתפקנא אם כוונת רש"י במ"ש אבל מעות לא קנה מדאורייתא, היינו דלר"ל לא הקנה המעות את הכלי להלוקח

מדאורייתא, ועלה כתב הנ"מ אם קידש בו אשה, ר"ל אם קידש הלוקח כשעדיין לא משך את הכלי כבר קידש בו את האשה בכלי זה, כגון שהקנה לה בקנין את הכלי שביד המוכר דלר"י מקודשת, ולר"ל אינה מקודשת. או דכוונתו של רש"י, דנ"מ באם קידש המוכר במעות, אבל אם קידש הלוקח בכלי לכו"ע אינה מקודשת, והיינו ד"ל דלכתר דתקנו חז"ל דמעות אינם קונות, ממילא מקדש את האשה בדבר שאינו שלו ואין כאן קידושין כלל, ורק בקידש המוכר במעות י"ל דס"ל לרש"י כתירוצ' ב' דתוס' לעיל (דף מ"ג ד"ה מאי ארי'), דאם מעות קונות מה"ת יכול המוכר להשתמש במעות, ואם אין מעות קונות אין המוכר רשאי להשתמש במעות, א"כ שפיר יש נ"מ לר"י דמעות קונות ד"ת מקודשת דאף דעקרו חז"ל לקנין המעות, מ"מ הא רשאי להשתמש בהמעות והוי כלוה על המעות - לכך מקודשת, אבל לר"ל אינה מקודשת. גם יש לחלק דבמעות שביד המוכר מקודשת, כיון דמה"ת הוי שלו. אבל בקידש לוקח בכלי, י"ל אף דמה"ת הוא שלו, מ"מ כיון שהכלי ביד המוכר וע"י תקנת חז"ל דאינו קונה הרשות ביד המוכר לחזור ושלא יתן לו את הכלי, וממילא אף דנקנה לו מה"ת, מ"מ הוי כמו אינו ברשותו כמו בגזל ולא נתייאשו הבעלים, וצ"ע לדינא, עכ"ל.

ולפ"ז בנד"ד שקונה בכסף ע"י הכרטיס אשראי, לדברי

יונה והרא"ש, אבל בנגזל וגזולן יודו שהנגזל אינו עובר והגזולן עובר מדין אחריות. ולכן בעובדא דידן באופן שאין יכול המשלח למכור ולבטל משום שאינו ברשותו, נמצא שאינו עובר בבל יראה, ומי שנשתלח לו הא לא קנה ואין עליו גם אחריות, שודאי אינו עובר וממילא אין לאסור כיון ששום איש לא עבר עליו. אבל למעשה עדיין צריך לעיין בזה, עכ"ל.

שוב מצאתי בשו"ת בית שער

(מכתבי יד סימן צ"ב תשובת רבו הגאון מוהר"ם פערלס זצ"ל), וז"ל: ואשר נסתפקת בקנה חמץ במעות דיש בו מי שפרע אם עובר אבל יראה וכו'. ואומר אני לענין חמץ ודאי אינו עובר אבל יראה ובל ימצא, וראי' לזה מגזל חמץ דאין הנגזל עובר אף שהחמץ שלו כיון שאינו ברשותו, ומדכתבה התורה גבי חמץ "לך" דבעינן דוקא שיהי' ברשותו, משום זה אמרינן גבי חמץ דהכתוב עשאו כאילו הוא ברשותו, אבל זולת זה לא היה עובר אף דאיסור הנאה שלו מקרי, וכן הסכימו כל האחרונים דאין הנגזל עובר, וכ"ש לענין מי שפרע דאינו שלו ואינו ברשותו דאינו עובר, עכ"ל.

ומבואר דמה דמספקא ליה

להאגרות משה פשיטא ליה להבעל בית שערים דבכה"ג שהחמץ אינו ברשותו - אף שהו' שלו, אינו עובר עליו בבל יראה.

הרמב"ם הנ"ל - כיון דלחומרא קונה ע"י מעות ולא עקרו חז"ל הקנין לגמרי, א"כ כבר קנה הישראל את החמץ, ולפ"ז בדין הוא שיהא אסור זה החמץ לאחר הפסח.

אולם לפי מה שצייד הגרעק"א

בדברי רש"י בצד השני, שכוונת רש"י דהנפ"מ הוא לענין המעות לגבי המוכר, אבל גבי הלוקח לכו"ע אינו יכול לקדש בחפץ שרוצה לקנות עכשיו ונתן עליו מעות ולא משך, מפני שחז"ל עקרו לקנין המעות לגמרי - והרי הוא מקדש בדבר שאינו שלו. א"כ ה"ה לענין חמץ, לא קנאו כלל בקנין כסף ואינו שלו ומותר החמץ לאחר הפסח.

א) אלא שיש לעיין לטעם השני של

הגרעק"א הנ"ל בסוף דבריו, שאפשר שלא עקרו לגמרי קנין כסף, ומ"מ אינו יכול הלוקח לקדש בו את האשה אף דהו' שלו סו"ס אינו ברשותו, יל"ע בכה"ג לענין חמץ אי עובר עליו בבל ימצא.

והנה מצאתי בשו"ת אגרות משה

(ח"א סימן קמ"ו) שנשאל כעין נד"ד בענין חבילות של חמץ שנשלח מחו"ל לארץ ישראל לפני הפסח ומתעכבים עד אחר הפסח, שכתב וז"ל: וע' ברא"ש פסחים (דף ה.) מה שהביא מהמכילתא שעל שלו ואינו ברשותו אינו עובר, רק בעובדא דהמכילתא דהוא במפקיד ונפקד לפיכך יש מן הגאונים פליגי - הר'

וע' בשו"ת אבני נזר (חו"מ סימן ל"ה) שהביא כן מספר נאות יעקב (למהרי"ט אלגאזי סימן ד'), שכתב כן - שקנין מעות חל למפרע אם לא חזר לבסוף, וע"ש אריכות בזה.

ה) **אלא** שיש לדון עוד, שהנה ידוע שבעל האתר מבטיח להקונה שאם לא יקבל המוצר לביתו באופן תקין ובלא פגם, יכול הוא לדרוש לקבל את כספו חזרה. ולפ"ז באופן דידן שקונה ע"י הכרטיס אשראי אף שלא עושה משיכה, לא שייך כלל הגזירה של שמא נשרפו חיטך בעלייה וי"ל שקונה בכסף לחוד.

אמנם יש לדמות זאת למש"כ הגרעק"א (שו"ת סימן קל"ד), דבנתן מקצת דמים לקנין ג"כ אינו קונה אף שליכא למיחש שמא יאמר לו נשרפו חיטך בעלייה כיון שלא קיבל את כל הכסף, וכן בקונה דבר שאינו מסוים כגון שקנה כור חיטים סתם ולא סיים איזה מהם קונה, שליכא חשש של נשרפו חיטך בעלייה, מ"מ פסק דאינו קונה במעות משום דלא פלוג רבנן בתקנתם, ע"ש.

קנין כסף מעכו"ם

ו) ולענין הדין אי כסף קונה מעכו"ם אי בעי משיכה כקונה מישראל, ע' ש"ך (חו"מ סימן קצ"ד ס"ק א') שהעלה, דבין ישראל מהעכו"ם ובין עכו"ם מישראל - חד דינא אית

ד) **אלא** שיש לומר דבנד"ד דהרי כתב הרמ"א (חו"מ סימן קצ"ח סעיף ה') בשם הב"י שאם התנו בהדיא דמעו"ת יקנו, קנו. וע"ש בפתחי תשובה (ס"ק ז') שהביא שהש"ך (שם ס"ק י') חולק, אבל הסכמת כמה אחרונים (נתיבות המשפט, ב"ח, שער משפט וקצוה"ח כדברי הב"י והרמ"א, ע"ש).

ולפ"ז יש לדון כאן גבי כרטיס אשראי שלכאורה יש הסכמת הסוחרים להקנות מיד כשהוא מעביר את הכרטיס אפי' קודם שיקבל התשלום, כי סומכים דעתם על התחייבות חברת האשראי דיהיה חשוב כאילו התנו להדיא שיקנו.

וא"כ לגבי חמץ אי נימא דבעלמא ע"י הכרטיס הוי כהתנו לקנות ע"י כסף, בנד"ד שרוצה לקנות חמץ באמצע החג עליו להתנות שאינו רוצה לקנות עכשיו.

בקנין כסף שקונה אחרי כן במשיכה אם קונה למפרע משעת קנין כסף

ובנד"ד יש לדון עוד, שעל כרחק צריך להתנות שאינו רוצה לקנות בקנין הכרטיס, שהרי לדעת כמה פוסקים גם בקנין כסף אף שצריך משיכה, אבל לאחר המשיכה קונה ע"י הכסף למפרע, ולפ"ז נמצא שהחמץ היה קנוי לו למפרע בחג הפסח, והוי בדין חמץ שעבר עליו הפסח.

וז"ל: סיטומתא, חותם שרושמי
החנונים על החביות של יין,
שלוקחין הרבה ביחד ומניחין אותו
באוצר הבעלים, ומוליכין אותן אחת
אחת למכור לחנות, ורושמי אותם,
לדעת שכל הרשומות נמכרות,
עכ"ל.

וע"ע ברא"ש (בפסקיו סימן ע"ב), וז"ל:
פרש"י רושם שרושמי
החנונים החביות שלוקחין מבעלי
בתים. ור"ח פירש, כדרך שנהגו
הסוחרים בגמר המקח תוקע כפו
לכף חברו ובזה נגמר המקח,
[וכידוע שכן נהוג היום בסוחרים של
יהלומים שגמר הקנין הוא בתקיעת
כף באמירת "מזל וברכה"]. וכל
כיוצא בזה, דאיזה דבר שנהגו לגמור
המקח כגון במקום שנוהגים שנותן
הלוקח מטבע אחד למוכר ובזה נגמר
המקח.

וע"ש בחידושי הרשב"א, שכתב
וז"ל: ובדוכתא דקנו ממש
קני. ושמעינן מינה² שהמנהג מבטל

להו שאינו קונה רק במשיכה, ודלא
כשיטת הסמ"ע שקונה ישראל בכסף
לחוד. וכן נקט בשו"ת אגרות משה
(חו"מ ח"ב סימן כ"א), דבעכו"ם סברי
רוב הפוסקים דבעי משיכה.

אמנם יעויין בנתיבות המשפט (שם
ביאורים ס"ק ח'), שכתב וז"ל:
שוב ראיתי בתשובות הרשב"א
המיוחסות להרמב"ן (סי' רכ"ה) שכתב
דקנה (הישראל מן העכו"ם) במעות לבד
וכו', כיון דנהגו הגוים להקנות
בדמים, עכ"ל. וע"ש בשו"ת האגרות
משה הנ"ל מש"כ בזה.

ענף ג'

דין קנין סיטומתא

(א) **הנה** בגמ' בב"מ (דף עד.) איתא:
האי סיטומתא קניא, למאי
הלכתא רב חביבא אמר למקניא
ממש, רבנן אמרי לקבולי עליה מי
שפרע. והלכתא לקבולי עליה מי
שפרע, ובאתרא דנהיגו למקני ממש
קנו, ע"כ. ופירש"י (ד"ה סיטומתא),

ב. אמנם יעויין בריטב"א שם, שכתב וז"ל: ותמיהא מילתא מ"ט דמ"ד דקני בה לגמרי
ואפילו באתרא דלא נהיגי, והרי לא עשה משיכה. והנכון בזה מה שאמר מורנו בשם
ה"ר פינחס אחיו ז"ל, דסיטומתא הוא כעין מטבע שאין עליו צורה והתגרינן נותנין אותו
לסימן כשלוקחין דבר אחד ולא ידיע אי בתורת דמים יהבי ליה וכאומר ערבוני יקנה
הכל וליכא אלא מי שפרע, או בתורת חליפין יהבי ליה דקני לגמרי דכיון שאין עליו
צורה נעשה חליפין ובהא הוא דפליגי אמוראי, ואמרינן דבאתרא דנהיגי קני, דודאי על
דעת חליפין יהבי ליה, ולא בעי בהאי מנהגא תנאי בני העיר אלא מנהג בעלמא שאין
מנהג זה מבטל הלכה בכלום, עכ"ל. וע"ע במעשה רוקח (הלכות מכירה פ"ז ה"ו) וז"ל:
ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל בשם הרשב"א ז"ל,
דשמע מינה דמנהג מבטל הלכה ע"כ. נ"ב כגון הכא דמן התורה אין כאן שום קנין והם
נהגו שיקנה, אך אם הוא היפך דין תורה או שיש בו נדנוד עבירה ח"ו אין לאותו מנהג

ההלכה וכל כיוצא בזה, שכל דבר שבממון על פי המנהג קונין ומקנין, הלכך בכל דבר שנהגו התגרים לקנות קונין, עכ"ל.

וכן מובא בשולחן ערוך (חו"מ סימן ר"א סעיף א'), וז"ל: מכר לו דברים בלבד, ופסקו הדמים, ורשם הלוקח ורשם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו, אע"פ שלא נתן לו מהדמים כלום, כל החוזר בו אחר שרשם מקבל מי שפרע. ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם קנין גמור, נקנה המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו, וחייב זה ליתן הדמים. והוא שרשם בפני המוכר, או שאמר ליה המוכר: רשום מקחך, עכ"ל.

אי קנין כסף מהני בקנין סיטומתא

והנה ע"פ כל הנ"ל יש עתה לדון בקנה בכסף, האם יכול להועיל להיות קנין בתורת סיטומתא, והיינו דאף שחז"ל גזרו שבכסף אינו קונה עד שימשוך, אבל אי מנהג המדינה לקנות בכסף י"ל דמהני עכ"פ בתורת סיטומתא.

וכבר נחלקו בזה האחרונים, ע' בסמ"ע (סימן קצ"ח ס"ק ז'), דמשמע שאינו קונה, שביאר הטעם

דבקנין סודר ליכא חשש שמא יאמר המוכר נשרפו חיטך בעליה אף שהסחורה היא ברשות המוכר, דכיון שלא קיבל המוכר המעות, אף שכבר נקנה להלוקח, מ"מ הוא יטרח ויציל כדי שלא יצטרך לבוא לדין עם הלוקח. ומהאי טעמא קונה גם בסיטומתא, אף שהוא ברשות המוכר, כיון שעדיין לא קיבל המוכר המעות, (וכ"כ בסימן ר"א ס"ק ד').

ולפ"ז משמע דאף בקונה בסיטומתא וסודר, אם נתן כל המעות ג"כ יש לחוש לשמא נשרפו חיטך בעליה וכה"ג אינו קונה ג"כ עד שימשך, וא"כ ודאי גם שהמעות קונה בדין סיטומתא שמנהג התגרים הוא לקנות במעות מ"מ כיון שכבר קיבל המוכר הכסף עדיין יש לחוש שמא יאמר המוכר נשרפו חיטך בעליה. וע' בשו"ת אגרות משה (חו"מ סימן נ"ב) מש"כ בביאור דברי הסמ"ע.

אמנם הגרעק"א בתשובה (קמא סימן קל"ד), נקט דאם מנהג הסוחרים לקנות על ידי "האנד געלד" (-דמי קדימה) הוא בכלל סיטומתא וקונה, ע"ש. וכ"כ בשו"ת חת"ם (שו"ת סימן צ"ט), שהביא דברי הסמ"ע הנ"ל וחולק עליו, ע"ש.

יסוד, כמו שכתבו הפוסקים ז"ל הביאם הרב כנסת הגדולה חו"מ סי' ר"א, ע"ש שהוזכר כמה פרטים בדין מנהג מבטל הלכה, עכ"ל.

אי מהני קנין סיטומתא מדרבנן או מדאורייתא

(ב) עוד נחלקו הפוסקים אי קנין סיטומתא מהני מדרבנן או מדאורייתא.

וע' בנתיבות המשפט (סימן ר"א סק"א), שכתב וז"ל: ודין סיטומתא הוא רק קנין דרבנן, דהא קנין דרבנן ודאי דלא גרע ממנהג שנהגו הסוחרים, ואפ"ה לא חשבינן אותו רק לקנין דרבנן לענין קידושין כמבואר בפוסקים, [ע' בית שמואל אה"ע סימן כ"ח ס"ק ג', וס"ק ל"ה], עכ"ד. וע' באמרי בינה (קנינים סימן ט"ו), שהביא שכן מבואר בשו"ת הרמ"א, ע"ש. אמנם בשו"ת חת"ס (חו"מ סימן י"ב), ס"ל דמהני קנין סיטומתא גם מדאורייתא, ע"ש.

ולפ"ז יל"ע אי קנין סיטומתא קונה רק מדרבנן, אי מהני גם בעכו"ם, שהרי הם אינם מחוייבים לשמוע בקול דברי חכמים. אבל אי נימא שבכה"ג קונה מדאורייתא, י"ל ששייך גם בעכו"ם, וצ"ע בזה.

בקנין דבר שלא בא לעולם ע"י כרטיס אשראי

(ג) והנה הקונה מוצרים באתרי האינטרנט, הרבה פעמים המוצר לא נמצא עדיין ברשות בעל האתר, אלא שע"פ הזמנתו הוא מזמין אותו בשביל הקונה ולפעמים עדיין אפי' לא ייצרו

את המוצר הזה רק בעוד זמן, ונמצא שקונה דבר שלא בא לעולם, ויש לדון אם בכה"ג יכול לקנות ע"י כרטיס אשראי.

ונראה דאי נימא כנ"ל שכרטיס האשראי קונה מכח דין סיטומתא, א"כ באנו בזה למחלקת הפוסקים. דהנה הקצות החושן (סימן ר"א ס"ק א') הביא בשם המרדכי (שבת פרק הבונה סימן תע"ג), שכתב וז"ל: הא דסיטומתא קניא דוקא בדבר הבא לעולם ומועיל בו הקנין הלכך מועיל המנהג להחשיבו כקנין גמור, אבל דבר שלא יועיל בו קנין כגון בדבר שלא בא לעולם, לא מצינו שיועיל בו המנהג להחשיבו כקנין גמור, עכ"ל. וכן נקט הגרעק"א בתשובה (סימן קל"ד) בשם היש"ש (ב"ק פ"ח סימן ס') שהביא דברי המרדכי הנ"ל, והביא שכ"כ גם הרדב"ז.

אמנם בשו"ת התשב"ץ (סימן שצ"ח) הביא בשם הר"מ מרוטנברג, דסיטומתא אי נהיגי בה לקנות מהני גם בדבר שלב"ל, ע"ש.

וע' בערוך השולחן (חו"מ סימן ר"א סעיף ג'), שכתב וז"ל: י"א דקניין שנהגו התגרים אינו מועיל רק בקנין המועיל ע"פ הדין, אבל מה שע"פ הדין אינו מועיל כגון בדבר שלא בא לעולם או שאין בו ממש או שאינו ברשותו, אין מועיל שום מנהג. ויש חולקים בזה, דאם מנהג קבוע הוא מהני בכל מה שנהגו, והרי אנו רואים

ולפ"ז נראה דבקנין שע"י כרטיס אשראי הרי מלבד שהוא מנהג הסוחרים ועל כן י"ל שקונה מדין סטומתא, הרי גם קונה מצד דינא דמלכותא דינא^ג, וא"כ י"ל דפשיטא דבכרטיס אשראי קונה מדאורייתא וגם בדבר שלא בא לעולם, כן נראה לכאורה.

לענין דינא בקנה באינטרנט חמץ בפסח

והנה אחר כל האריכות הנ"ל בדיני קנינים, נראה דעכ"פ לדינא לא יעבור הקונה חמץ בפסח באתר אינטרנט היכא שהגיע אליו רק אחר הפסח, דהרי כפי ההסכם ותנאי חברות כרטיסי האשראי כל מוצרים שקונים באתר אינטרנט מסחרי, אינם נקנים לקונה עד שיגיעו לידו, ועד אז האחריות היא עדיין על המוכר. ולפ"ז לכאורה נפשט הספק הנ"ל, ר"ל דאף שהזמין החמץ בחג, כיון שאינו נקנה לו כפי דינא דמלכותא, וגם שכך היא דעת הקונה שהוא סומך על תנאי והסכם חברות האשראי, א"כ כיון שאין מועיל זה הקנין [גם לצדדים הנ"ל שבקניה בכרטיס אשראי הוי קנין] עתה להיות שלו מעכשיו, נראה שמותר לקנות בחג כל שאינו מגיע לו עד אחר החג.

שנהגו להקנות כל מיני חכירות וארענדעס דאינם ברשותו ויש בהם דברים שלא באו לעולם כלל, ועכ"ז המנהג פשוט דמועיל בהם הקנין או השטר וכו', משמע ג"כ דמועיל בכל ענין, כיון דהמנהג כן והוי דין גמור. וכן עיקר לדינא. ואפילו באסמכתות יש קנין אם נהגו כן, וכ"ש אם המנהג הוא מצד דינא דמלכותא - דפשיטא דמועיל בכל ענין, דדינא דמלכותא דינא, עכ"ל.

(ד) **והנה** מש"כ דבדינא דמלכותא דינא עדיף, כ"כ גם בנתיבות המשפט (סימן ר"א ביאורים ס"ק א') ע"ש. [אמנם יעויין בחזו"א (חור"מ ליקוטים סימן ט"ז ס"ק ט') דמצד שהדין של דינא דמלכותא דינא הוא גם מכח דינא דסטומתא, ע"ש].

וע' באבני מילואים (סימן כ"ח ס"ק ב'), שכתב דבקנין של דינא דמלכותא דינא הוא מן התורה, ודוקא תקנת חכמים כגון בקנין מעמד שלשתן הוא דכתבו קצת פוסקים דלא מהני לדין דאורייתא, אבל דינא דמלכותא דינא - מן התורה הוי דינא, ע"ש. ולפ"ז אף שנקט הנתיבות הנ"ל דקנין סטומתא הוא רק קנין מדרבנן, מ"מ היכא דהוי גם דינא דמלכותא עדיף, והוי קנין מדאורייתא.

ג. אלא שיש לדון שאולי ישתנה בקונה בכרטיס בארץ ישראל, שי"א שבא"י ליכא דינא דמלכותא דינא, ע' ר"ן נדרים (דף כח.) בשם תוס', ובמעדני ארץ (שביעית סימן כ') האריך בזה, ואכמ"ל.

סימן ד

השולח וירוס למחשב חבירו האם חייב בנזק

שאלה: מי ששלח וירוס^א למחשב של חבירו ועי"ז התקלקלו קבצים במחשב של חבירו האם הוא חייב בתשלום הנזק^ב.

תשובה: יש לדון אם יש לחייבו מדין אש [משום חיציו או משום ממונו], וכן אם יש לחייבו מדין אדם המזיק.

ענף א'

אם יש לחייב משום אש [מדין חיציו או מדין ממונו]

א) לפום ריהטא נראה, שיש לדמות שילוח הוירוס למזיק של אש, לפי שכח אחר מעורב בו - היינו החשמל וקו האינטרנט שהם המעבירים את הוירוס למחשב השני. והכלל הוא - כדאיתא בב"ק (דף ג), דמזיק דאש הוא שכח אחר מעורב בו. אלא שנחלקו ר"י ור"ל אי מזיק דאש מיחייב משום ממונו או משום

חיציו, ע' ב"ק (דף כב). וקי"ל (שו"ע חו"מ סימן תי"ח ס"א) כר"י דהוא משום חיציו. ומבואר בסוגיא (דף כג) דלמאן דאית ליה משום חיציו אית ליה נמי משום ממונו, [ויש בזה כמה נפ"מ לדינא אם באים לחייבו רק משום ממונו, ע' אות ז'].

ב) היה אפשר לצדד ולומר, דאפי' מזיק דאש לא הוי, כי כאן הכח אחר שמסייע למזיק להזיק אינו דומה לכח אחר האמור באש, לפי שבמזיק דאש הכח אחר רק מוליק

א. וכן יש לדון עוד במקבל הוירוס שלא ידע מזה שקיבל וירוס, ולכן המשיך לשלוח מיילים לכמה אנשים, ועי"ז ניזוקו עוד כמה אנשים, ועתה באים כולם לתבוע את הנזק שנגרם להם, על מי מוטל לשלם, האם הראשון ששלח את הוירוס הוא המחויב בכל, או שכל אחד יכול לתבוע רק את מי ששלח לו והזיקו. ואכמ"ל ועוד חזון למועד אי"ה.

ב. ושאלנו להגר"מ שמואלביץ שליט"א המשמש אב"ד לדיני ממונות בירושלים את כל הנידון הנ"ל והשיב שפוסקי זמנינו מאוד התחבטו בשאלה זו אי חיובו משום אש או אדם המזיק או גרמי, ויש גם לדון כל וירוס לגופו.

ומשאו באופן אחר קצת, והוא שאש הוא דבר המזיק בעצם מצד עצמו גם בלא הכח אחר המעורב בו, וכן אבנו סכינו ומשאו הנופלים גם בלא שיהיה רוח הם מזיקים, ולכן יש עליהם דין ששמירתן עליך, משא"כ בצרורות אינו חשוב כמזיק בעצם דהרי מיירי באבן או חפץ המונח על הקרקע שאינו ראוי להזיק בלי הכח האחר המעורב בו, ורק ע"י שנתערב בו כח האחר של ההתזה - נוצר ומתחדש לפנינו מזיק, ולכן הוא אינו בכלל חיוב אש. ולפ"ז נראה שהוירוס דומה יותר לאבנו סכינו ומשאו שהוא ג"כ מזיק בעצם ושפיר יש לחייבו משום אש.

ג) **אלא** שיש לעיין עוד, דאף למ"ד אשו משום חציו מבואר בסוגיא דב"ק (דף כג.) דבאופן שכלו ליה חציו, דהיינו בזמן שהדליק האש היה גדר המבדילה בין האש לבין שדה חבירו ואח"כ נפלה הגדר, דנמצא שבזמן שהדליק את האש לא היתה אפשרות לאש להגיע לשדה חבירו, ורק אח"כ נתחדש המצב שהאש יכולה להזיק - אז הוי אשו רק משום ממונו לפי שכלו ליה חציו.

ומעתה יש לדון, שהרי השולח וירוס למחשב של חבירו בשעה שהמחשב של חבירו פתוח ומיד כשנכנס הוירוס הוא מתחיל בההיזק, אז באמת יש לדמות אותו לאשו משום חציו שהכל נחשב כהמשך מעשיו של השולח ולא כלו

את המזיק ממקום למקום אבל עצם החפצא של המזיק זה האש, משא"כ לגבי נד"ד שהוירוס אין בכוחו להזיק בלי שכל מיני דברים חיצוניים יפעילו אותו, כלומר שכדי להזיק צריך שהמחשב של חבירו יפתח את הוירוס ויפעילו ורק אז הוא ראוי להזיק, ונמצא דבנד"ד הכח אחר שמעורב בו עוזר לעצם המזיק ולא רק מעבירו ממקום למקום.

ויש לדמות זה למש"כ הנחל"ד (ב"ק י"ט: בד"ה לכן נראה) בביאור שיטת רש"י שאין בצרורות חיוב משום אש דלא דמי לאשו, דשאני אשו שהאש בעצמו הוא המזיק בלי סיוע דבר אחר, ופעולת הרוח אינו רק לקרב האש אל הדבר הניזק, אבל עיקר ההיזק עושה האש עצמו, ודכוותיה באבנו סכינו ומשאו האבן עצמו הוא המזיק מפני שיש לו כובד וכן הסכין בחידודו והרוח אינו פועל רק לקרבם אל הדבר הניזק, משא"כ בצרורות דהצרורות עצמן אין בכוחן להזיק כלל בלא כח ההתזה, ואילו היה פוגע הצרור בכלי בלא כח ההתזה לא היה מזיקו כלל, ונמצא כי עיקר ההיזק נעשה ע"י כח ההתזה והצרור אינו רק כגרזן ביד החוצב, ולכן לית ביה משום חיוב אשו כלל, [וראתי שהאחרונים דנו בדבריו להלכה, וצ"ע].

ונראה דבנד"ד גם לסברת הנחלת דוד יש לחייבו, די"ל בגדר החילוק בין צרורות לאבני סכינו

לוירוס להיכנס למחשבו, באופן זה דומה לכאורה למקרה שהדליק אש והיה גדר בין האש לבין שדה חבירו שאינו חייב אלא משום ממונו.

(ד) **ונראה** דאפילו כשהמחשב של חבירו היה פתוח, תלוי באיזה סוג וירוס שלח, שידוע שיש הרבה מיני וירוסים, דיש שמזיקין מיד בהגיע למחשב של חבירו (damage on impact), ובאופן זה י"ל שבאופן שמחשב של חבירו פתוח חשוב ככוחו והוי אדם המזיק דהא לא כלו לו חציו.

אמנם יש עוד מין וירוס שאין ההיזק בא רק ע"י מעשה של הניזק, שאם נשלח לו וירוס בדואר אלקטרוני, רק כשנפתח ע"י המקבל אז הוירוס מתחיל לפעול ולהרוס. ובאופן זה יש לדון שחשוב שכלו לו חציו גם אם המחשב של חבירו היה פתוח באותה שעה, כי לא היה יכול להזיק מיד אלא רק ע"י פתיחתו את הדואר האלקטרוני הוא ניזק, והוי כמסיר חסימה דומיא דמדליק אש והיתה שם גדר ורק ע"י הסרת הגדר נכנסה האש שאז כבר כלו ליה חציו ואין חיובו משום חציו אלא משום ממונו.

(ה) **אלא** שיש עדיין מקום לדון, דהוי כגדר שאינה עומדת ברוח מצויה כי דרך בני אדם לפתוח המיילים שהם מקבלים מחבריהם, ומסתבר שאם אדם מדליק אש ויש גדר רק שיש רוח מצויה שתפיל את

לו חציו. [אולם אם היה המחשב סגור באותה שעה, הרי שכלו לו חציו, כדלקמן].

אלא שיש לצדד עוד שבאופן שהיה מחשב חבירו פתוח יש לחייב גם מדין אדם המזיק ממש, ולא מטעם אשו משום חציו, ונפ"מ שאפילו לר"ל דס"ל דאשו משום ממונו יודה שחייב, משום דבנד"ד י"ל שאין זה בגדר כח אחר מעורב בו, כי שאני גבי אש שהרוח שהיא הכח אחר היא לוקחת את האש שהדלקתי, אבל כאן כשאני שולח את האימייל זה דומה לאילו זרקתי לפיד אש על בגד חברי - שהאש מכוחי הגיע לשם בלא שיתוף הרוח, שאז הוי אדם המזיק גם לר"ל דס"ל דאישו משום ממונו, וה"ה כאן גבי הוירוס אני זה שעושה את השליחה, כי אני מפעיל שרשרת של חיבורים עד שמגיע אל המחשב של חברי והכל הוא תוצאה ממעשיו, ולכן לכו"ע חשוב כחציו ממש. ונראה שזה דומה למה שנתחבטו הפוסקים אם עשייה ע"י מכונה חשוב כמעשיו או לא, כגון לענין לשמה במצות מצוה וציצית ולכמה דיני תורה, ולכמה פוסקים חשוב ככוחו ומעשיו ממש. ולפ"ז ודאי גם לר"ל חייב. דהא גם לר"ל מי שזרק חץ שהוא כחו ממש וחייב ברציחה ובד' דברים.

אבל במקרה שהמחשב של חבירו היה סגור בזמן ששלח לו את הוירוס, ורק בפתיחת המחשב נתן

הגדר, דאז^ג מסתבר שלא חשוב כלו לו חציו, וכל ההמשך שיבוא ברוח מצויה כלול במעשה הדלקת האש. והא דמבואר בסוגיא דבנפל הגדר כלו לו חציו, איירי שלא היה רוח מצויה שתפול, [וטעמא דחייב בעל האש אף שלא פשע בנפילת הגדר משום שעכ"פ היה לו לגודרה ולא גדרה כמבואר בגמ' שם], וכן מצדד בחזון איש (ב"ק סימן ב' אות ב' ד"ה ונראה אם נפלה גדר). [אלא שבהמשך דבריו (ד"ה ולהאמור) מסיק שלתוס' גם באופן זה שנפלה הגדר ברוח מצויה חשוב כלו לו חציו, ע"ש].

ולפ"ז י"ל בנד"ד כיון שזה רוח מצויה שיפתח את המחשב או איזה תוכנה שתגרום להפעיל את הוירוס וכדומה כי אינו יודע שנשלח לו וירוס, א"כ יהא זה כרוח מצויה שתפול הגדר, ושוב יש לנו לחייבו מדין חציו.

ויש להוסיף דאף ש"הרוח מצוייה" כאן באה ע"י כח אדם בר דעת, מ"מ שפיר חשיב כרוח מצויה שכן מצינו בדברי התוס' ב"ק (דף ו. ד"ה לאתויי בור המתגלגל) שכתבו דבבור

המתגלגל ברגלי בני אדם חשיב כרוח מצויה והוי אשו משום ממונו.

(אלא שיש לומר שאף שמעשה אדם חשוב כרוח מצויה, מ"מ חשוב ככלו לו חציו, דהא דנפלה הגדר ברוח מצויה שנחשב לאשו משום חציו, זה רק שהרוח מצויה היא זו שמפילה את הגדר שאז אפשר לדון שמציאות ההיזק הזה כבר בעולם כי התהליך של ההיזק קיים, אבל בגוונא שאדם מפיל את הגדר - גם אם הוא עשוי לעשות דבר זה ונחשב כרוח מצויה, מ"מ א"א לומר שמצב זה כבר היה כלול במעשה של הדלקת האש, אלא מעשה האדם שהפיל את הגדר זהו מעשה חדש.

ואולי יש להביא ראיה לזה מהא דאיתא בב"ק (דף כו:) זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות ובא אחר וסלקן או קדם הוא בעצמו וסלקן פטור, ע"כ. ומבואר דאף שהזורק עצמו קדם וסילקן פטור, ובפשטות איירי גם בכה"ג שמלכתחילה אף קודם הזריקה, היה בכוונתו לסלקן ובכל אופן פטור^ד. ולכאורה יש להעיר דנחייב את

ג. אולם יש לדון לאידך גיסא, דאין זה חשוב רוח מצויה כלל לפי שבאופן רגיל לכל אחד יש במחשב תוכנת אנטי וירוס מעודכנת שמונעת את הוירוס מלהיכנס. ואולי י"ל כי סו"ס בגוף המזיק עצמו אין שינוי והוא מגיע ברוח מצויה למחשב חברו, ומה שיתכן שיש לו אנטי וירוס גם אם זה מצוי מאוד, בכל אופן זהו דבר צדדי שיכול לשמור ואין זה קשור לגוף המזיק עצמו, וצ"ע בזה.

ד. וע"ש בגה"ש שציין להתוס' בסנהדרין (דף ע"ז. ד"ה סוף) דמבואר שם דבכפתו והביאו לפי הבדקא דמיא ואח"כ שקיל בדקא דמיא, דג"כ פטור מהאי טעמא, אע"ג ששם כל

הזורק בכה"ג, כי הוי כרוח מצויה שיוסרו הכרים והכסתות, ועל כרחק דלא אמרינן הכי^ה, ויש לחלק.)

מו"מ בחידוש החזו"א דאשו שחייב ברוח מצויה היינו דוקא כשמנשבת בשעת הדלקת האש

ו) **אלא** שיש לדון עוד, דהנה בחזו"א (סימן ב' סק"א) יצא לדון בדבר חדש [לבאר דברי התוס' בסנהדרין (דף עז. ד"ה בנזקין), ודלא כהמהרש"א שם, ע"ש], והוא, דאשו שחייב עליה אף שכח אחר מעורב בו והיינו ברוח מצויה, זה רק באופן שהרוח מצויה היתה כבר מנשבת בזמן הדלקת

האש, כלומר שהדליק את האש לתוך מצב שכבר היתה שם רוח שיכולה להוליכו, ובאופן זה חשוב ככחו וחציו, אבל באופן שהרוח מצויה באה אח"כ, כיון שבזמן הדלקת האש לא היתה - אין לחייבו אלא משום ממונו ולא משום חציו. ולפ"ז כתב לחדש, שאם הניח אבנו סכינו ומשאו בראש גגו (ב"ק ו), אם בשעה שהניח לא היה שם רוח מצויה יהיה חיובו רק מטעם אשו משום ממונו אפי' שיודע שעתידה לבוא שם רוח מצויה ולהפילם, [אולם באופן שהניחו בזמן שכבר הרוח נמצאת יהיה שייך לחייבו אף משום חציו], עכ"ד, וע"ש עוד¹.

מה שהניחו שם כפות היה זה בשביל שאח"כ יסיר את המחסום של המים. וטעם הפטור, דמצד מעשיו אין כאן מעשה היזק ולא אמרינן דהוי רוח מצויה שיוסר המחסום של המים.

ה. **אלא** דיש להקשות ע"ז מהא דאיתא בב"ק (דף ל"ג.) גבי מי שיצאה אבן מתחת ידו והוציא הלה את ראשו וקיבלה דחייב בד' דברים. והקשו שם התוס' (בד"ה והוציא) דמ"ש מהזורק כלים מראש גגו וכו' דפטור והרי בשני המקרים הדבר הניזק לא היה קיים בזמן הזריקה, ותירצו ששם בקדם וסילק בכרים וכסתות פטור לפי שאין לו לחשוב שיסלקו הכרים וישברו הכלים. ומבואר לכאורה דאי הוי ידע לכתחילה שזה עתיד להיות יהיה חייב על הזריקה, וזה דלא כדברינו.

אלא שדברי התוס' שם צריכים הבנה, שהרי מבואר שם בסוגיא דאף בקדם הוא עצמו וסילק הכרים פטור, ודוחק לומר דאיירי דוקא באופן שלא חשב לסלקן בשעה שזרק את הכלי ורק אח"כ, דכל דא היה לגמ' לפרושי להדיא, ומסתמות הגמ' מבואר שבכל ענין פטור גם אם היה בדעתו מתחילה להסיר את הכרים, וצ"ע. וע"ש ברשב"א שפירש דהם סוגיות חלוקות. וע"ע בחזו"א (ב"ק סימן ב' ס"ק י"א) שדן בארוכה בסברתנו הנ"ל וע"ש מש"כ ליישב את התוס' הנ"ל. וע"ע במנחת שלמה (שיעורים סימן כ') שגם דן בזה ארוכה והביא מדברי התוס' הנ"ל דבאופן שזה רוח מצויה שיוסרו הכרים אף ע"י מעשה אדם יהיה בזה חיוב דאשו משום חציו, אלא שהביא דשי' הרמב"ם דחייב משום דינא דגרמי, ע"ש עוד.

ו. וע"ע בחי' הגר"ח בהלכות שכנים (פי"א ה"א) שכתב כעין זה, אלא שחילק שם מטעם

שהדליק את האש או שם את האסור^מ בראש גגו, ואי לאו שיש עדים על זה לא יתחייב לשלם, וצ"ע^י.

הנפ"מ לדינא אם נחייבו משום חציו או משום ממונו

(ז) והנפ"מ בזה שיהיה חייב רק משום ממונו, הם: חדא, שיהיה חיובו רק על הדברים שמחק או הזיק, אבל על השבתת המחשב וההפסד שנגרם מזה יהיה פטור, לפי שאם אין זה חציו פטור משבת על נזקי ממונו. [אלא שי"ל בזה, דבלא"ה כתב הקצוה"ח (סימן שס"ג סק"ג) דכל חיוב שבת שייך רק באדם שניזק אבל בממון שניזק אפי' ע"י אדם המזיק ממש פטור משבת, דלא חדשה תורה דין שבת אלא באדם].

ועוד יש נפ"מ אפי' בקבצים והתיקיות בעצמם שנמחקו, דאי חיובו הוא רק משום ממונו, הרי בטמון פטור על אש, ע' ב"ק (דף סא:). [כשהוא משום ממונו, ע' ב"ק (דף כג.)], וכמובא בשו"ע (סימן תי"ח ס"ג). וממילא יש לדון שהתיקיות או הקבצים שבמחשב כיון שאינם

ולפי דבריו יוצא שאפילו אי נימא כמש"כ לעיל שאף שהמחשב של חברו סגור לא חשוב כאילו יש כאן גדר והוי ככלו לו חציו הואיל ועומד לפתח, מ"מ כיון שעכ"פ היה סגור המחשב באותה שעה ששלח את הוירוס, חשוב כאין כאן רוח מצויה ממש ולא חשוב כחו וחציו, [ולא מהני מה שעומד לפתח שהרי בכל רוח מצויה שאינה נמצאת עכשיו הרי היא עומדת לבא, ומ"מ ס"ל להחזו"א דלא חשוב כחו אם לא באופן שהרוח מנשבת ממש בשעת הדלקת האש].

ונמצא דלפי דברי החזו"א יש לחייב משום חציו רק באופן שהמחשב של חברו היה פתוח בשעת שליחת הוירוס, וכן יהיה חייב רק על מין וירוס שמזיק מיד בלא סיוע של פתיחת הקובץ.

אלא שבעיקר חידושו של החזו"א, מלבד מה שחולק על המהרש"א, יש להעיר דלדבריו לעולם לא יתחייב על אש אלא בידוע שיש רוח מצויה ממש בשעת הדלקת האש, ולעולם יכול לטעון המזיק המוציא מחברו עליו הראיה שהיתה רוח מצויה מנשבת בשעה

אחר, ותור"ד הם דאשו משום חציו שייך רק היכא שכוחו עדיין קיים, אבל באסור^מ כבר פסק כוחו וממילא אין חיובו אלא משום ממונו, (ויש להעיר מדברי המהרש"א המובא בחזו"א שהבאנו בפנים).

ז. ועוד יש להעיר על דברי החזו"א ממ"ש מהתוס' בב"ק (דף נ"ו ד"ה אילימא), ובסנהדרין (דף ע"ז. ד"ה סוף), וצ"ע.

כמדליק בשלו ומשם מתפשט אצל חבריו וממילא צריך להיות פטור על הטמון אם לא נימא כהטעם דלעיל דחשיב כחיציו.^ט

ועוד יש נפ"מ, דעד כאן עסקנו באחד שהזיק בכוונה תחילה ושלח בידיעה וירוס למחשב חבריו, אבל באמת המקרה היותר שכיח הוא, שהאדם השולח אפי' אינו יודע שיש לו וירוס במחשב ואינו יודע כלל שע"י שליחת אימייל זה יכול לעבור וירוס למחשב חבריו, וממילא אנוס הוא. וא"כ אי נימא דכאן הוי אשו משום חציו וחייב משום אדם המזיק, אזי גם כאן חייב כי אדם המזיק חייב בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד (ע' שו"ע חו"מ סימן תכ"א ס"ב), אבל אי נימא דחיובו משום ממנו שהזיק, יהיה פטור בכה"ג, לפי שהיה שוגג או אנוס.

ועוד יש לדון שהרי נחלקו רש"י ותוס' האם למ"ד אשו משום ממנו, החיוב הוא רק בגחלת שלו - דבעינן שיהיה ממנו (רש"י ב"ק כב. ד"ה משום ממנו), או אפי' גם כשאין הגחלת שלו (תוס' שם ד"ה אשו משום ממנו), וממילא בנד"ד ג"כ יהיה תלוי אם הוירוס ששלח היה שלו או דאינו שלו, [אמנם יתכן שתמיד כשזה

מגולים חשיבי כטמון שפטור אי הוי אשו משום ממנו.

ואולי י"ל דלא חשוב כטמון, כי בלחיצת כפתור רואים הכל, ואולי יש לדמות זה למש"כ החזו"א (ב"ק סימן ב' סק"ה) דכל דבר הגלוי במקומו נחשב גלוי ולא אמרינן שכעת הוא מוסתר, ואף בכלים שבבית באמת נידונים כגלוי, וכל מאי דמבואר במשנה שם על כלים שבבירה נחשבים לטמון, היינו כלים שהיו טמונים בבירה אבל לא כל הכלים שבבירה נחשבים לטמון ע"ש, וצ"ע.

ועוד אפשר לומר דלא חשיב טמון לפי המבואר בב"ק (דף סא:) דמודים חכמים לר"י שחייב על הטמון בבירה לפי שדרך בני אדם להניח בבתים, אלא שמבואר שם בגמ' שצריך עוד תנאי כדי להתחייב, והוא שידליק בתוך של חבריו, כלומר שהדליק אש בתוך רשות חבריו והאש הזיקה גם כלים בטמון - אז יש לחייבו על אותם כלים שדרך בנ"א להניח, וע' בשו"ע שם. וא"כ בנד"ד יל"ע שאף שאה"נ הדרך היא להניח תיקיות וקבצים במחשב, מ"מ יש לדון אי חשוב כמדליק בתוך שלו או בתוך של חבריו.^ח ונראה דהוי

ח. מהרה"ג ר"מ שמואלביץ שליט"א.

ט. וראיתי מאמר מהרב דיכובסקי (דיין בביה"ד הגדול בירושלים) שדן דהוי כמדליק בשל חברו, וצ"ב.

נחשב הוירוס של המזיק ורק אם עשה את זה במתכוין ובמזיד, אבל אם היה שוגג או אנוס פטור.

ענף ב'

אם יש טענה לפטור שהניזק מסייע בהיזק [דהיה לה שלא תאכל]

ט) **אכן** בהאי דינא יש לידון לפטור בין אם חיובו משום מזיק ממש - דהוי כחיצוי, ובין אי הוי כממונו שהזיק, ע"פ המבואר בסוגיא בב"ק בפרק שור שנגח את הפרה (דף מז:): גבי הנותן סם המות לפני בהמת חבריו פטור מדיני אדם משום דהויא לה שלא תאכל, ואף בסם המות של פירות אפרזתא (רש"י: עשב דעבידא למיכליה והוא סם המות לבהמה) ג"כ פטור, ע"ש.

וע"ש בתוס' (סוד"ה הוה ליה) שביאר בטעם הפטור, וז"ל: דכיון שבמתכוין מביא הניזק עליו דבר שמזיקו אינו ראוי זה המזיק להתחייב בכך, עכ"ל. פי', שעיקר מעשה הנזק הוא ע"י הניזק ולא המזיק.

וכעין זה כתב התוס' רי"ד, וז"ל: היה לה שלא תאכל, כלומר היא הזיקה עצמה בידים וזה ששם הפירות לפניו לא עשה אלא גרמא בעלמא, עכ"ל. וכ"כ המאירי (שם מז). וז"ל: אם הוזקה מדרך אכילתה פטור היה לה שלא תאכל ואף על פי

במחשב שלו הו"ל ממונו, או שמא שפעמים שאינו רוצה בו - כגון במקרה הנ"ל שלא ידע שנכנס אצלו הוירוס, ודעתו ודעת כל אדם שאינו רוצה לקנות אותו אפי' שהוא ברשותו במחשב שלו, ולא חשיב ממונו], וממילא לרש"י אם נכריע דהוי אשו משום ממונו וכמשנ"ת לעיל אז יהיה פטור לגמרי, וצ"ע.

סיכום אי יש לחייב משום אש

ח) **העולה** מכל הנ"ל, דאם המחשב של חבריו פתוח בשעה ששולח הוירוס וגם הוא וירוס כזה שמזיק מיד בלא סיוע של פתיחת הקובץ וכדומה, נראה דחייב משום אש ומשום חציו.

ובאופן שהמחשב של חבריו אינו פתוח, י"ל אף שזה דומה להיתת "גדר" בשעת הדלקת האש, מ"מ אם מצוי שתפול יש לצדד שחשיב לא כלו לו חציו, וה"ה כאן דמצוי לפתוח הקבצים שנשלחים לו ולכן לא חשיב ככלו חציו.

אמנם לפי חידוש החזו"א דבעינן רוח מצויה ממש בשעת הדלקת האש בכל אופן חייב רק היכא שהמחשב פתוח ורק במין וירוס שמזיק מיד.

אמנם כל זה להתחייב משום דין חציו, אבל מ"מ יש לחייבו משום ממונו על חלק מהנזקים וכנ"ל, אמנם חיוב זה שייך רק אם

שגורם הוא לכך הרי גרמא בנזקין פטור.

אמנם יש להעיר דמדברי הרא"ש (שם סימן ג') לא משמע כן, וז"ל: הא דאמרינן אם הכניס פירות שלא ברשות וכו' אבל אכלה יותר מדאי פטור. מ"ט היה לה שלא תאכל, וכיון שבמתכוין הביאה עליה דבר המזיקה אין לחייב בעל הפירות בכך, דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה לשומרה מזה, דמילתא דלא שכיחא היא שתאכל בהמה יותר מדאי ותזיק לה, ועל בעל החצר מוטל שמירה זו כי הוא מצוי בחצר ואם יראה שבהמתו אוכלת יותר מדאי יש לו למונעה, עכ"ל. הרי שנקט דהטעם דפטור לאו משום דחשוב כגרמא, אלא טעמא משום דעל בעל החצר לשמור בהמתו שלא תאכל את אלו הפירות יותר מדאי'. ומשמע דבגוונא שאין בעל החצר שם חייב, ע"ש בפלפולא חריפתא (אות צ')^א.

(י) **וע'** בש"ך (סימן שפו ס"ק כ"ג) וז"ל: כולם פטורים דלא הוי אלא

גרמא בנזיקין. וכן משסה כלב בחבירו וכו' כולם גרמא נינהו ופטורין. עוד איתא בטור ופוסקים, הנותן סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם דלא הוי אלא גרמא. וכ"כ הרמב"ם רפ"ד מהל' נזקי ממון, ותימה שלא כתבו המחבר בשום מקום^ב. ובש"ס פרק הפרה (דף מט:): איתא דלא מבעיא אכלה סם המות אלא אפילו אכלה עשב מאכל בהמה שהיא סם המות לה פטור. ונראה דה"ה כשעירב סם המות במאכל הראוי לה פטור, עכ"ל.

והנה זה פשיטא שבגוונא של הש"ך שהמזיק עירב הסם במאכל הראוי לה, הרי לא שייך שום טעם של פשיעת הבעלים שהיה לו לשומרו שלא תאכל כיון שאוכלת כרגיל במאכל הרגיל. ועל כרחך טעם הפטור הוא משום שעכ"פ הניזק מסייע בההיזק ועל כן חשוב מעשה של המזיק רק כגרמא בעלמא, וכמבואר להדיא בדברי הראשונים הנ"ל.

י. ובאמת בסברא זו כבר דנו הראשונים בב"ב (דף יח:): בסוגיא דחרדל דמבואר שם שבעל החרדל נקרא מזיק לדבורים בזה שאוכלים את החרדל, והריטב"א שם הקשה דהרי איכא למימר דהו"ל לדבורים שלא יאכלו כמו הסוגיא בב"ק, ותירץ דכיון שדרכן בכך וא"א לשומרן אז בזה לא אמרינן הו"ל שלא תאכל, ונראה שאזיל בשיטת הרא"ש.

יא. אמנם יש לתמוה על הרא"ש דבשלמא באכילת פירות י"ל דהוא מילתא דלא שכיחא ולא אסיק אדעתיה, אבל בסם המות לפי מה דמוקמנן באפרזתא שדרך בהמה לאכול מהו הטענה שבעל החצר היה לו לשמור בהמתו וצע"ג, וכבר תמהו כן האחרונים על הרא"ש. ואולי דאפרזתא אינו דומה לאוכל ממש, ועדיין צ"ע.

יב. וכן יש להעיר שגם הרא"ש לא הביאו, וכנראה הטור והשו"ע נמשך אחריו, וצ"ע.

מיד אלא רק ע"י שהמקבל פתח המחשב והקובץ א"כ יש לפטור המזיק כדין גרמא בנזקין.

סברא לחייב בנד"ד שהניזק לא חשוב מסייע

י"ג) **אמנם** יש לצדד דלכו"ע יש לחייבו, דנראה פשוט דמי שזורק סם המות לכיוון פרת חבריו, והיה הפה של הפרה סגור בשעת הזריקה, והיא פתחה את פיה ועי"ז נכנס הסם המות לפיה וניזוקה, דלא נקראת הפרה מסייעת בנזק מה שהיא פותחת כדרכה את פיה ומסירה את המניעה, אלא זורק הסם המות חייב. ונראה שכן הוא בנד"ד מה שהניזק עוסק כדרכו ופותח את המחשב, לא מקרי מסייע בההיזק רק כמסיר המניעה שהיה לפני המזיק, ולא דמי להא דהבהמה אוכלת מעצמה הסם המות ובמעשיה גרמה לההיזק, כן נראה לכאורה.

אלא שיש עדיין לדון בזה, דתלוי באיזה סוג וירוס שלח למחשב חבריו, שאם הוא סוג שמיד כשפותח את המחשב שלו הוירוס נכנס ומזיק אז לכאורה י"ל כנ"ל, אבל בסוג וירוס שמזיק רק כשהמקבל פותח איזה קובץ וע"י זה נפעל ההיזק, בזה לכאורה יש לדון שהניזק שותף בההיזק.^{יג}

י"א) **ויש** להעיר דהסמ"ע (סימן שצ"ג סעיף ב' ס"ק ד') נקט כשיטת הרא"ש, דעל מה שהעתיק שם המחבר סוגיא דב"ק הנ"ל, דבהכניס פירות שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית והוזקה באכילתן, בעל הפירות פטור מפני שהיה לה שלא תאכל, כתב על זה הסמ"ע וז"ל: פירוש, היה לו לשמור פרתו שלא תאכל יותר משיעורה, וזה דוקא מסתמא כשבעל החצר בחצירו, אבל אם נסתלק משם בעל החצר בידיעת בעל הפירות, על בעל הפירות מוטלת השמירה שלא תאכל יותר מדאי אפילו אם הכניס ברשות וכמ"ש בסעיף שאחר זה, עכ"ל. הרי שהעתיק דברי הרא"ש, וצ"ע בזה.

י"ב) **ואיכא** נפ"מ טובא בנד"ד בפלוגתת הפוסקים הנ"ל, דאי נימא כשיטת הרא"ש הרי נד"ד דומה להציור שנסתלק בעל החצר, דהכא נמי ליכא טענה על שהרי עושה בתוך שלו שפותח המחשב או הקובץ שלו, ובדין הוא שבכה"ג שולח הוירוס חייב.

אמנם לסברת רוב הראשונים הנ"ל והש"ך, דעיקר הסברא הוא דכל שהניזק מסייע בהיזק יש לפטור המזיק משום דחשוב כגרמא, א"כ באופן ששלח וירוס למחשב ע"י דואר אלקטרוני ואין הוירוס מזיק

הביאו בעצמו בהלכות מכירה פט"ז ה"א).
וכן יש להעיר מהא דנותן סם המות
לפני בהמת חבירו שפסק הרמב"ם
(הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ב) שפטור מדיני
אדם.

וע"ש במגיד משנה בהלכות זכייה
ומתנה שכתב לבאר שאינו
דומה לזריעה, וז"ל: שאינו דומה
לזריעה ששם היה מוציא בהן
הוצאות כדי להרויח בהן ולפיכך אינו
בדין שישלם זה מה שהוציא כדי
להרויח, אבל כאן לא היתה כוונתו
להשתכר בדבר אלא להתנהג במנהג
העיר וכיון שהוא נסמך עליה והיא
חזרה בה בדין הוא שתשלם, עכ"ל.
וביאור דבריו נראה, שכאן הוציא
הוצאות מלבד קניית החטים כדי
להרויח, ועל ההוצאות הללו אינו
בדין שישלם מוכר החטים דהוי רק
גרמא, משא"כ כאן כל מה שהוציא
החתן הוא משום שכך הוא מנהג
העיר ועשה כן בגלל שנסמך עליה,
וכיון שהיא חזרה בה בדין הוא
שתשלם.

ולדבריו מבואר שגם הרמב"ם מודה
לעיקר סברת הראב"ד
שאם הניזק מביא על עצמו ההיזק -
שפטור מלשלם. ולפ"ז יוצא שבין
הרמב"ם ובין הראב"ד מודים לסברת
התוס' וכמו שנקט הש"ך ודלא
כהסמ"ע הנ"ל.

ויש (ט"ו) לדון בזה עוד, דהנה עיקר
הסברא הנ"ל דפטור בנותן

עוד מו"מ בסוגיא דהיה לה שלא תאכל

י"ד) ובעיקר סברת הראשונים הנ"ל
דהיה לה שלא תאכל -
דהיינו שחשיב שהניזק מביא עליו
את ההיזק, יש לציין שלכאורה
נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד, דע'
רמב"ם הלכות זכיה ומתנה (פ"ו הכ"ד),
שכתב וז"ל: הורו רבותי שאם היה
מנהג המדינה שיעשה כל ארוס
סעודה ויאכיל לרעיו או יחלק מעות
לשמשין ולחזנין וכיוצא בהן, ועשה
כדרך שעושין כל העם וחזרה בה,
משלמת הכל, שהרי גרמה לו לאבד
ממון וכל הגורם לאבד ממון חבירו
משלם, והוא שיהיו לו עדים כמה
הוציא שאין זה נשבע ונוטל, עכ"ל.

וכתב עליו הראב"ד וז"ל: הורו
רבותי שאם היה מנהג וכו'
עד נשבע ונוטל. א"א איני משוה עם
רבותיו בזה, וזאת הגרמה דומה
למוכר זרעוני גנה ולא צמחו שאינו
משלם לו ההוצאה [שהוציא הלוקח
לזריעתו] (עי' בב"ב צג:), וכללו של
דבר - אבוד ממון שבעל הממון
עושה אותו אף על פי שגרם לו זה,
פטור, עכ"ל.

הרי דדברי הראב"ד מבוארים להדיא
שכל שבעל הממון עשה לעצמו
ההפסד יש לפטור הגורם, וצ"ב דעת
הרמב"ם ורבותיו למה מחייב אם
חזרה בה לשלם כל דמי הסעודה,
מאי שנא מהך דזירעוני גינה (והרמב"ם

שלא תאכל בדין הוא שיתחייב מדין אדם המזיק, ואנו באים לפוטרו משום שהניזק מצטרף להחזיק דהויא לה שלא תאכל, וקשה הא באדם המזיק לא נאמר פטור זה וכן"ל, וצ"ע.

וצ"ל שיסוד הפטור של דהויא לה שלא תאכל עדיף טפי מהפטור של כל המשנה, כיון דיסוד הפטור הוא שהניזק מביא עליו החזיק לגמרי, ובכה"ג שמצטרף בעיקר מעשה החזיק איכא פטור גם באדם המזיק. משא"כ בהפטור של כל המשנה, נהי שיש לפטור המזיק משום שהניזק הוא ג"כ גורם להחזיק, מ"מ אינו מצטרף לעיקר מעשה מזיק ממשי, ועל כן אין לפוטרו באדם המזיק, והוא נכון מאד.

יש לחייב מדינא גרמי הואיל והוא היזק מצוי

ט"ז **אולם** יש להעיר עוד, דבאמת התוס' בב"ב (דף כ"ב: ד"ה זאת) הקשו למה הנותן סם המות לפני בהמת חברו פטור, ולא מחייבין ליה מדינא דגרמי. ותירצו במסקנת דבריהם, דדינא דגרמי הוי קנס ולכך רק בהיזק מצוי גזרו בו חכמים, וכן העלה הש"ך (סימן שפ"ו ס"ק א'), ע"ש.

וממילא בנד"ד נראה, דאף אם נדמה שילוח הוירוס לנותן סם המות לפני בהמת חברו,

סם המות הוא משום דהויא לה שלא תאכל משום שהניזק מצטרף למעשה המזיק, הנה כן מצינו סברא זו בהא דאיתא בב"ק (דף כ.) דאם אכלה כסות וכלים פטור אף ברה"ר דכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור (ופירש"י: כל המשנה - כגון זה שהניח כסותו וכליו ברה"ר. ובא אחר ושינה בו - כגון זו שאכלתו).

וע' בחזו"א שביאר שגדר הפטור של כל המשנה הוא, שאין צורת חיוב נזקין בזמן שהניזק מושך עליו את הנזק, ופטור כמו שאר הלכות נזקין כדין שן ורגל ברה"ר, וכ"כ בברכת שמואל (סימן ט"ז אות א'), ע"ש.

ויש להעיר מדברי התוס' בפרק המניח (דף כז: ד"ה אמאי פטור) דמבואר דלענין אדם המזיק לא אמרינן הך דכל המשנה, [והגרעק"א שם ציין לדברי התוס' (דף לב. ד"ה והא הכא) שמדבריהם שם מבואר להיפך]. והביאור הוא, דבשלמא לענין מזיק של ממונו שעיקר חיובו אינו משום מעשה המזיק אלא משום ששמירת ממונו עליו וכל שפשע בשמירתו מחוייב, א"כ באופן שגם הניזק הוא גורם ומצטרף להחזיק פטור. אמנם באדם המזיק שיסוד חיובו הוא משום מעשה המזיק, א"כ כל שעשה מעשה מזיק מחוייב אף שהניזק משתתף ג"כ עם החזיק.

ולפי זה יל"ע בהך דנותן סם המות, דאי לאו הסברא שהיה לה

דין חולה במחלה מדבקת שהדביק אנשים האם חייב לשלם שבת

י"ח) **מענין** לענין באותו ענין, יש לדון כעין נד"ד בחולה במחלה מדבקת כגון חצבת וכדומה, שבא למקום ציבורי והדביק אנשים, האם חייב לשלם להם דמי שבת.

ומצאתי בחשוקי חמד (ב"ק נו:) שדן בזה, והעלה שיש לחייבו משום אש - ואשו משום חציו, [וע"ש שמדמה למעמיד בהמה על קמת חבירו דלשיטת הרשב"א שחייב משום אדם המזיק, והביא מהחזו"א דחיבו משום אש], ובכה"ג הוי ברי הזיקא ובאשו משום חציו חייב בה' דברים (ע' חו"מ סימן תי"ח סעיף י"ז), עכ"ד.

אלא שיש לדון ולומר שהחיוב הוא דוקא באופן שהחולה הביא את החיידקים המדבקים על חבירו ממש, כגון שמתעטש עליו וכדומה, אבל אם פשט החולה את ידו ואח"כ הכניס הלה את ידי החולה לפיו ובאופן שקיבל בעצמו החיידקים, אולי יש לדמות זה לגוונא של הנותן סם המות לפני בהמת חבירו דפטור משום דהוי ליה שלא תאכל וכמו שהארכנו לעיל, וה"ה כאן, וצ"ע בזה.

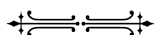
מ"מ חייב מדינא דגרמי, כי זה ההיזק של וירוס הוא היזק מצוי כידוע, והרי הוא דומה לנותן סם לפני בבהמתו שהיה חייב אילו היה מצוי, ופשוט.

אם ההיזק בהמחשב חשוב היזק שאינו ניכר

י"ז) **עוד** יש לדון בנידון דידן האם הנזק שנגרם למחשב ע"י וירוס הוי בגדר היזק שאינו ניכר, ובוירוס שמוחק קבצים ממחשב מסתבר דהוי ניכר אבל בסוגי וירוס שרק מקלקל המחשב וכדומה, יל"ע.

ואולי יש לתלות ענין זה בפלוגתא הראשונים אי דינא דהיזק שאינו ניכר תלוי בעיקר ההיזק שיהא ניכר על החפץ שיש בו הפסד, או שההיזק בעצמו יהא דבר מוחשי לאפוקי אם ההיזק הוא ברוחניותו של החפץ כגון איסור או פסול, ע' קובץ שעורים (ב"ק דף צז. אות קכ"ח, וע"ע מש"כ בב"ב דף ב: אות י'). ולכן בנד"ד אפי' אי נימא דעיקר הנזק אינו ניכר שיש בו הפסד, מ"מ אינו היזק ברוחניות אלא היזק בגוף החפץ, וצ"ע.

וע' בשו"ע (סימן שפ"ה ס"א) שפסק בהיזק שאינו ניכר, שבמזיד חייב מדרבנן - דקנסוהו רבנן, וא"כ היכא ששילח את הוירוס במזיד, הוא חייב אף אי חשוב היזק שאינו ניכר.

סימן ה

בדין השתמשות בנתיב אינטרנט האלחוטי (WIRELESS) של שכנו בלא רשותו

שאלה: האם מותר להשתמש בנתיב אינטרנט האלחוטי (WIRELESS) של שכנו בלא רשותו?

תשובה: יש לדון בזה מדין גזילה ושואל שלא מדעת לגבי הכלים (ROUTER ETC.) של שכנו, וכן יש לדון מצד גזילת השתמשות בשירות נתיב האינטרנט של חבירו.

דדין גזילה בלא מעשה קנין

א) **נראה** שהשתמש באינטרנט האלחוטי של שכנו שלא ברשות, יש לדון בשני אופנים של גזילה, חדא שמשתמש בהכלים המחוברים לנתיב האינטרנט [router modem .etc], ועוד יש לדון בגזילת שירות נתיב האינטרנט.

ומקודם נבא לדון על גזילת כלי חבירו. ולכאורה כאן הוא מעשה גזילה בלא קנין, ואף שנכנס לרשות חבירו להשתמש בו שלא מדעתו הרי לא עשה מעשה קנין כלל.

ב) **תנן** במתני' בפרק מרובה (דף עט.):
גנב ברשות הבעלים וטבח ומכר חוץ מרשותם, או שגנב חוץ מרשותם וטבח ומכר ברשותם, או שגנב וטבח ומכר חוץ מרשותם משלם תשלומי ארבעה וחמשה, אבל גנב וטבח ומכר ברשותם פטור. היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור, ע"כ.

והנה בגניבה ברשות בעלים לפום ריהטא, פירוש, דליכא מעשה גניבה כלל, כיון דעדיין החפץ הוא ברשות הבעלים ומשו"ה פטור מד' וה' ומאונסין^א. וע' ברש"י

א. וע"ע ברמב"ם הלכות גניבה (פ"ב הט"ז) שכתב וז"ל: הגונב ברשות הבעלים, הואיל והגניבה עדיין היא ברשותן פטור מן הכפל, וכן אם טבח ומכר שם ברשותן פטור, עכ"ל.

(ד) **וע"ע** בסוגיא דב"מ (דף כו:), בנטלה אבידה לפני יאוש על מנת לגזלה - עובר משום לא תגזול, אבל נטלה לפני יאוש על מנת להחזירה ולאחר יאוש נתכוין לגזלה - אינו עובר משום גזילה, רק עובר משום השב תשיבם, ע"ש. ופירש"י (ד"ה עובר משום השב תשיבם), וז"ל: לא תגזול לא שייך אלא בשעת נטילה, כמו "ויגזול את החנית מיד המצרי", כדאמר בבבא קמא (דף עט:), וכו', עכ"ל. ומבואר כנ"ל דלגזילה בעי מעשה דוקא.

וע"ש בריטב"א שהעתיק את דברי רש"י, ושוב כתב וז"ל: ומיהו כל שהוא בידו פקדון וכפר בו בב"ד או ששלח בו יד נעשה עליו גזלן, דכפירה בב"ד או שליחות יד כגזול מידו דמי, עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דכופר בפקדון שאני - שכפר בב"ד וחשוב כנוטלו ומעכבו מהבעלים, ומטעם זה חשוב כגזלן מה שמונעו מבעלים, אבל לענין מלוה כיון שלהוצאה ניתנה והלקיחה היתה בהיתר, מה שמונעו מבעלים לא חשוב מעשה גזילה כלל, כצ"ל לכאורה.

שכתב, וז"ל: וטבחו ומכרו חוץ מרשותו. כשהוציא מרשותו נעשה עליו **גנב** (לרב יהודה) וקנאו. או שגנב חוץ מרשותו. קנאו במשיכה מיד ונעשה **גנב עליו**, אבל גנב וטבח ומכר ברשותו פטור, דלא נעשה עליו **גנב**. היה גנב מושכו ויוצא פטור מכלום, עכ"ל. והיינו דלא נעשה עליו גנב בלא מעשה, ומשו"ה פטור לגמרי.

(ג) **וע'** ברש"י ריש סנהדרין (ד"ה גזילות) וז"ל: כופר בפקדון, דמשלח בו יד הוי גזלן, וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן, כגון "ויגזול את החנית מיד המצרי" (שמואל ב' כג), אבל לזה ולא שילם, לא מיקרי גזלן, דמלוה להוצאה ניתנה, עכ"ל. ומבואר מדבריו דבעינן דוקא מעשה שישלח בה יד. וכבר תמה בערוך לנר, שהרי הכופר בפקדון פסול לעדות, ע' ב"ק (דף קה:), וכתב שצריך להגיה בדברי רש"י "או ששלח בו יד", והביא שכן מבואר בחי' הר"ן שם, ע"ש.

אמנם מ"מ יקשה דמאי שנא כופר בפקדון מלוה ולא שילם דלא חשוב גזילה משום דלא הוי דומיא ד"ויגזול את החנית", הרי גם בכופר בפקדון לא עשה מעשה, וצ"ע.

ומבואר בדברי הרמב"ם דהא דגניבה ברשות בעלים פטור, היינו פטור מכפל, אבל חיוב קרן איכא ונתחייב בהשבה. וכ"כ הרע"ב על מתני' הנ"ל דבמושכו ויוצא ומת כתב "ופטור מכפל". וע"ש בתוס' יו"ט שמדייק כן, וז"ל: היה מושכו וכו' פטור, לשון הר"ב מכפל. וכך כתב הרמב"ם בחבורו פ"ב מהלכות גניבה, ומשמע דאילו בקרן נתחייב, ולא ידעתי למה, עכ"ל, וצ"ע בזה.

איסור, ומוכרח שגם לענין הלאו בעי מעשה גזילה.

אלא שיש להביא ראיה שהרמב"ם לא סובר כן, שכתב בהלכות גניבה (פ"ז הי"א) לענין גניבת קרקע, וז"ל: המסיג גבול רעהו והכניס מתחום חבירו בתוך תחום שלו אפילו מלוא אצבע, אם בחזקה עשה הרי זה גזלן, ואם הסיג בסתר הרי זה גנב, וכו', עכ"ל.

ומבואר דאף דלא עשה קנין - דקרקע אינה נגזלת, מ"מ יש לאו דגזילה וגניבה. ומקור הרמב"ם הוא מספרי פרשת שופטים (פרק י"ט אות פ"ו), ע"ש. ולכאורה כך הוא מוכח מהא דאיצטריך קרא בריש פרק מרובה למעט גזילת קרקע מכפל, מוכרח דשייך בה עכ"פ דין גזילה.

וכ"כ הפני יהושע (ב"מ סא. על תוד"ה אלא לאו) וז"ל: דהא דאמרינן בכל דוכתי קרקע אינה נגזלת וממעטינן לה מכלל ופרט וכלל, היינו לענין הישבון, וכן לענין שאין הגזלן קונה אותה בשינוי, ומכל מילי דכתיבי בעניינא ד"והשיב את הגזילה", דהתם כתיב כלל ופרט וכלל, אבל למעט מאיסור גזילה לא שמענו דהא לאו דגזילה לא כתיב בהאי ענינא, עכ"ל. וע"ע בחידושי

אמנם יעויין בתוס' שם (ד"ה אינו עובר), שהקשו דאף בבא לידו בהיתר יש איסור גזילה, כמו בכובש שכר שכיר שאיכא לאו, ע' סוגיא באיזהו נשך (דף סא.), ע"ש.

אלא דצ"ע דמאי שנא כובש שכר שכיר שעובר אף דליכא מעשה מלוה ולא שילם, וכמש"כ רש"י בסנהדרין הנ"ל, ולא משמע שתוס' יחלוקו על זה², וצ"ע, ואכמ"ל.

וכן (ה) מצינו עוד בשיטת רש"י בריש פרק הזורק (גיטין עז.), שכתב שגניבה בחצר הוא רק באופן שנעל בפני הבהמה. ומדייק הקצות החושן (סימן קפ"ט ס"ק א'), דאם נכנסה ממילא לחצירו ואמר לגוזלו, אינו מתחייב, ואפילו חישב לקנותו בחצירו, דגנב אינו אלא ע"י מעשה, ע"ש.

בגזילה שלא ע"י מעשה האם עכ"פ יש לאו

ויש לדון אם בכה"ג שגונב בלא מעשה קנין, אף שלא חשיב מעשה גניבה בלא קנין, מ"מ י"ל שהוא בכלל איסור והלאו דגזילה.

והנה מדברי רש"י הנ"ל בב"מ מבואר, דכל שבא לידו בהיתר ואינו עושה מעשה ליכא

ב. וכן מוכח ממתני' דסנהדרין דתנן הגזילות, והלואות אינו בכלל [ע"ש בעמוד ב'], משום דבהלואה ליכא גזילה.

מדעת, אלא שגם בזה יש להסתפק בספק הנ"ל גופא, האם נעשה שואל שלא מדעת שהוא גזלן דוקא בקנין או סגי גם בהשתמשות בלבד להקרא כן.

וע' בשו"ע (חו"מ סימן רצ"ב סעיף א'), וז"ל: אין הנפקד רשאי לשלוח יד בפקדון, ואם שלח בו יד אפילו אינו מכין לגזלו, אלא להשתמש בו, קם ליה ברשותיה וחייב באונסים אף על פי שעדיין לא נשתמש בו וכו'. אבל אם הגביהו לעשות בו תשמיש שאינו מחסרו, אינו חייב משעת הגבהה אלא משעת תשמיש, ולא משום שליחות יד, שהרי אינו שולח בו יד כיון שאינו מחסרו, אלא מפני שהוא שואל שלא מדעת דהוי כגזלן, עכ"ל.

ומבואר דשואל שלא מדעת חייב רק בשעת השתמשות ולא משעת הגבהה או משיכה, ומקורו מדברי הטור, ע"ש.

וע' בהגהות הגרעק"א שהביא שדעת הנמוק"י שחייב משעת הגבהה ולא משעת תשמיש, (וע"ש בנתיבות (ס"ק א') מש"כ בדעת המחבר).

ועוד הביא הגרעק"א מדברי המחנה אפרים (הלכות גזילה סימן י"ח), שכתב להסתפק שאפשר שדינו של המחבר שלא נעשה גזלן אלא בהשתמשות, הוא דוקא בשומר שבהיתרא בא לרשותו, על כן לא

הגר"ח על הרמב"ם בהלכות גזילה (פ"ט ה"א) מש"כ בזה, ואכמ"ל.

אלא שיש לחלק לענין נד"ד מדברי הרמב"ם בענין קרקע, שהתם עכ"פ כשמסיג גבול חבירו - שהכניס תחום חבירו אליו יש כאן מעשה גניבה המועיל להכניס זו הקרקע מתחום חבירו לתחומו, משא"כ במשיכה ברשות בעלים י"ל דלא חשוב מעשה גניבה כלל, דבמשיכה ברשות בעלים לא הועילו מעשיו כלום להביאו לרשות הגנב וליכא מעשה קנין כלל, אבל בקרקע הנ"ל דיש מעשה קנין רק דגזיה"כ דאינו קונה משום דקרקע אינה נגזלת, שפיר יש עכ"פ לחושבו מעשה גזילה לענין לעבור בלאו.

ועוד אפילו אי נימא דגם במשיכה ברשות הבעלים יש איסור, עדיין אין זה דומה לנידון דידן, דשם במשיכה הזו עכ"פ עשה מעשה להוציאו מרשות בעלים - ושייך לומר שיעבור בלאו דגניבה, אבל בנד"ד במשתמש בנתיב האלחוטי של האינטרנט של חבירו, הרי לא עשה כלום - רק השתמשות לחודא, ולכאורה ליכא מעשה גניבה כלל, ולפ"ז י"ל דליכא מעשה איסור כלל.

שואל שלא מדעת האם נעשה גזלן דוקא ע"י קנין או סגי במה שמשתמש בשל חבירו

(ז) הנה יש להסתפק בנידון דידן האם עכ"פ חשוב כשואל שלא

לידו (טור), עכ"ל. וכתב שם הנתיבות (ס"ק ז') וז"ל: ומדד לאחרים, דשואל שלא מדעת גזלן הוא, וחייב להחזירה להבעלים. סמ"ע (ס"ק ז'), עכ"ל.

הרי להדיא דבכל שואל שלא מדעת הוא כן, שאינו חייב עד שישתמש בו, וכבר העיר כן בדברי חיים (דיני שומרים סימן ח'), ע"ש.

בדין גזילה בהשתמשות לחוד בלא מעשה קנין

ח) **אלא** שיש לדון ולומר דכל זה כשגזלה במעשה קנין ושוב משתמש בו - אז הדין הוא שנעשה גזלן משעת ההשתמשות, דאף שלא נתכוין לגזלה ליטלו לעצמו, מ"מ החידוש של שואל שלא מדעת הוא שנעשה עליו גזלן בדעתו להשתמש בו לחוד. אבל כשלא עשה שום מעשה קנין כלל, כגון כאן, יש לדון האם נעשה שואל שלא מדעת וגזלן - במשתמש לחוד.

נראה דיש לפשוט ספק זה מדברי הרשב"ם (ב"ב נז: ד"ה לקולא), שכתב שהמשתמש בחצר של חברו להעמיד שם בהמותיו בלא רשות אסור, משום דשואל שלא מדעת גזלן הוא, ע"ש.

ומדבריו מבואר, דגם בהשתמשות לחוד בלא קנין - שהרי קרקע אינה נגזלת - ג"כ חשיב ש שואל שלא מדעת גזלן, ויש עליו

נעשה שואל עד השימוש, אבל בסתם שואל שלא מדעת שנוטל מרשות בעלים, אפשר שמיד הוי גזלן.

אמנם מדברי הביאור הגר"א (שם ס"ק ה'), מבואר דבכל שואל שלא מדעת לא נעשה עליו גזלן עד שישתמש בו. וע"ש שכתב על דברי המחבר "אלא משעת תשמיש", וז"ל: ע' רשב"ם בב"ב (דף פח. ד"ה למוד) וכו', עכ"ל.

והנה בסוגיא שם איתא: הכא במאי עסקינן כגון שנטלה [החנווני לצלוחית מיד התינוק כדי] למוד בה לאחרים, ובשואל שלא מדעת קא מיפלגי, מר סבר שואל הוי, ומר סבר גזלן הוי, ע"כ. וכתב הרשב"ם וז"ל: כגון שנטלה, מיד תינוק. למוד בתוכה לאחרים, שהצלוחית מדה - ומדד בה לאחרים, ובשואל שלא מדעת בעל הצלוחית פליגי, עכ"ל.

הרי שנקט הרשב"ם דדוקא שנטלה למוד בה וכבר נשתמש בו ומדד בה - הוא דנעשה גזלן, אבל בהגבהה לחוד לא נעשה גזלן דאין דעתו לגזלו, ואפילו בשואל שלא מדעת שאינו שומר.

וכדברי הרשב"ם הנ"ל מובא ברמ"א (חו"מ סימן קפ"ח סעיף ב'), וז"ל: ועל הצלוחית שנתן המשלח ליד הקטן ומדד החנווני לתוכו, אם שברו הקטן, החנווני פטור, אא"כ לקחו מידו ומדד לאחרים והחזירו

איסור גזילה ואסור לו להעמיד שם בהמותיו, [וע' להלן עוד בזה].

וכד אתינא להכי, י"ל שדברי הרשב"ם הם לשיטתו הנ"ל, דס"ל דבכל שואל שלא מדעת לא נעשה גזלן במעשה הקנין לחוד. והיינו טעמא, דאם באנו לדון המעשה קנין, הרי לא דמי לשאר גזלן, שאינו נוטלו להיות שלו אלא בתורת שאלה ולהשיבו לבעלים, אלא הא דנעשה גזלן הוא בהשתמשות, וכמש"כ שדוקא אם מדד בה חייב, וא"כ היא הנותנת שגם בהשתמשות בלא קנין כלל ג"כ נעשה עליו גזלן, ומבואר היטב.

שכתב וז"ל: דבשואל מדעת ג"כ מהני להתחייב באונסין התחלת השימוש אף בלא משיכה, מטעם דכיון שכל ההנאה שלו, הרי שמדעתו מחייב עצמו לכל מה שכתוב בפרשה, וכמו שכתבו התוספות בכתובות (דף נז: ד"ה הרי). ע"ש. וכמו שהארכתי בסימן ש"מ (ס"ק ח')^א, ובחידושי לסוגיא, ושואל שלא מדעת לא גרע משואל מדעת^ב, עכ"ל.

הרי שיש לחייב גם בשואל שלא מדעת בהשתמשות לחוד בלי מעשה קנין, וכמו בשואל מדעת שחייב וקם ליה ברשותיה לענין להתחייב באונסין.

וכן יש ללמוד מדברי הנתיבות המשפט (שם סעיף רצ"ב סעיף ג'),

והנה הנתיבות כתב בסימן ש"מ (ס"ק ח') דבשואל ספסל

ג. ושם כתב וז"ל: ויל"ע בשואל שלא משך וגם לא היה סילוק שמירה ונשתמש בה, כגון ששאל ספסל לישב עליו בחצר המשאיל, או ספר ללמוד ממנו ולמד ממנו בלא הגבהה ומשיכה ונאנס מידו, האם נתחייב. ונראה לפענ"ד דודאי חייב בזה, וראה מב"מ (דף צט.), דאמר רב הונא השואל קרדום מחבירו ביקע בו קנאו וכו', ומבואר דלרב הונא בביקע בו חייב באונסין אפילו בלא משיכה וכו', ולפ"ז הנך דפליגי ארב הונא וס"ל דתיקנו משיכה בשומרין, ס"ל דאפילו משיכה קונה, אבל ודאי דס"ל דביקוע ג"כ קונה, דלא מצינו שחולקין בזה, ואפושי פלוגתא לא מפשינן. ועוד, דלא אישתמיט שום פוסק לומר דלפעמים שואל אף שכבר השתמש הוא פטור מאונסין וכגון שהוא ברשות המשאיל, אלא ודאי דכשהשתמש הוא חייב באונסין לכו"ע, עכ"ל.

ד. לכאורה צ"ב דודאי גרע, שהרי ליכא הסברא שמדעתו מתחייב וכמו שהביא מהתוס' בכתובות, וצ"ב. והיה אפשר להסביר ע"פ המבואר בדברי רש"י בסנהדרין (דף עב. ד"ה אבל לענין מקני), שכתה בטעמא דגזלן שחוייב באונסין, וז"ל: משום דלא גרע גזלן משואל, דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס, דכל כמה דקיימא הדרא בעינא, הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי, עכ"ל. הרי דגם בגזלן גופא חיובו הוא כדין שואל, ולכן פשיטא שיש לדמות שואל שלא מדעת שהוא גזלן לדין שואל מדעת. אמנם מדברי הנתיבות משמע שהחיוב בשואל הוא, מחמת שבדעת השואל לחייב

מעשה קנין, לאו כו"ע מודו לו בזה, וע' בדברי חיים (הלכות שומרים סימן ט') ובאמרי בינה (דיני הלואה סימן ס"ז) ובמחנה אפרים (הלכות גזילה סימן י"ב), דכולהו ס"ל דבלא קנין אינו נעשה גזלן בהשתמשות לבד, ע"ש.

בדין שואל שלא מדעת גזלן, האם יש בו איסור גזילה

(א) **אמנם** כל זה לענין אם נתחייב באונסין, אבל לענין איסור גזילה יש לחקור בשואל שלא מדעת יש בו גם איסור גזילה.

וע' בשו"ת הרא"ש (כלל צ"ה), שהשתמש בקרקע של חברו שלא ברשות ואינו משלם עובר משום לא תגזול¹, ע"ש. והן הן דברי הרשב"ם הנ"ל (אות ה'), וכמו שנתבאר. ומבואר שאף שלא קנה הגזילה ורק משתמש בשל חברו שקרקע אינה נגזלת, מ"מ איכא איסור גזילה.

וכן נראה אפילו לפי מה דנקטו הנך אחרונים הנ"ל דבשואל שלא מדעת לא נעשה גזלן בהשתמשות

(מדעתו) שהוא ברשות חברו ואינו מוציאו ברשותו ומשתמש בו שם חייב עליו באונסין, אף שלא עשה קנין כלל רק משתמש בו לחוד.

ולפ"ז נראה² דה"ה בשואל שלא מדעת כה"ג אף שהוא ברשות חברו ג"כ נעשה גזלן וחייב באונסין בהשתמשות לחוד שההשתמשות גופא חשוב כקנין וכנ"ל. ולפ"ז בנד"ד אם אירע אונס בה router הוא שיתחייב עליו.

אמנם נראה שזה רק כשאירע האונס בשעת השימוש ממש, אבל כל שפסק להשתמש בו, הוי כמחזירו לבעליו ואינו עומד שוב ברשותו ונפטר.

אלא שצ"ע שיסוד החיוב אונסין הוא דקם ליה ברשותיה דשואל לענין אונסין - וכנ"ל שקונה בהשתמשות לחוד. ולפ"ז יוצא חידוש, שבשעה שהשואל משתמש וקם ליה ברשותו לענין אונסין, אינו יכול הנגזל להקדישו³.

ובעיקר חידוש הנתיבות שבשימוש בלבד נעשה גזלן בלא

את עצמו, וא"כ לא שייך סברא זו בגזלן ובשואל שלא מדעת, ששם ודאי שאין דעתו לחייב את עצמו, וצ"ב.

ה. וראיתי בפתחי חושן (הלכות גניבה פ"ז הגה"ה א') שדן בזה, והביא מדברי הנתיבות להוכיח שנעשה עליו גזלן, ע"ש עוד.

ו. וע' להלן סוף הערה יב מש"כ בזה.

ז. וכן מבואר בברכת שמואל (ב"ק סימן י"ד ס"ק ב') בשם הגר"ח שהדר בחצר חברו

לחוד, מ"מ י"ל שיש איסור גזילה - וכמו שמצינו בקרקע. [ואולי יש לחלק דאפשר רק בקרקע נעשה גזלן בהשתמשות, משום דבקרקע עשה עכ"פ מעשה גזילה, אלא שיש גזירת הכתוב שאינה נגזלת, אבל במטלטלין בכה"ג שלא עשה קנין כלל, אפשר דלא הוי גזלן דבעי קנין דוקא, וצ"ע].

וכן מבואר בדברי הים של שלמה (ב"ק פ"ב סימן ט"ז), שהדר בחצר חבריו שלא ברשות אף באופן של "זה נהנה וזה לא חסר" שפטור לשלם, מ"מ אסור לגור בה שלא מדעתו, דהא שואל שלא מדעת הוא גזלן. וכ"כ הפנ"י (ב"ק צז. ד"ה בגמ' אנא כר' דניאל), ע"ש¹¹.

ויוצא לדברי הראשונים והאחרונים הנ"ל אע"פ שליכא מעשה קנין כלל בהשתמשות באינטרנט של חבריו ROUTER וכדומה של חבריו, מ"מ נעשה עליו גזלן מדין שואל שלא מדעת בהשתמשות בלחוד.

בדין גזול דבר שאין בו ממש

י"א) **ועתה** נבוא לדון בהגזילה של השירות האינטרנט

שחבירו משלם בעדו חודש בחדשו, והלה משתמש בו בחנם. ולכאורה היה נראה, שזה כמו אדם שלוקח אש מהנר של חבריו, שלא גזלו ולא מיעטו כלום, דרך נהנה ממנו ולא שייך בזה שום גזל. אמנם המציאות היא שכשאדם משתמש באינטרנט של חבריו ע"י זה הוא גורם שהאינטרנט יהיה יותר איטי, כלומר שהוא מחסר משהו מחבריו, אמנם זה שייך רק במציאות שחבירו משתמש באותה שעה ג"כ באינטרנט, אבל אם לא לכאורה הוי כמו שמשתמש באש של חבריו להדליק את הנר שלו ויתבאר בזה עוד לקמן.

והנה קודם יש לדון מי חשוב כאן הנגזל, האם חבריו המקבל שירות של נתיב האינטרנט הוא הנגזל, או הגזילה כאן היא מהחברה - שמשתמש בשירותיה בלא תשלום. [וכעין זה יש להסתפק עוד במי משתמש בחשמל של חבריו שלא מדעתו אי חשוב כגזלן מהחברת החשמל שנוטל ומשתמש בו בחנם, או מהבעלים, שהבעלים משלמים, או דזהו רק כגרמא].

שלא ברשות שמעלה לו שכר אינו משלם בתורת שכירות אלא שאם לא ישלם יהיה כגזלן וחשוב כמלוה הכתובה בתורה, ע"ש. והן הן דברי הרא"ש.

ח. ומצינו חידוש בשו"ת המהרי"ל (סימן קצ"ח), שכתב דשואל שלא מדעת שנקרא גזלן - דין גזלן יש לו - ולא דקעבר על לא תגנוב אע"פ שאין דעתו לשלמו, עכ"ד. ודבריו מחודשים לכאורה, ואין ריהטת הפוסקים כן.

ומסתברא שעיקר הגזילה הוא מהמקבל השירות שמשלם בעדו וחשוב כשלו. כלומר דכיון שהוא כבר קנה מהחברה את זכות השימוש, ממילא אין שום נידון יותר עם החברה אלא רק עם חבריו.

אלא שיש לדון דלענין זה חשוב כגזילה בדבר שאין בו ממש.

וע' ברמב"ם הלכות שופר (פ"א ה"ג) וז"ל: שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא, ואין בקול דין גזל, עכ"ל. [וע"ש במגיד משנה שכתב שאף התוקע יצא, הואיל וליכא בקול דין גזל]. ולכאורה מקור דין זה הוא ממה שמצינו בפסחים (דף כו.) "קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה", ויסוד איסור מעילה הוא מדין גזילה וכמבואר בדברי הגר"ח ועוד.

אמנם הראב"ד שם משיג על הרמב"ם, וז"ל: ואין בקול דין גזל. א"א ואפילו יהיה בו דין גזל "יום תרועה יהיה לכם מ"מ", הכי

איתא בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א), עכ"ל. וע"ש דהוא ב' שיטות בירושלמי.

ולפ"ז משמע דדין גזילה בדבר שאין בו ממש תלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שי"ק^ט (יו"ד סימן קנ"ו), שדן לענין גונב חידושי תורה של חבריו לאומרם בשם עצמו, דחשוב כגונב דבר שאין בו ממש, ותלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל, והעלה דלפי מה דקי"ל (סימן תקפ"ו סעיף ב') כהרמב"ם, א"כ גם בחידושי תורה אין בו משום גזל, וע"ש עוד.

ולפי הנ"ל נראה בענין השתמשות בנתיב האינטרנט של חבריו, דלכאורה הוא כגזילת דבר שאין בו ממש שאין על זה דין גזילה.

אלא שיש להעיר, דהנה בעיקר הטעם שבדבר שאין בו ממש אין בו משום גזל, יש לדון אם הביאור הוא משום שאינו חפץ ששייך בו

ט. ויש להעיר שרבו הגדול החת"ס (בחידושי ר"ה כח.) ביאר פלוגתת הרמב"ם והראב"ד באופן אחר, שפלוגתתם בעיקר מצות שופר, שלהרמב"ם המצוה הוא השמיעה ומשו"ה אין בו משום גזל ולהראב"ד המצוה הוא התקיעה ומשו"ה יש בו פסול גזול כמו בלולב בגזול, ולפ"ז י"ל שגם הראב"ד מודה שבקול אין דין גזל. אלא שמלשון הראב"ד "ואפילו יהיה בו דין גזל" משמע כהמהר"ם שי"ק. וע' הערה הבאה.

י. וע"ש במהר"ם שי"ק שהעיר מהא דאיתא בסנהדרין (דף נט.) שעכו"ם שלמד תורה חייב מיתה משום גזל, אף שאינו לוקח כלום, ומשמע שגם בדבר שאין בו ממש שייך גזל. ותי', שאפשר שאזיל להך מ"ד בירושלמי שנקט דגם בקול שופר יש בו משום גזל, ע"ש. ולפי מש"כ בהערה הקודמת בשם החת"ס לא א"ש, וצ"ע.

והיינו דכל מהות הגזילה הוא מה שלוקח דבר מחבירו ולכן זה לא שייך בדבר שאין בו ממש. משא"כ גבי נזק הוא ענין אחר, דהוא מה שמזיק ומצער או מחסר לחבירו, וזה אפשר לעשות גם ע"י דבר שאין בו ממש.

אולם כאן גבי המשתמש בנתיב האינטרנט של חבירו יש באמת איזה חסרון, דאף אמנם שהוא דבר שאין בו ממש, מ"מ יש לחושבו דנוטל משהו מהבעלים ומחסרן, דהרי כפי ריבוי המשתמשים כך יורדת מהירות האינטרנט, ובכה"ג אף שאין בו ממש יש בו משום גזילה. [ומה"ט יש לדון גם לענין גונב חידושי תורה, שמאחר שאומר חידושי תורה מחבירו, ועי"ז לא יוכל הבעלים עצמם לומר את החידושים הללו בשם עצמם, חשוב כגזלן. וצ"ע בזה דאולי הוא כגרמא בעלמא].

מו"מ בדין זה נהנה וזה לא חסר

י"ג) **אמנם** עדיין יש לדון בזה, דהנה שמעתי שיש מתירין משום שהמשתמש בנתיב של חבירו נקרא "זה נהנה וזה לא חסר". אמנם נראה דודאי מקרי חסר, כפי שידוע דלפי ריבוי המשתמשים גורם להאט את מהירות הגלישה של הבעלים, ובכה"ג פשוט דאסור, וכנ"ל.

אלא שיש לדון באופן דאינו מחסר את הבעלים כגון שיועד שאין שכנו משתמש אז בנתיב האינטרנט,

גזילה, או די"ל דהטעם הוא דאינו לוקח כלום מהבעלים, ומשום שעדיין הוא ברשותו וכמו במדליק בנרו של חבירו - ש"נר לאחד נר למאה", וכיון שאינו לוקח כלום ועדיין נשאר אצל הבעלים לא חשיב גזילה.

ויש להוכיח כצד הב' הנ"ל, דהנה מצינו לענין מזיק ששייך אף באין בו ממש, וכמו לענין קול. דיעויין במתני' ב"ב (דף כ:), חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין וכו', ע"ש. וכן מצינו גבי דין ריח שצריך להרחיק עשן של כבשן, וכן ריח של בית הכסא. ובפרט בענין היזק ראייה, ע' ב"ב (דף כג). וכן איתא שם (דף ב:), אמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה, והטעם שלא יזיקנו בעין רעה, ע"ש בפירש"י. והנה כל הנך מזיקים הרי אין בהם ממש, ובכל אופן חייב עליהם.

ויש להעיר דמאי שנא דלענין מזיק בדבר שאין בו ממש שחייב כמזיק גמור, ואילו לענין גזילה בדבר שאין בו ממש אינה חשובה גזילה.

אלא על כרחך שעיקר הטעם דלא חשוב גזילה בדבר שאין בו ממש, אינו משום שדבר שאין בו ממש אינו בר גזילה [דא"כ גם לא היה בר נזק], אלא הטעם הוא דאינו לוקח כלום מהבעלים וכמו שנתבאר,

אמנם יעויין ברמ"א (חו"מ סימן שס"ג סעיף ו'), שכתב בשם המרדכי וז"ל: ודוקא שכבר דר בו, אבל לא יוכל לכופו לכתחילה שיניחנו לדור בו, אף על פי דכופין על מדת סדום במקום שזה נהנה וזה אינו חסר, הני מילי בדבר דאי בעי [הבעלים] ליהנות לא יוכל ליהנות. אבל בכי האי גוונא דאי בעי בעל חצר ליהנות ולהרויח להשכיר חצירו היה יכול, אלא שאינו רוצה, אין כופין אותו לעשות בחנם (מרדכי ונ"י י"א פרק הנ"ל), עכ"ל.

ולכאורה יש לדון שהך טעמא לא שייך לענין נתיב של אינטרנט שלכאורה אינו עומד כלל להרויח ולהשכירו לאחרים, ולפ"ז הדר דינא דבכה"ג כופין על מדת סדום, ואינו יכול לעכב חבירו, וצ"ע בזה.

(ד) **ויל"ע** בדברי המרדכי הנ"ל, דמשמע דרק משום רוצה להרויח אבל בלאו הכי כופין על מדת סדום, דנהי דכופין הבעלים

כגון שזה משרד וזו שעת לילה ויודע שעכשיו לא עובדים שם וכל כה"ג, מ"מ כבר כתבנו לעיל בשם היש"ש והפנ"י שאסור לכתחילה להשתמש בשל חבירו אף כשלא חסר כדין שואל שלא מדעת. [רק שדין גזלן או מזיק, נראה שבאופן זה שאינו מחסר לא שייך בו].

אמנם יש לדון בזה, דיעויין בתוס' ב"ק (דף כ: ד"ה הא איתהנית), שכתבו דאפילו למ"ד דכופין אותו על מדת סדום [ע' ב"ב (דף יב:)], מ"מ אם בא חבירו לדור בביתו בטענת זה נהנה וזה אינו חסר, יכול הבעלים למונעו מתחילה מלדור בביתו אפי' שאינו חסר כלום, ורק לענין בדיעבד שא"צ להעלות לו שכר מועילה הטענה הזו, ע"ש.

ולכאורה י"ל דהטעם הוא כמש"כ לעיל, שאכתי אסור להשתמש משום ששואל שלא מדעת חשוב כגזלן, וכ"ש כשמוחה בו בפירוש, ומשום האי טעמא דשואל שלא מדעת יכול לעכב חבירו על הגזילה.

יא. אמנם בנמו"י לא כתב כדברי המרדכי, וז"ל: כתב הרא"ה ז"ל, אף על גב דקי"ל בעלמא (ב"ב יב:) דזה נהנה וזה אינו חסר כופין אותו על מדת סדום, הני מילי בקרקע של שניהם שאין משתמש בשלו כלל, אלא שיכול לכופו ממדת הדין שלא לעשותו, וכגון הבונה כנגד חלונו של חבירו והלה מעכב עליו שלא לסתום אורה שלו והלה רוצה לעשות לו חלונות במקום אחר שלא יפסיד מן האורה כלל כגון זה אמרינן כופין. אבל להשתמש בשלו, כלל לא אמרו, שאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שלא יכוף את חברו על כרחו, עכ"ל. ומשמע שהוא סברא בעלמא ואולי כוונתו כמש"כ כיון שמוזהר שלא לגדול ודאי יש לעכבו, אלא שדבריו סתומים קצת והיה צ"ל בפירוש משום איסור גזילה.

על מדת סדום אבל מ"מ הלא אסור להשתמש בו משום שואל שלא מדעת והוי גזלן, וכמש"כ הרשב"ם ויש"ש ופני יהושע הנ"ל.

וצ"ל דהא דכופין על מדת סדום מפקיע גם האיסור גזילה, ומש"כ הרשב"ם והאחרונים הנ"ל שאסור להשתמש בשל חברו גם בלא חסר משום גזלן, הוא רק בחצר ועבד וכדומה שיכול הבעלים למונעו להרויח ולהשכיר, וליכא משום כופין על מדת סדום, ועל כן יש איסור גזילה.

ולפי מה שנתבאר מדברי הרמ"א נראה דנפ"מ טובא שבזמן שאין שכנו חסר כגון בזמן שיודע שאינו משתמש באינטרנט [שאינו מפריע למעט מהירות הנתיב], בכה"ג כופין על מדת סדום ואין חברו יכול לעכבו בכה"ג.

לענין תשלומין בשואל שלא מדעת

ט"ו) ובנידון אם מחוייב לשלם בעד ההשתמשות בכלים

של חברו. ע' בשו"ע הלכות גזילה (סימן שס"ג סעיף ה') וז"ל: התוקף ספינתו של חברו ועשה בה מלאכה, אם אינה עשויה לשכר, שמין כמה פחתה, ומשלם. ואם היא עשויה לשכר, אם ירד לה בתורת שכירות, הואיל וירד שלא ברשות, אם רצה הבעל ליטול שכרה נוטל, רצה ליטול פחתה, נוטל. ואם ירד לה בתורת גזל, נותן הפחת, וכן כל כיוצא בזה. וה"ה אם נטלה על דעת שאלה שלא מדעת - גזלן הוי, עכ"ל.

ולכאורה בנד"ד פטור מן התשלומין, התשלומין, שאין נתיב האינטרנט עשוי לשכר, ועוד אפילו אם הוא עומד לשכר [באופנים מסוימים כמו במקומות ציבוריים], כיון שנטלה על דעת שאלה שלא מדעת - וגזלן הוי יב, ופטור בכל אופן [ורק משלם פחתה], וכמבואר בלשון השו"ע. והטעם משום שכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה, וע"ש בב"ח.

אלא שבנד"ד באופן שעשויה לשכר, הוא תלוי בפלוגתא

יב. אלא שיש להעיר בשואל שלא מדעת אמאי פטור לשלם שכר ההשתמשות, דהנה דעת הראב"ד (ב"ק צו.) דבשואל שלא מדעת מצינו שאינו קונה בשינוי, והטעם כתב התרומת הכרי (סימן שס"ג סוף אות ה'), וז"ל: דטעמא דמילתא משום דשינוי לא קנה אלא כשמתכוין לקנות, וגזלן מתכוין לקנות אבל לא שואל שלא מדעת, עכ"ל. ואף דשואל שלא מדעת קם ליה ברשותו לענין אוניסין, מ"מ חסר לו הקנין לענין הזכותים שבגזילה - לענין לקנות בשינוי כיון שאין דעתו לקנות. והנה הא דגזלן אינו משלם בשביל התשמישין, ע' בש"ך (סימן שס"ג ס"ק ח') שכתב וז"ל: מוכח וכו' דמטלטלין דנגזלין, אם גזלן ועשה בהם מלאכה ולא פחתן אפי' קיימא לאגרא פטור, כיון דגזולה ברשות הגזלן

שלו הוי כאבידה מדעת שמותרת, וממילא נראה דכל שימוש שבאופן נורמלי אינו גורם לבעלים להקפיד, כגון בשימוש של קצת "מגה בית", או בשימוש בזמן שהבעלים אינו משתמש יש להתיר.

אמנם לענ"ד צע"ג מהיכי תיתי וכי אם אחד לא ינעול דלתי ביתו ויניחו פתוח יהא מותר ליקח ממנו הכל - אתמהא! ודוקא בהניח את שלו ברשות הרבים חשוב כאבידה מדעת אבל מה שהוא בתוך שלו מהיכי תיתי.

אכן נראה דיש לחלק, דהרי אסור לאדם להיכנס בלא רשות לבית

הפוסקים הנ"ל (אות ח') אי נעשה גזלן בהשתמשות לחוד, דלדעת הנתיבות כיון שנעשה גזלן וחייב באונסין - הרי הוא פטור, כיון שמשלם כשעת הגזילה. אבל לאידך פוסקים שבמשתמש לחוד אינו נעשה גזלן ואינו חייב באונסין - צריך לשלם שכר, ודמי לקרקע שאינה נגזלת שחייב לשלם, ע"ש בדברי האחרונים הנ"ל.

וידע עוד, ששמעתי אומרים צד אחר להתיר, הוא משום שכל אחד שיש ברשותו אינטרנט ואינו עושה שום חסימה בפעולה פשוטה לחסום את הגישה לנתיב

הוי ובדידי דנפשיה קעביד מלאכה ודוק, עכ"ל. ומבואר דהא דאינו משלם על זכות ההשתמשות, הוא משום דזוכה בה ע"י הקנייני גזילה. וע"ע קוב"ש ב"ב (אות קפ"ט) שביאר, די"ל דלאו משום שיש לו קנין זכות השתמשות, אלא דכשמיש הגזילה נפטר מכל החיובים ולא נתחייב יותר, וכתב דנפ"מ אם יכול להשכיר הגזילה לאחר, ע"ש. והנה ברמ"א (סימן שס"ג סעיף ה'), הביא בשם הרמ"ה דבהשכירו לאחר צריך השוכר לשלם להגזול, וטעמא משום שעדיין לא קנה הגזולן קנין גמור. ובב"י שם תמה עליו, וז"ל: ובעיני יפלא וכו' כיון דקי"ל כל הגולנים משלמים כשעת הגזילה, מה לי עשה בו מלאכה בעצמו מה לי השכירה לאחר וכו', עכ"ל. ומשמע מהב"י כמש"כ הש"ך, דטעמא דגזולן פטור לשלם משום דקני ליה להזכות השתמשות. ולכאורה י"ל דנפ"מ לענין שואל שלא מדעת, דאי נימא כהש"ך וב"י, יש לחלק - דבשואל שלא מדעת לא קני ליה לענין זה אף דקם ליה ברשותו לענין אונסין, הגם שמשלם כשעת הגזילה. וכן מבואר בש"ך (סימן שצ"ו ס"ק א'), שנסתפק בגול ע"מ לאבד שאף שנתחייב באונסין מ"מ אינו חייב אם הזיק, וע' אבן האזל (רש הלכות נזקי ממון אות ה') שביאר, דמשום דלא קני ליה רק לענין להתחייב באונסין ולא קני ליה לענין הזכויות שיש לגזולן ממילא לא חשוב ברשותו. והיינו משום שבגול ע"מ לאבד אינו לוקח לעצמו, וי"ל דה"ה בשואל שלא מדעת, דנהי דהוי גזולן, אבל כיון שדעתו להחזירו לבעליו - לא קני גמרי, וצ"ע בכל זה. ואולי י"ל עוד, דבשואל שלא מדעת כיון דלא קם ליה ברשות הגזולן לגמרי ורק לענין להתחייב באונסין - אבל הוא ברשות הבעלים לענין זכות תשמישים, א"כ אפשר שעדיין הבעלים יכולים להקדישו, וע' היטב בלשון הגרעק"א בכו"ח (ח"ב סימן א'), וצ"ע בזה. שוב מצאתי באמרי משה (סימן ל"ד ס"ק י"ג), שנסתפק בזה, ע"ש.

מהמג"א (סימן תע"ב ס"ק ב') שאסור, מ"מ בחק יעקב (שם ס"ק ד') ובט"ז (יו"ד סימן ק"כ ס"ק י"א) ובש"ך (שם ס"ק י"ט) מבואר שליכא איסור, וכן נקט לדינא בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן מ"ח אות ס"ו), ע"ש.

ולגבי התשלומים על מה שהשתמש גם לדברי האוסרים, נראה להקל דדמי להפקעת הלואתו דשרי (שו"ע שם ואולי אף להמרדכי שמובא שם, הכא יתכן דמותר, וצ"ע).

סיכום להלכה:

י"ח **נראה** שאסור להשתמש בנתיב אינטרנט של חברי ישראל האלחוטי שלא ברשות, משום שהוא שואל שלא מדעת ועל כן חשוב כגזלן על כלי חברו. ואף בהשתמשות לבד י"א שנעשה גזלן להתחייב באונסין, ועכ"פ חשוב כגזלן לענין שאסור באיסור גזילה.

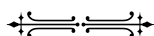
ובאופן שאינו חסר כלום, דהיינו שאין חברו משתמש באותה שעה שאין חיסרון במה שמאט את מהירות האינטרנט של חברו, מבואר במרדכי ורמ"א דבכה"ג כופין על מדת סדום ומותר, וכמו שנתבאר.

חבירו גם אם השאירו פתוח, משא"כ כאן שגלי האלחוט של האינטרנט יוצאים החוצה לרה"ר, והוי ממש כמניח את שלו ברה"ר.

אולם בעצם הענין, אין הדבר כל כך פשוט שמה שאדם לא חוסם את האינטרנט שלו חשיב כאילו מפקירו, כי יש כמה סיבות שאדם לא חוסם, וכגון: שבאים אליו חברים או אנשים עם מחשבים, ואין הוא רוצה לטרוח כל פעם לפתוח הסיסמא, ולכן הוא משאיר פתוח, אבל זה לא מורה שהוא מפקיר ונותן רשות. גם הרבה פעמים אדם לא בקי בכל עניני האינטרנט, וכמו שהוא קיבל את הראוטר מהחברה הוא משאיר אותו באותו מצב, ולא עושה סיסמא להגן, אע"פ שודאי שהוא מקפיד על זה.

בדין שואל שלא מדעת מעכו"ם

י"ז **ונראה** שיש להקל במקום שנמצא שרובם עכו"ם ויש לתלות שהקו שייך לנכרי, ובפרט עם ידוע לו ודאי שהקו שייך לעכו"ם, דאע"ג דקי"ל (שו"ע חו"מ שמ"ח ס"ב) דגזל עכו"ם אסור, מ"מ בשואל שלא מדעת נחלקו הפוסקים, שאף שבשו"ת אבני נזר (או"ח סימן מ"ד אות ד') הוכיח

סימן ו

הורדה מהאינטרנט תוכנות וקבצים גנובים, או להעתיק מקסטה וכדומה בלא רשות בעלים

שאלה: (א) האם מותר להוריד מהאינטרנט תוכנות או קבצי מוזיקה וכדומה גנובים, וכדומה.

(ב) הקונה קסטה או תקליטור, והמוכר מתנה שנמכר בתנאי שאסור להעתיקו האם חל תנאו ואסור ע"פ דין להעתיקו.

תשובה: לכאורה לא שייך בזה דין גזילה, כיון שאינו נוטל כלום מחבירו, ואף שמצינו בשיטת הרמב"ם שיש גזילה בקרקע אף שקרקע בחזקת בעליה עומדת, מ"מ י"ל דשאני התם שעכ"פ החזיק בה ועשה בה מעשה גזילה, משא"כ בנד"ד לא שייך גזילה כלל. ונראה שיש לחייב מדין נהנה משל חבירו ונאריך בזה לבאר הפרטים בעזה"ת.

ענף א'

בענין שימוש בתוכנות וקבצים של חבירו בלא רשותו

בדין תשלומי נהנה מחבירו

(א) הנהנה מחבירו יש לדון בזה האם חייב בתשלומין, וכמו שמצינו בדין מקיף וניקף (ע' שו"ע חו"מ סימן קנ"ח סעיף ו'-ז'), וכדומה, שהנהנה חייב לשלם.

ובנודע ביהודה (חו"מ מהדו"ת סימן כ"ד), האריך בנידון הנהנה ממלאכת חבירו, ונעתיק השאלה

וז"ל: ראובן חיבר פירוש על סדר נזיקין וקדשים והלך אצל שמעון המדפיס ונתפשר עמו בסך ידוע בעד כל דף שידפיס לו אלו השני סדרים עם פירש"י ותוספות ופירוש של המחבר הנ"ל למטה. והנה דרך המדפיסים אחר גמרם כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר, וזה המדפיס יש לו הרבה אותיות, לכן לא קלקל הסידור והניחו כמות שהוא, רק הסיר מלמטה הפירוש החדש והדפיס לעצמו שני סדרים הנ"ל עם פירש"י ותוס' שיהיו מוכנים בידו בעת הפנאי שישלים

להדפיס כל הש"ס. וטען ראובן המחבר הנ"ל יען שתשלומי שכירות המסדרים האותיות הוא היה משלם, ועתה למה יהנה שמעון מסידור אותיות חנם, ויחזיר לו חלקו מסידור האותיות כדין כל הנהנה ממלאכת חברו, כדין מעין המשקה שדות והמקיף את חברו משלש רוחותיו. ושמעון טוען מאחר שהאותיות הם שלו יכול להשתמש בהם כרצונו, ואין כח ביד ראובן לקלקל הסידור וכו'. יורנו רבינו הדין עם מי. עכ"ל השואל, עכ"ל.

ומתחילה כתב הנודע ביהודה שאין לחייבו מטעם נהנה כמו במקיף, שדוקא שגרם המקיף להיקפא יתירא בשביל הניקף, אבל בנידון הנ"ל, הרי שכר לסידור האותיות לא מעלה ולא מוריד כמה פעמים ידפיסו ממנו, וא"כ נמצא שלא שילם ראובן יותר כדי להנות לשמעון. ועוד דן בכמה סברות לפטור שמעון, וע"ש שהאריך כדרכו בכמה ביסודות בדין תשלומי נהנה מחברו.

אמנם מסיק הנודע ביהודה שחייב לשלם לו, וז"ל: אמנם אחר היישוב נראה שחייב לשלם חלקו, שהרי גם בדר בחצר חברו אפי' לא קיימא לאגרא, אם חסרו אפי' דבר מועט מגלגלין עליו כל השכר כפי שנהנה, כמבואר בשו"ע (סימן שס"ג סעיף ז), יעו"ש, [כגון כשדר בו הוא משחיר הכתלים - "שחרוריתא

דאשייתא"]. והרי גם כאן מחסרו הרבה, שאם לא היה שמעון מדפיס סדרים הללו [לא] הוו שכיחי, וקפצו זביני על ספריו של ראובן, שאפי' מי שלא היה קונה פירושו לחוד, מ"מ אגב שהיה צריך לשני סדרים הללו ללמוד מתוכם גמרא עם פירש"י ותוספות, היה מוסיף איזה דבר לקנותם עם פירושו של ראובן, ועכשיו שהדפיס שמעון יהיה סדרים הללו שכיחי ובזול ולא ימצאו כל כך בריוח קונים שיקנו מראובן, וכיון שגורם לראובן הפסד בזה מגלגלין עליו כל מה שנהנה לפי חלקו מסידור האותיות וכו', לכן חייב שמעון לשלם כל שנהנה מסידור האותיות לפי חלקו כל אחד לפי מספר מה שמדפיס, כן נלענ"ד, עכ"ל.

והנה בנד"ד אף שנהנה המשתמש מהקבצים כגון מהמוסיקה וכו', אבל לא גרם לבעל הקבצים שום הפסד כמו המקיף בהיקפא יתירה.

אמנם יש לדון כמסקנת הנודע ביהודה, שי"ל שבהורדת הקבצים מפסידו שהרי אינו משלם בעבורו וגם כל אחד יכול לשאול ממנו את אלו הקבצים - ונגרם הפסד שלא יקנו מהבעלים, וא"כ לכאורה יש לחייבו כמו בהנידון של הנודע ביהודה.

(ב) **אמנם** בהגהות ר' ברוך פרנקל תאומים משיג על דברי הנודע ביהודה הנ"ל, וז"ל: מאד

משל, ראובן שצריך לשלוח סחורתו לאיזה מקום והשוה עמו שמעון שיעשה עגלה חדשה וגם יקנה סוסים להוליך בשכר סחורתו של ראובן למקום פלוני, היעלה על הדעת שאם שמעון מניח באותו עגלה גם סחורה של עצמו יצטרך ליתן לראובן שיעור הנאתו, עכ"ל. וכן תמה בשו"ת ישועות מלכו (ח"מ סימן כ"ב), ע"ש עוד.

ג) **נמצא** דדעת האחרונים הנ"ל שחייב תשלומי נהנה הוא דוקא כשנהנה מממונו של חברו ממש. ולדבריהם י"ל שכן הוא בנד"ד כיון שהקבצים שמורידים מהאינטרנט כבר אינם ברשות בעלים, א"כ תו לא מקרי נהנה משל חברו ואין לחייבו בכה"ג.

ולדעת הנודע ביהודה צ"ל שאף שאינו שלו חייב מדין נהנה, והטעם דכיון שנהנה מהוצאת ממונו של חברו, שממנו נסתבבה לו זו הנאה ג"כ מחוייב לשלם. והוא חידוש^א.

ד) **אמנם** י"ל, דגם להנודע ביהודה הטעם שמחוייב הוא, משום שראובן המחבר היה נחשב כבעלים על סידור האותיות, ובלא זה

נפלאים דבריו, וכי בדף המסודר היה נשאר זכות לראובן המחבר אף אחר שכבר נעשה בו מלאכתו, וכל שעושה שמעון אח"ז באותו דף המסודר בשלו עשה, ובלא טעמא דזה נהנה כו' אין בכה"ג מקום התחלת צידוד חיוב על שמעון. ואף לפי הנחתו של המחבר (שחשיב שמעון המדפיס מפסיד לראובן שלא יקנו כל כך את ספרו), אין מזה ענין השתוות להמפסיד שחורריתו דביתו, ששם נעשה ההפסד בבית של התובע בלא דעתו, אבל הכא הכי היה מנוע ע"פ דין לשמעון שידפיס לעצמו ספרי המשניות בלי פירוש המחבר, וכיון שמותר היה לכתחלה להדפיס לצורך עצמו ספרי משניות למה יקרא בשם הפסד, ואף שהדפיסם באותו דף שהיה מתוקן ומסודר תחלה לצורך ראובן, כיון שהשלים הדפסת צרכו, רשות היה לשמעון להדפיס באותו דף כמו שהיה רשות בידו לדפוס באותיות אחרות, ואין בזה שום נדנוד איסור בגרם מניעת ריוח לחברו.

ונראה שלא היה צד איסור על שמעון לדפוס לצורך עצמו באותו דף מיד אחר שנגמר סידורו בעזיבת פירוש המחבר, אף בטרם החל לדפוס עבור המחבר כי לא היה הדף קנוי לראובן. נחזי אנן ע"ד

א. ויל"ע בדיון תשלומי נהנה בנהנה מעכו"ם, ומקודם יש לבאר המקור של תשלומי נהנה. ע' בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן י"ג), שנשאל אם הנהנה משלם מעידית כדין מזיק, או בינונית כבעל חוב, והשיב הרשב"א דנהנה אינו נחשב כמזיק. וע"ע במנחת חינוך

אין טעם לחייב את שמעון בעל הדפוס על הנאתו, והביאור בזה שהתשלום של ראובן מתפרש גם על היצירה של סידור האותיות ולא על התוצאה של ההדפסה לחוד, וכמש"כ הנודע ביהודה דרצונו של המדפיס שיהיה לו הזכות על הספר, ומשו"ה נחשב לבעלים על סידור אותיות עצמם בדפוס ויכול לעכב אדם אחר מלהשתמש בהם ולהעתיקם.

ולפ"ז מיושב מה שהקשה הגר"ב פרנקל ממי שהשכיר עגלה וסוסים, ששם ודאי התשלום הוא רק על התוצאה, ומה אכפ"ל לבעלים ששילם איך הפועל יביא לו את הסחורה למקום שביקש, הרי עיקר רצונו - וע"ז הולך תשלומי שכירות הפועל - זהו רק עבור שהסחורה

תגיע למקום פלוני. משא"כ כאן, אי נימא שסידור האותיות של הש"ס גופא זהו ג"כ חלק מההזמנה שהזמין ראובן אצל שמעון, כלומר מה שיוכל גם הוא להשתמש בזה בעצמו להדפיס מזה עוד ש"ס, וננקוט דמסברא רצונו של ראובן להיות הבעלים ע"ז ג"כ וכנ"ל, נמצא דהתשלומים שמשלם לשמעון הם גם ע"ז. [אלא שיש להעיר שבמקרה של הנודע ביהודה, כיון שהדרך תמיד לפרק את האותיות, בשביל ההדפסה של הדפים הבאים ורק כאן היה מדפיס שהיה לו הרבה אותיות, לכן במקרה הנ"ל אין לומר שהיה דעתו בשעת הזמנתו להיות בעלים גם על דברים אחרים שאפשר עוד לעשות מאלו האותיות. אולם באופנים אחרים שכן שייך לומר

(מצוה נ"ה אות ו'), שנקט ג"כ שחיובו מדין בעל חוב ולא מדין מזיק. [וע"ע בקצות החושן (סימן שצ"א ס"ק ב'), שאף שדינו כבעל חוב מ"מ מצדד שמשלם בזיבורית, כיון דלא שייך התקנה של נעילת דלת]. אמנם ע' בברכת שמואל (ב"ק סימן י"ד ס"ק ב') בשם הגר"ח, שחיוב נהנה לא הוי כחוב של ממוני גבך, מדמצינו ששייך בו הפטור של קם ליה בדרכה מיניה, ועל כרחך דהוי כמלוה הכתובה בתורה. וביאר הברכת שמואל, שעיקר חיובו הוא חידוש התורה שצריך לשלם כדי שלא יהא חשוב כגזול על נטילת ההנאה, ע"ש עוד. והנה אי נימא כדברי הרשב"א וריהטת האחרונים שחיוב נהנה הוא מדין בעל חוב, א"כ נראה דבכה"ג הפקעת הלוואתו דעכו"ם מותר [במקום שליכא חלול ה']. אלא דיש לרון לכאורה, האם מותר לכתחילה ליהנות ע"מ שלא לשלם, שאפשר שזה דומה לגזילה, ולא דמי להלוואה בעלמא שבהיתרא אתא לידו, וצ"ע. ואי נימא על דרך הברכת שמואל, כיון דעיקר חיוב נהנה הוא מלוה כתובה בתורה, י"ל שלא נתחדש חיוב זה בנהנה מעכו"ם. וע' שערי ישר (שער ג' פכ"ה עמוד רס"ו), שמסתפק בהמקור של חיוב נהנה אם הוא מסברא, ומצדד שילפינן מהא דנהנה מן ההקדש חייב לשלם אף שהמזיק הקדש פטור. ולפ"ז י"ל דכן הוא אצל עכו"ם שהמזיק לעכו"ם פטור אבל מ"מ חייב משום נהנה. ויש להעיר, דאי נימא כמבואר בשאגת אריה (סימן פ"ח) ועוד אחרונים, דבמזיק בידים חייב גם בעכו"ם, א"כ ה"ה די"ל לענין נהנה שחייב, וצ"ע בזה.

בווארשא ולא יהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלהם, וזה דבר שהשכל מכחישו ומעשים בכל יום שהמדפיס חבור יש לו ולבאי כחו זכות. ומה שנמצא בספרים שהמחבר מדפיס וגוזרים עד זמן מוגבל, לאו משום שאין לו כח לאסור עולמית. זה אינו, דבשלו אדם רשאי לגזור שלא ידיפסו עולמית בלתי רשותו או באי כחו, רק שאדרבא המחבר בעצמו רוצה שידפיסו ספריו אחר שיזכה למכור ספריו ומבקש שיפוצו דבריו ע"פ תבל, אבל אם באמת מחבר ספר הנצרך וכו' פשיטא שיש כח בידו, עכ"ל.

אולם בשו"ת בית יצחק (יו"ד סימן ע"ה), האריך בזכויות של מדפיסי ספרים, וכתב שכל זמן שלא מכר ספריו ודאי אסור לאחר להדפיס פעם שנית להפסיד המחבר או יורשיו, אבל אם כבר מכר ספריו יש לעיין דהרי המחבר כבר הוציא לאור חוות דעתו ומכר ספריו והרשות ביד כל אדם ללמוד וללמד, ואם כלה ספריו למה לא יוכל אחר לזכות בני דורו ולהדפיס ולמכור בזול וכו', עכ"ד. ועוד כתב שם לענין כל מלאכה שמחדש, לא נודע לו האיסור לאחר לעשות כמתכונתו, [אי לאו שיש לו רשיון לכך מהממשלה ואסור מצד דינא דמלכותא דינא].

ומבואר בדבריו שחולק על סברת השואל ומשיב, וס"ל שרק עד זמן שיגמור הראשון למכור את

שהיתה דעתו על זה, כן יש לומר [כ].

ולפ"ז נראה שגם לדעת הנודע ביהודה לא שייך דין נהנה בנד"ד, כיון שאין הקבצים שלו שכבר יצא מרשותו ונמצא שאינו נהנה ממון הבעלים, ומה שגורם לו הפסד זה גרמא בעלמא ולא שייך להא דמקיף בהיקף יתירא.

בענין זכות יוצרים - אם יש זכות לבעליה ע"פ דין תורה

(ה) **ויש** לדון בזמר או מנגן שמחדשים איזה שיר או ניגון וכדומה, האם חשוב הניגון כשלו ויש לו זכות יוצרים, ע"פ דין תורה, [מלבד דינא דמלכותא ומנהג המדינה].

והנה נחלקו בזה גאוני עולם מגדולי פוסקים האחרונים.

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סימן מ"ד) בתשובה שהשיב להרב שמואל וואלדבערג (אבד"ק זאלקווא והמחוז), וז"ל: והנה כל דבריו תמוהים דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים ע"פ תבל פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם, והרי בלא"ה אם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו, והרי נודע שר' אברהם יעקב מהרובשוב שעשה החשבון במאשין כל ימיו קבל שכרו מהקיר"ה

הוא קנין בגוף הכלי. [ע' קצות החושן, (סימן ש"ו ס"ק ד'), ובנתיבות (שם ס"ק ג')]. וכן ביאר בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ק סימן קפ"א), ע"ש.

וע"ע בחידושי רבי שמעון (גיטין סימן ד' עמוד ל"ח טור ב'), שכתב ג"כ כנ"ל שכלי שהוא דבר חדש במציאות, שייך להמציא אותו במעשה ידיו. ודן גם על דבר שבא על ידי חכמת האדם, ששייך לזכות בו כיון שבא על ידי מחשבותיו. וכן דן בפועל שהמציא דבר אי שייך ממילא להבעל הבית, וע"ש מה שהביא בזה בשם הגר"ח.

(ז) **אלא** שיי"ל דמה שהבאנו לעיל מדברי האחרונים שנחלקו לענין זכות יוצרים, דזה פשוט דלעולם לא נחלקו כשאדם יוצר משהו דהו"ל כממונו, דזהו מוסכם לכו"ע שיצירתו של אדם נחשבת כשלו וכמו שבארנו לעיל, אלא שפלוגתתם הוא לענין הדפסה של הספרים או לעשות כלי במתכונתו של היוצר.

וביאור הדברים, דזה ודאי אם באנו לדון על עצם הכלי שיצר, הרי זה ודאי שלו ועל דרך משך אם עשה ספסל מעצים אף בעצים של הפקר שלא זכתה בו כיון שיצרו הוי ממילא שלו, אבל מי שרוצה לעשות דוגמא כמתכונתו, מהיכי תיתי שזה בכלל זכות ובעלות שלו על עיקר החפץ.

ספריו אסור. [וצ"ב הרי היה יכול להדפיס שנית ולהרויח מזה, ומאי שנא שכבר מכר כל ספריו מהדפסה הראשונה]. אבל מצד עצם היצירה אין לו זכות וכן בכלי מלאכה.

ונמצא מבואר, שנחלקו האחרונים הנ"ל מחלוקת יסודית בענין זכות יוצרים אם חשוב שלו מדין תורה.

ביאור גדר הקנין בזכות יוצרים

(ו) **אלא** שיש להעיר דבאיזה קנין קנה הזכות של ספרו וכדומה, שאסור לאחרים להעתיקו.

ונראה לבאר שהגדר בזה הוא, שעצם יצירתו חשוב כקנין, שמעשה ידי של אדם הם שלו ממילא.

ודוגמא לזה מצינו בירושלמי בפ"ק דמעשרות שהזורע בשדה של הפקר חייב במעשרות. וצ"ב מה בכך שזרע, הרי ליכא למימר שארעא דידיה אשבח, ובמה קנה הפירות. וע' בחידושי רבינו חיים הלוי (הלכות מלוה ולוה פכ"א הל"א), שביאר דאע"ג דביוורד לתוך שדה חבירו הוי השבח של הבעלים, מ"מ בזורע שדה הפקר לא אמרינן דהשבח יהיה הפקר, אלא דהכל של הזורע, עכ"ד. והביאור הוא כנ"ל שעצם יצירת הדבר הוא קנינו ונעשה שלו ממילא.

ויש לדמות דבר זה להא דאומן קונה בשבח כלי, דלכמה אחרונים

פרטים בדיני יורד לאומנות חבירו ובדיני משיג גבול, שכתב לענין מנהג ההסכמות וז"ל: ואפי' לא יהיה מן הדין, ואע"פ שלא נמנו עליה חכמי ישראל בצירוף ובמנין אחד, מ"מ המנהג שנהגו הכל מכמה מאות שנים וכו' ואין פוצה פה ומצפצף הוה כהסכימו כולם, ומדפיסים כולם ניחא להו בהאי תקנתא וכו', ונ"ל משו"ה גזרו על המדפיסים משום דרובם אינם ת"ח ומחוייבים ע"כ לכנוס בעול מופלגי תורה גוזרי גזירות, אבל על הקונים לא גזרו דרוב קוני ספרים ת"ח הם ואולי לא יהיה נכנעים לגאונים ההמה, אף על גב דלא שכיחי גדולים כ"כ דעדיפי מגאוני המסכימים, מ"מ אחזו בסנסני עונה וגזרו על המדפיסים ובפרט דאינהו גופיהו ניחא להו וכו', עכ"ל.

ומסיק החת"ס שאפי' נימא חלילה שטעו או הטעו העולם בחרם וכו', מ"מ כיון שנהגו כך וכבר היה כל מדפיס בטוח שלא יבוא אחר וישיג גבולו, נמצא היו בטוח יותר מצודת דג לפירש"י [שאסור משום שיורד לאומנות של חבירו. ע' סוגית הגמ' ב"ב (דף כא), שמרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג, (ופירש"י: צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו, מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם), והטעם משום "שאני דגים דיהבי סיירא", ופירש"י: נותנין עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות, הילכך כיון שהכיר זה חורו

ולזה נתכוון הבית יצחק שם וז"ל: וגם בכל מלאכות לא אדע איסור שאחר לא יעשה כמתכונתו, עכ"ל. אבל בכלל לא פקפק על עצם הבעלות של כל אומן על יצירתו וכנ"ל.

בנידון הסכמות הרבנים מכמה דורות להטיל איסור לבל ידפיסו בלא רשות הבעלים

(ח) והנה נפ"מ טובא בפלוגתא הנ"ל, הוא מה שמצינו כבר מדורי דורות שהרבנים המסכימים על הספרים היו מטילים איסור וחרם לבל ידפיס שלא ברשות הבעלים.

שלבעל השואל ומשיב הוא מעיקר הדין שאוסר אדם את שלו ויש לו כח לאסור עד עולם, [אלא שאם רוצה יכול המחבר לוותר למחול זכותו, שאחר כמה שנים מתיר למוכרו].

ולדעת הבית יצחק צ"ל שהיה בזה תקנה קדמונית להרבות תורה בישראל שלא יפסידו המדפיסים וימנעו מלהדפיס. ע' מש"כ בזה בספר קצור שו"ע עם פירוש המסגרת השולחן בהסכמת הגאון ר' אברהם אבד"ק זיחסט.

דעת החת"ס בנידון הנ"ל ובדין יורד לאומנות חבירו

(ט) וע' בשו"ת חת"ס סופר (סימן ע"ט), שהאריך בכמה

הדג כמלא ריצת הדג, וכמה אמר רבה בר רב הונא עד פרסה, שאני דגים, דיהבי סייארא, ע"כ.

ופירש"י וז"ל: מרחיקין מצודת הדג מן הדג. צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו, מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם, אלמא אף על גב דלא זכה ביה ולא מטא לידיה מרחיקין משם דא"ל קא פסקת לחיות: שאני דגים דיהבי סייארא. נותנין עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות, הילכך כיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו, דהו"ל כמאן דמטא לידיה ונמצא חבירו מזיקו, אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבא, עכ"ל.

ובתוס' בקדושין הנ"ל הביאו לבאר סוגיא הנ"ל, וז"ל: ועוד אומר רבינו מאיר אביו של ר"ת דמיירי בדג מת, שכן דרך הדייגים להשים במצודות דג מת והדגים מתאספים שם סביב אותו הדג, וכיון שזה פירש מצודתו תחילה וע"י מעשה שעשה זה מתאספים שם סביב ודאי אם היה חבירו פורש, הוה כאילו גוזל לו ויכול לומר לו תוכל לעשות כן במקום אחר. ומכאן נראה למהר"ר יצחק, שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו, שמאחר שהוא שכיר שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם,

ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו, בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידיה, ונמצא חבירו מזיקו].

(י) ועוד כתב שם, וז"ל: וא"כ בשארי מדפיסים, כ"ש במי שהוציא דבר חדש וכו', והו"ל כצד דגים אליבא דר"מ אביו של ר"ת בתוס' פ' האומר שהוא הצייד גרם קיבוץ הדגים, על כן ירחיקו שארי הציידים רחוק פרסה כנ"ל. וה"נ דכוותיה. בשגם שהוא מלאכת שמים ואתי לאיתרשולי, דמי פתי יעסוק באופן זה ויפסיד זמנו וממונו ויבואו אחרים וישיגו גבולו, ע"כ יפה עשו הגאונים לגדור בעד המדפיסים ולא יצאו ולא יהיה שלוחי מצוה ניזוקין מחדשים לבקרים לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו ויפוצו חוצה מעינותיו, כנלע"ד ללמד זכות על אבות העולם ולא יוסג גבול עולם יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף ביוצר דבר שלא במלאכת שמים יש לאסור מכח יצירתו, ומדין יורד לאומנותו של חבירו, ע"פ דברי התוס' בקדושין (דף נט. ד"ה עני המהפך). ונעתיק את דברי התוס' ונסביר דבריהם.

דהנה בסוגיא בב"ב (דף כא:) איתא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל קא פסקת ליה לחיותי. לימא מסייע ליה מרחיקים מצודת הדג מן

וז"ל: יש מי שאומר שהנותן מתנה לחבירו אינו מתנה, אלא אם כן שיהיה בדעת הנותן שתהא ברשות מקבל לעשות בה כל חפצו. בד"א, שנתנה לו סתם, אלא שניכר מתוך מחשבתו שאינו מכוין ליתנה לו שיעשה בה כל חפצו. אבל אם מפרש, אפילו אם נותנה לו על מנת שלא ליתנה לאחר, או שלא למוכרה או שלא להקדישה, או אפילו ע"מ שלא יעשה בה שום דבר אלא דבר פלוני, הוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד, עכ"ל. וביאר הסמ"ע (ס"ק ט"ו), דטעמא דהוי מתנה לאותו דבר שפירש, וז"ל: דלא גרע ממקנה לו בו חלק וא"ל אני ואתה נהיה בו שותפין דקנה, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן בהמות, עכ"ל.

וע' בשו"ע (חו"מ סימן קי"א סעיף ד') דמי שנתן קרקע לבנו, על תנאי שלא יחול עליו שום שיעבוד, ואין לו בן אחר, ומת האב, בעל חוב של הבן גובה ממנה, ע"כ. ובקצות החושן (ס"ק ג') ביאר, כיון דאם יתבטל התנאי הרי הוא של הבן בתורת ירושה. והביא משו"ת מהר"א ששון (סימן רכ"ה), דכל זה באומר דרך תנאי, אבל באומר חוץ מבעל חוב שלא יגבה, הרי קי"ל (ע' גיטין פב. וב"ב קמח:) דחוץ שיורא הוא דהוי, והרי אב שייר לעצמו זכות זה שלא יחול בו חוב וזה לא נפקע כלל.

וכן מובא בשו"ע הגר"ז (או"ח סימן תמ"ח סעיף כ"ג), לענין מכירת

אם לא שיאמר בעה"ב דאין רצונו לעכב המלמד שלו וכו', עכ"ל.

ומהנ"ל הביא החת"ס, שהמדפיס ספר שהוציא דבר חדש, א"כ ע"י מעשה שעשה זוכה בו, כמו מי שפירש מצודתו תחילה בדג מת שגרם שכל הדגים מתאספים, שע"י פעולתו הרויח, ואסור לגזול ממנו.

ויש להעיר, דמה שנקטו האחרונים הנ"ל שיש תקנה קדמונית למנוע הדפסה של אחרים, [וכ"כ החת"ס בתשובה (חו"מ סימן מ"א)] שזהו חרם הקדמונים, ולא מנועים מדינא להדפיס], לכאורה הדין נותן דלא שייכא אלא היכא שמדפיס לצורך מכירה ולהרויח, אבל כשמדפיס רק פעם אחת לצורך עצמו (כמו בזמנינו שרוצה לצלם אפי' ספר שלם לצורך עצמו), לכאורה אינו בכלל האיסור.

ענף ב'

בענין קניית קסטות ותקליטורים שנמכרים על תנאי שלא להעתיק

האם יכול אדם לאסור להעתיק ממנו ע"י שישיר במכירה

א) הנה מתחילה יש לדון מדין שיוור בקנין אם יכול להתנות כן לעכב הקונה.

והנה במוכר לחבירו יכול לשייר במכירתו, ע' בשו"ע (חו"מ סימן רמ"א סעיף ה'), שכתב המחבר

זכות ממונית, ועל דרך משל וכי יכול המוכר לשייר שלא יוכל הקונה לשמוע רק אם לובש בגד כחול וכדומה, וא"כ גם נידון דין דומה לזה שלא חל עליו שיור כזה, כן נראה לענ"ד.

דן אם יש איסור גזילה על שיור שלא חשוב ממון

(ב) עוד יש להעיר, דאף אי נימא שחל השיור שלא להעתיקו, מ"מ כיון שאותו הזכות אין בו ממון, י"ל ששוב אחרי שהעתיקו כבר, ליכא איסור להשתמש בזו ההעתיקה.

דהנה בקצות הנ"ל הביא מהתומים שתמה על דברי המהר"א ששון הנ"ל, וז"ל: ראיתי בתומים (ס"ק ב') שהשיג על זה [דבשיור אין הבעל חוב גובה הימנו], דמה בכך דשייר לעצמו, וכי במותו פרח השיור, א"כ אכתי לאחר מיתה הבן זוכה באותו השיור, ע"ש.

ולענ"ד אין זה קושיא, דכיון דכתב מוהרי"ק (שורש קס"א) דאין היורשין יורשין דברים שאין בהם ממש או טובת הנאה בעלמא שאין ממון, הובא ברמ"א (סימן ער"ו סעיף ו') ע"ש, וטובת הנאה נמי הכי הוא דהתורה זכתה לו בתרומותיו ליתנם לאיזה כהן שירצה, ואפילו הכי כשמת אין היורשין יורשין זכות זה שיהיו המה זכאין בו ליתן למי שירצה, אלא כיון דגוף הדבר אינו

חמץ לעכו"ם, וז"ל: אבל מותר לומר לו לכתחילה הריני מוכרו לך במכירה גמורה לחלוטין, אבל זכות זה שיירתי לי בו שאם תרצה למכרו לא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני. וטוב שכל אדם המוכר חמצו לנכרי יאמר לו כן בפירוש, ויעיל בזה ששום אדם חוץ ממנו לא יוכל לקנות חמצו מן הנכרי לאחר הפסח, ומכל מקום אף אם לא אמר לו כן בפירוש אין שום אדם יכול לקנותו מן הנכרי, שבודאי היתה דעתו כן כשמכר לנכרי שישאר לו זכות זה בחמצו ששום אדם לא יוכל לקנותו מן הנכרי, עכ"ל.

ולכאורה בנד"ד שיכול למכור הקסטות וכדומה בשיור זה שלא יוכל להשתמש בו להעתיק ממנו, וכיון שמשייר המוכר זכות זה לעצמו, שוב הלה אסור לגזולו ממנו.

אמנם יש לדון שלא שייר לשייר שיור כזה מכמה טעמים, דהנה נראה שמה שיכול לשייר היינו שמעכב לעצמו זכות זה ואינו מוכרו לחבירו, והנה כאן הרי את עיקר ההשתמשות אינו משייר לעצמו, שהלא הקונה מותר לשמוע כל מה שרוצה אלף פעמים, וא"כ בעוד שמשתמש בו לשמוע, מה בכך אם מעתיק ממנו ג"כ, הרי לא שייר בקנינו להשתמשות זה.

ועוד י"ל שיכול לשייר רק מה שהוא זכות ממון בדיני חו"מ, אבל ודאי לא יכול לשייר דבר שאין בו

אמנם בים של שלמה (ב"ק פ"ט סימן ס"א), הוכיח מדברי הרמב"ם שכתב בהלכות תרומות (פי"ב הט"ו) שאסור לכהן שיטול תרומה לאחר שהורמו אלא מדעת הבעלים, שהרי לבעלים יש להם טובת הנאה, ואם לקחן שלא מדעת בעליהן, זכה בהן שטובת הנאה אינו ממון, עכ"ל. וביאר היש"ש דאף דס"ל דטובת אינו ממון לקדש בו את האשה או להוציאו בדיינים, מ"מ הוא ממון הוא לגבי הבעלים, שלא ליטלו בעל כרחו, מאחר שיש לו בו טובת הנאה, ולא גרע מפחות שוה פרוטה, שאסור ליטול הימנו, ואין ממון לכל דבר, עכ"ל.

ובעיקר סברתו יש לדון, די"ל דלא דמי לפחות משה פרוטה, דהתם טעמא משום איסורא דחצי שיעור נגעו בה, וכמבואר במגיד משנה ריש הלכות גזילה, אבל עכ"פ כן מבואר בדברי הרמב"ם שאסור ליטל טובת הנאה אף שאין בו דין ממון.

אם יש מקום לחייבו לשלם מדין נהנה [מו"מ בדברי הנו"ב בזה]

ג) **והנה** יש לדון דאפילו אי נימא שלא חל השיור, מ"מ יש לחיוב לשלם מי שמעתיק הקסטה וכדומה משום שנהנה מחבירו, וכמו שמצינו לענין המקיף את חבירו מג' רוחות (ע' ב"ב ד:) וכדומה.

שלו - רק טובת הנאה ליתן לאחרים אינו בירושה, אם כן אף אם נאמר כיון דכבר הוא במתנה לכן שיהיה שלו לגמרי לכל דבר רק חוץ לפלוני לא יוכל ליתנו - וזה השיור נשאר לאב, וגם אחר מיתתו לא מצי יורש זכות זה ליתנו לזה, דהו"ל טובת הנאה ואינה ממון, ודו"ק, עכ"ל.

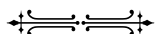
ומבואר מזה דזכות כי האי שמשיר לעצמו, לא חשוב ממון, שטובת הנאה אינו ממון, ולכן אינו בירושה.

והנה בדברי שו"ע הרב מבואר, שאותו הזכות שמשיר לעצמו שלא למכור לאחרים, ג"כ אינו ממון לענין להתחייב עליו בפסח. ולכאורה היינו טעמא, דלא חשוב אלא כטובת הנאה שלא למכור לפלוני, ואינו ממון לענין להתחייב עליו בבל יראה, (וע' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן א' שהאריך בזה).

ויש להעיר כיון שאינו ממון, יש לדון שאף אי נימא שחל השיור שלא להעתיקו, הרי אותו הזכות שלא חשוב ממון שוב אין בו איסור גזילה. והא דמהני שיור, היינו לענין שליכא זכות גוביינא להבעל חוב, ונמצא שאינו של המקבל מתנה, וממילא שוב אין בעל חובו יכול לגבות ממנו. וכן בחמץ שלא יוכל למכור לאחרים, אבל אי גזלו לית ביה משום גזל.

לחייבו מדין נהנה, כיון שהוא שלו
 ורק בנהנה משל חבירו אסור, א"כ י"ל
 שכן הוא בנד"ד, כיון שקונה הקסטה
 היא של הקונה ולא חל השיור וכמו
 שנתבאר, שוב אין לאסור.

וע' בדברינו לעיל מה שכתבנו [בענין
 להוריד קבצי מוסיקה מהאינטרנט]
 להביא משיטת הנודע ביהודה לאסור,
 א"כ ה"ה בנד"ד. אמנם לפי מה
 שתפסו האחרונים עליו שלא שייך

סימן ז

האם מותר בשבת להשאיר אתר אינטרנט מסחרי פתוח כדי שיקנו בו עכו"ם

עם התפחתות הטכנולוגיה של אתרי אינטרנט למסחר, יש לדון מה דינם בשבת, כלומר האם מותר לישראל להניח אתר שלו פתוח ביום השבת ולאפשר לקונים נכרים לקנות בו כביום חול.
והנידונים בשאלה הנ"ל הם רבים, ונבארם בעזה"ת.

ענף א'

בענין שכר שבת

(א) הנה המקור של איסור שכר שבת הוא בסוגיא בב"מ (דף נח.), ומובא בשו"ע (סימן ש"ו סעיף ד') וז"ל: השוכר את הפועל לשמור זרעים או ד"א, אינו נותן לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותן לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו. ולא יאמר: תן לי של שבת, אלא אומר: תן לי שכר השבוע או החודש. [ואם שכרו לחודש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך, מקרי שכיר יום], (ר"ן ס"פ אף על פי) או יאמר לו: תן לי שכר עשרה ימים, עכ"ל.

והא דבשכיר שבת או חודש נותנין לו שכר שבת, הטעם מבואר ברש"י שם (ד"ה נותנין) וז"ל: שנבלע בשכר שאר הימים ואינו מפורש לשבת, עכ"ל.

ונראה שאין טעם ההיתר משום דכשמשלם בהבלעה עם שאר ימים הרי הוא כאילו משלם יותר לשאר הימים ולא משלם על השבת כלל, ונמצא שלא באו התשלומין לשכר שבת. זה אינו, שהרי מבואר שבשכיר שבת וחודש אחריות שבת עליו, ועל כרחק שחשוב שמשלם לו גם בעבור השבת. אלא הביאור הוא שבכה"ג שאינו מפורש שמשלם לו בשביל שבת מותר.

שיהיה מורד יתן כך וכך ליום, אפ"ה אסור ליתן על של שבת דהו"ל שכר שבת, וה"ה בכל קנס כיוצא בזה, עכ"ד^א.

טעם האיסור של שכר שבת

ג) והנה מבואר ברש"י בסוגיא הנ"ל, דטעמא דשכר שבת הוא גזירה משום מקח וממכר.

וע' בבית יוסף (סימן תקפ"ה), שהקשה על דברי רש"י, וז"ל: ומשמע דאפילו אי הוה מוספא ליכא איסורא אפילו מדרבנן, דהא מקח וממכר גופיה לא מתסר אלא מדרבנן והיכי גזרינן במורד דאוסופי מוספא אטו מקח וממכר, הו"ל גזירה לגזירה, אלא ודאי לית ביה איסורא כלל, אפילו מדרבנן.

אלא דלתקן להוסיף לכתחלה לא רצו חכמים משום דהוה מיחזי לאינשי כשכר שבת. וכן משמע בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:), דתנו רבנן ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם וחד מינייהו שכר מתורגמנין, ומפרש טעמא משום דמיחזי כשכר שבת. ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר, לא הו"ל "אין

וע"ע בסוגיא דכתובות (דף סד.) על הא דתנן (דף סג.) שהמורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת, ויום השבת בכלל. ואילו בבעל המורד על אשתו, אין מוסיפין לה על כתובתה כנגד יום השבת. והקשתה הגמ' וז"ל: אמר ליה רבי חייא בר יוסף לשמואל: מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת, ומאי שנא איהי דלא יהבינן לה דשבת. [ומשני], איהי דמיפחת קא פחית לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא מיחזי כשכר שבת, ע"כ. וע"ש בפירש"י (ד"ה כשכר), וז"ל: כשכר שבת, כמו שמשכר בשבת, גזרה משום מקח וממכר ושכירות, עכ"ל.

ולמדנו חידוש גדול מסוגיא זו, דשכר שבת אסור אף כשאינו עושה שום מלאכה אלא שמשכר ממילא בהוספת הכתובה.

וע' מג"א (סימן ש"ו ס"ק ז') שלמד מזה לענין המלוים בריבית [לעכו"ם], שצריכים להלוות בענין שאם יפרע באמצע השבוע יפרע מכל השבוע כולה או לא יפרעו כלל, ולא יחשוב לימים (דאז נחשב נוטל שכר יום השבת), וכמו לענין מורד דקנסוהו כל זמן

א. ויש להעיר דמבואר בדברי המג"א דאף בלא פעולת אדם כלל אסור משום שכר שבת, וזה אינו מבואר כל כך דכל מה דמצינו איסור בשכר שבת היינו בפועל שעושה מלאכה [או במורד שקנסינן אותו על שאינו מתנהג כראוי], אבל שכר שבת בלא שום פעולה שלו או של ממונו וכליו לא מצינו. וכן מבואר גם בדברי הנו"ב מובא להלן לענין שכירת המרחץ, וצ"ע ק."

מבואר דלענין גזרה של מקח וממכר
הויא כולה חדא גזרה, וא"כ ה"ה
שי"ל כן לענין שכר שבת.

ומצאתי שאכן כך תירץ באליה רבה
(סימן ש"ו סוף ס"ק י"ד), וז"ל:
והקשה ב"י בסימן תקפ"ה ושם
וממכר גופיה דרבנן והוי גזרה לגזרה.
ולענ"ד אישתמיט ליה גמ' דביצה (דף
לז.) ולא מקדישין וכו' גזרה משום
מקח וממכר, ופרש"י ותוס' דלא הוי
גזרה לגזרה דכולה חדא גזירה הוי,
עכ"ל.

והנראה ליישב בדברי הב"י, שכוונת
רש"י שכולה חדא גזירה
היא, היינו דהא דאין מעריכין וכו'
שדומה למקח וממכר שמוציא
מרשותו לרשות הקדש [ע' ב"ק (דף
עו.)] "מה לי מכרו להדיוט מה לי
מכרו לשמים", ומשו"ה הויא חדא
גזרה עם גזירת מקח וממכר, ולכן לא
חשוב גזרה אטו מקח וממכר שהוא
בכלל הגזירה ממש של מקח וממכר.
משא"כ לענין שכר שבת, דלא דמי
ממש לעצם הגזירה של מקח וממכר,
ושפיר יש להקשות דהוי גזירה
לגזירה.

(ה) **על** כל פנים מבואר שדעת הב"י
דהך איסור של שכר שבת
אינו אלא איסורא בעלמא לכתחילה
היכא דאפשר, ויש להעיר מסוגיא
דב"מ הנ"ל שהביאו הב"י בעצמו על
שולחנו ששם מבואר שהוא איסור
מדינא וכו"ל ולא רק דין דלכתחילה
וכו', וצ"ע.

בהן סימן ברכה" דמשמע דלית בהו
איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה.
ועוד דמשמע שהיה דרכם לשכור
מתורגמנין בשבתות וימים טובים
להשמיע הדרשה לרבים, וטעמא
כדפרישית, דכיון שאינו שוכר אותו
בשבת עצמה אלא מערב שבת שוכר
אותו, שאין איסור בדבר אלא שיש
לחוש לכתחלה היכא דאפשר
ובמקום מצוה לא חששו, עכ"ל.

(ד) **אכן** בעיקר מה שהקשה הב"י
שם מקח וממכר הוא גופא
משום גזירה, יש להעיר מדברי רש"י
בביצה (דף לו. ד"ה משום), דאיתא התם
בגמ' דטעמא דבשבת לא מקדישין
ולא מעריכין ולא מחרימין הוא גזרה
משום מקח וממכר, ופירש"י וז"ל:
משום מקח וממכר - דלמקח וממכר
דמו, שמוציא מרשותו לרשות
הקדש, ומקח וממכר אסור מן
המקרא דכתיב (ישעיהו נח) "ממציא
חפצך ודבר דבר". אי נמי מקח
וממכר אתי לידי כתיבה שטרי
מכירה, ואם תאמר: הויא לה גזרה
לגזרה, כולה חדא גזרה היא, עכ"ל.

והנה לפירוש ראשון באמת עיקר
האיסור של מקח וממכר אינו
משום גזירה, אלא מדברי קבלה כי
הוא אסור מקרא ד"ממציא חפצך
ודבר דבר", וא"כ שפיר י"ל ששכר
שבת הוא גזרה אטו האיסור של מקח
וממכר.

וכן לפי הפירוש השני ברש"י יש
להעיר על קושית הב"י, דהא

ועוד שהרי שכר העצים ודאי מותר, דאטו מי שלוקח דבר מחבירו בשבת לא יפרע לו בחול, וא"כ רשאי ליטול שכרו בהבלעה עם שכר העצים. וכל מקום שהלכה רופפת בידך וכו', והרי המנהג פשוט שהנשים הטובלות בשבת שנותנות לבעל המקוה שכרו, ותו לא מידי כעת, עכ"ל.

והנה מש"כ "דאטו מי שלוקח דבר מחבירו בשבת לא יפרע לו בחול", יל"ע מאי שנא משוכר את הפועל ליום השבת שאסור לשלם לו שכרו.

ולכאורה החילוק הוא, בין אם משלם בעד סחורה או שמשלם בעד פעולתו, דבעד סחורה ודאי צריך לשלם כי לוקח מידי מחבירה, משא"כ בעד שכר פעולתו כיון שגם הפועל עשה איסור לעבוד בשבת לכן אסור לו חכמים ליטול את שכרו.

ולפ"ז בנד"ד במי שמפעיל את האתר האינטרנט שלו בשבת, אם קנו ממנו נכרים בשבת ליכא משום שכר שבת, ודומה למשלם בעד העצים שמותר. והגם שיש לו רווח יותר משווי הסחורה, מ"מ הוא נבלע בשכר החפץ, וכנ"ל.

(ח) **וע'** בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ל"ד) שדן כעין נד"ד במכירת מוצרים במכונה אוטומטית וגוים קונים ממנה בשבת, אם יש לאסור משום שכר שבת, והעלה להתיר ע"פ

ואולי יש לחלק, דבכל שכירות קבלן ששוכרו לפעולה מסוימת כגון בחזנים שהשכירות היא שיעשה חזנותו בשבת. אזי הגדר הוא שאיסורו רק מיחזי כשכר שבת ואין איסורו מעיקר הדין. אבל כששכר פועל ומשלם לו שכירות לכל יום אף אם יסכימו על השכר קודם השבת מ"מ כל יום נחשב כשכירות נפרדת ויש איסור שכר שבת מעיקר הדין ובזה איירי הסוגיא דב"מ הנ"ל, וצ"ע בזה.

(ו) **ובעיקר** המקור של שכר שבת יש להעיר בדברי הרמב"ם, שבהלכות שבת (פכ"ג ה"ב ואילך) הביא את איסור מלאכת כתיבה וכל הגזירות של מקח וממכר, ואילו את הדין של שכר שבת הביא רק בפרק ו' לאחר שהביא כל דיני אמירה לעכו"ם, ומשמע דטעמא דשכר שבת אינו משום שהוא בכלל הגזירה של מקח וממכר, וצ"ב.

חידוש הנודע ביהודה בענין שכר שבת

(ז) **ע'** בשו"ת נודע ביהודה (או"ח תנינא סימן כ"ו) שדן אם מותר לבעל המקוה ליטול שכר לטבילת נשים בשבת, וז"ל: ומה שכתבתם משום שכר שבת וכו', גם בזה נראה לפענ"ד שאין למחות בידו מליטול שכרו, מתרי טעמי: חדא דטבילת הנשים דבר מצוה הוא ודומה לשכר החזנים בסימן ש"ו סעיף ה' שיש מי שמתיר.

עוד פסק המחבר (שם סימן שז סעיף כ'), וז"ל: ישראל שאמר לאינו יהודי, לעשות לו מלאכה בשבת, מותר לו ליהנות בה לערב בכדי שיעשו, עכ"ל. ולפום ריהטא נראה שאף שנעשה המלאכה ע"י עכו"ם בשביל ישראל - מותר לאחר השבת בכדי שיעשו, והיינו שלא יקרא את ההזמנות רק אחרי שישבה אחר השבת זמן מסוים שיש בו לקבל את ההזמנה אחר השבת.

אלא שראיתי מובא בשם מרן הגריש"א שליט"א^ב בזה סברא מחודשת, שבאופן זה לא שייך ההיתר ש"בכדי שיעשו" ואסור ליהנות בו עולם, והוא דמכיון שכבר נעשתה ההזמנה ואי אפשר להחזיר פעולת ההזמנה, לא אמרינן בזה בכדי שיעשו. ואם היה אפשר לקשור את השולח בשלשלאות שישאר עד מוצ"ש ואז יזמין שוב היה דומה לבישול, אבל בנידון זה דומה למי שמצלם בשבת דבר שא"א לצלמו מחדש למוצ"ש ורוצה ליהנות בו לאחר השבת, וכי יתכן לומר שיהא מותר בכדי שיעשה, הרי לעולם הוא נהנה מהמעשה שבת, עכ"ד.

(ב) **והנה** אף שודאי אינו צריך בטענתו הצודקת להסכמת, מ"מ נראה שיש לדון להתיר מטעם אחר.

דברי הנו"ב הנ"ל שדומה למה דרשאי ליטול שכר העצים, ע"ש.

וכמובן שכל זה שייך רק באתר שמוכר מוצרים, אבל באתר המספק מידע, שהתשלום הוא על עצם השימוש ולא על הסחורה, א"כ אם מרויח בעד השימוש באתר שלו בשבת הוא בכלל שכר שבת ואסור.

ענף ב'

בענין מעשה שבת - האם יכול לספק הזמנות שנתקבלו באתר אינטרנט בשבת

(א) **והנה** מלבד הנידון של שכר שבת שהארכנו בו לעיל, יש לדון עוד האם מותר להשאיר את אתר האינטרנט שלו פתוח בשבת שיכול לקבל הזמנות מעכו"ם, כדי שיקרא אותם אחר השבת ולספקם. או דילמא דחשיב נהנה ממעשה שבת שנעשה ע"י עכו"ם, ואסור.

והנה קי"ל בשו"ע (או"ח חיים סימן רע"ו סעיף א'), וז"ל: א"י שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין וכו', עכ"ל.

ב. בספר קדושת השבת (הלכות חשמל בשבת ח"ב מילואים פ"א ענף 13).

היה יכול כלל ליכנס לתוך הבית ולהשתמש במה שמונח שם, אפשר דאע"ג שהוא רק כעין גורם דגורם, אפ"ה ה"ז דומה להדין של לפתות (מיני ירקות) הטמונים בבור שפסק המג"א דאסור. [אך אם פתח ישראל את הבור בשבת בשוגג, נראה דשפיר מותר ליהנות מהלפת, כיון שלא נעשה תיקון בגוף הלפת וכמ"ש המשנ"ב בביאור הלכה ריש סימן שי"ח בשם הח"א לענין הוצאה והכנסה מרשות לרשות בשוגג], עכ"ל.

והנה מש"כ בשם המג"א לענין לפתות הטמונים בבור, ע"ש במנחת שלמה (שם לעיל), שהביא מהמג"א (סוף סימן תקי"ח) שמי שיש לו לפתות טמונים בבור ופתחן עכו"ם בשבת או ביום טוב דאין בהם משום מוקצה (הואיל וגוף הדבר אינו מוקצה ע"ש), מ"מ אם עשה העכו"ם לצורך ישראל אסור, עכ"ד.

ומבואר מדבריו דלא רק שאוסר ההשתמשות בפתח כדי להוציא הלפת מהבור היכא שנעשה באיסור, אלא אף לאחר שכבר הוציאם מהבור ג"כ אסור לאוכלן. והיינו טעמא, דכיון שלא היה יכול ליהנות מהלפת אלא ע"י פתיחת הבור האסורה בשבת ויו"ט, לכן כשנהנה מהלפת ה"ז חשיב כנהנה ממעשה שבת, עכ"ד.

והוסיף במנחת שלמה דה"ה נמי בישראל שפתח את הבור

דע' במ"ב (סימן שי"ח ס"ק ד'), שאף להמבשל עצמו שאסור לו לעולם, מ"מ מותר לו ליהנות מדמיה של המלאכה. ומבואר דלא אסרו אלא הנאה הבאה ישירות מהמלאכה, אבל ליהנות מדמיה שלא בא ישירות מותר.

ולפ"ז בנד"ד י"ל שהרי עיקר הנאתו של המקבל ההזמנה אינו ההזמנה עצמה אלא מה שמרויח ממנה, ולכאורה יש לדמותו לדמי המלאכה שמותרת בהנאה.

א) ובחפשי בדברי פוסקי זמנינו [והלא הם כתובים בספרינו משנה אחרונה (סימן שי"ח עמוד קלג), ע"ש עוד], ראיתי בשו"ת אגרות משה (ח"ב סימן ע"ז) שנשאל בישראל שהביא מפתח במזיד מביתו דרך רה"ר ופתח דלתות בית הכנסת האם מותר ליכנס לביהכ"נ בשבת זו, והעלה לאיסור, ע"ש.

וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ה' אות ב' ד"ה אע"פ), וז"ל: וכן מי שמפתח ביתו מונח ברה"ר והביאו אותו באיסור ופתח בו דלת ביתו, דאסור ליכנס לבית ולהשתמש עם החפצים המונחים שם - אם לא היה אפשר בשום אופן לפתוח את הבית אלא ע"י הבאת המפתח בעבירה. ואע"ג דלאחר שהמפתח כבר הובא אין בפתיחת הדלת משום מלאכה, ולא אסור לפתוח בו אלא מפני שנהנה ממעשה שבת, אבל כיון דאי לא שהביאו את המפתח בעבירה לא

הבור. אבל במפתח האיסור היה בהוצאה של המפתח ולא בגוף הפתיחה, ולכן אף שאסור להשתמש בהמפתח שהובא באיסור כדי לפתוח הדלת, מ"מ לאחר שנפתח לא חשוב הנאה ישירה ממעשה האיסור של הוצאה ומותר להיכנס וליהנות מחפצי הבית.

(ד) **אכן** יעויין בשו"ת אגרות משה בתשובה אחרת (או"ח ח"ב סימן ע"א), ששם החזיק בשיטתו במה שכתב לאסור בענין הוצאת המפתח וכן"ל. אלא שמחלק שם להתיר באופן שהיה מונח דבר בחדר אפל והדליק אחד נר באיסור והביאו, שאז כיון שבהדבר בעצמו לא נעשית העבירה אלא רק בהנר הגורם שימצאו את הדבר מותר.

וביאר בטעם החילוק, וז"ל: כיון דאיסור מעשה שבת ילפינן בב"ק (דף עא.) מאיסור קדש דכתיב: "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם" - מה קדש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה, וזה שייך רק כשנעשה האיסור בגוף הדבר, אבל לא שייך דמיון לקדש כשלא נעשה כלום בגוף הדבר אלא בהנר, ולכן אף שהעבירה דהדלקת הנר גרמה למצוא הדבר, שנמצא שנהנה עכ"פ מהעבירה, אין לאסור. ואף שבתשובה אחת ביארתי שאסור ליכנס לביהכ"נ שנפתח במפתח שהביאו מרה"י לרה"ר באיסור, אבל לא דמי לכאן, דהתם שייך לאסור

באיסור דג"כ אסור לאכול את הלפת, דאע"ג שלענין מעשה שבת בשוגג או לענין הדין של בכדי שיעשה במוצ"ש מחמירים בנעשה ע"י עכו"ם יותר מנעשה ע"י ישראל, מ"מ בשבת עצמה ובמה שנעשה במזיד מסתבר דע"י ישראל יותר חמור וכ"ש דאסור, עכ"ד.

אמנם מצינו שהגרש"ז זצ"ל בתשובה אחרת (ח"ב סימן ט"ז אות א'), חזר בו, ושם כתב דלאחר שנפתח מותר ליכנס ולהשתמש בכל אשר בבית, [ולא מסתברא לאסור רק את הכניסה, ולהתיר להשתמש במה שבבית], משום דלא מצינו שקנסו חכמים רק שלא ליהנות ממעשה שבת - ורק מגוף הדבר שנעשה בו האיסור. ולכן מסתבר שאסור רק להשתמש וליהנות מהמפתח לפתוך בו הדלת, אבל הכניסה לבית לאחר שכבר הוא פתוח, אע"ג שלצורך זה הובא המפתח, מ"מ בפתיחה עצמה לא נעשה כלל שום איסור מלאכה, עכ"ד.

אלא שצ"ע דמה יענה מהראיה שהביא בעצמו לדמות המפתח להא דלפתות שהמג"א אסר ליהנות מהם מאחר שפתח העכו"ם הבור באיסור, אף שאינו נהנה מגוף הדבר, וצ"ע.

ואולי יש לחלק שבבור האיסור שבת הוא מה שנפתח באיסור, ועל כן כל שנהנה ממה שהיה בבור חשוב כנהנה מפתח

מהמוצרים, וא"כ נימא דלא חשוב כעושה מלאכה בשביל ישראל.

אמנם נראה דלא גרע מהמבואר בשו"ע (סימן רנ"ב סעיף ד') וז"ל: כל שקצץ, אף על פי שיעשה האיני יהודי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ, אדעתיה דנפשיה קא עביד. הגה: ויש אוסרין ללבושו כל שידוע שהאיני יהודי גמור בשבת, (הג"א פ"ק דשבת ומהרי"ל וב"י בשם רוקח), וצריך להמתין במ"ש בכדי שיעשה, עכ"ל.

הרי שאף שלדעת המחבר כיון שקץ חשוב כעושה על דעת עצמו ואסור, מ"מ לדעת הרמ"א אסור שסוף סוף מקבל הישראל הנאה מיניה במלאכתו שהרי ידוע שעשאה בשבת. ומכיון שכבר נתבאר לעיל דלא שייך בזה ההיתר של "בכדי שיעשו", א"כ הוא בכלל מעשה שבת ואסור.

אלא שיש לדון דלא דמי לנד"ד, דהתם מה דהרמ"א אוסר הוא משום שהפועל הוא עובד בשביל הבעלים הישראל ולכן חשוב כנעשה בשביל ישראל, אבל בענין הזמין הזמנה באינטרנט, הרי הזמין בשבילו הוא עושה אלא שהישראל משתכר בו, ויש לדון שלא חשוב כעושה בשביל ישראל אלא לעצמו.

ונראה שיש לדמות זה להא דמצנין לענין מודר הנאה (יו"ד סימן

הנאת הכניסה - דשייך גם להקדיש זה - ובהכניסה הא נעשה איסור. אך מ"מ ראוי לבעל נפש להחמיר שלא ליהנות, מכיון שנגרם הנאה זו ע"י איסור, עכ"ד.

ה) ולאור הנ"ל יש לדון בנד"ד, דהנה כבר הבאנו בשם המ"ב שמעשה שבת מותר בהנאה, ומותר לכתחילה למוכרו כדי ליהנות מהדמים. והנה זה ודאי שיעקר ההנאה מההזמנות הוא התשלומים שמקבל בעדם, וא"כ יל"ע האם יש לדמות להתיר להשתמש בהזמנות שנערכו בשבת כדי לקבל התשלומים שדמי למכירת המאכל כדי לקבל דמיה שמותר. או שיש לדון שלענין להשתמש בההזמנות הוא כעין השתמשות בהמפתח שהובא באיסור, וכמו שאסור להשתמש בלפתות הבור שנפתח באיסור.

ואף שלדעת הגרש"ז זצ"ל, אם הובא המפתח באיסור וכבר נפתח החדר מתירין לו בדיעבד ליכנס להשתמש בו, מ"מ הוא אוסר להשתמש במפתח לכתחילה כדי לפותחו, כי זה נקרא נהנה מהמעשה שבת, [ואף שהתם עיקר ההנאה אינו פתיחת החדר אלא הכניסה וההשתמשות בהחדר], וצ"ע בזה.

ו) והנה אחד העיר בזה, דמה שהעכו"ם מזמין הזמנה לא חשוב כלל שעושה המלאכה בשביל הישראל, כי ודאי לעצמו הוא עושה כדי לקנות וליהנות

הפדיון א"א לחול כ"א בשבת, ומשמע דלולי הברכות והסעודה היה מותר לפדות ע"י נתינת מעות לכהן בע"ש שיחול הפדיון בשבת, הרי מבואר דמשום קנין בשבת לא איכפת לך. אלא שכתב דמ"מ צריך ראי' גדולה לזה מהש"ס. ובסוף דבריו הוכיח לאסור מדברי הירושלמי שהביאו התוספות ביומא (דף יג: ד"ה לחדא), על הא דתנן שם (דף ב:) דלרב יהודה מתקינין לכה"ג אשה אחרת ביוה"כ, ומפרש בירושלמי דמתקינין לו היינו מזמנין אותה שאם תמות אשתו ביום הכפורים שיקדש זאת ביוה"כ [ופליג אגמרא דידן (דף יג:)] שנושא שני נשים בתנאי, ע"ש], ואף שאסור לעשות קנין בשבת התיירו משום שבות במקדש.

והקשה הגרעק"א, דאי נימא דבעושה קנין לחול בשבת ליכא שבות, א"כ היה יכול לקדש בעיוה"כ על תנאי שיחולו הקידושין לכשתמות אשתו ביוה"כ, אלא על כרחך דגם בכה"ג יש שבות, עכ"ד.

וע' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן מ"ד), שדן בדברי הגרעק"א באריכות, ודחה ראייתו מהירושלמי, וע"ש שהסיק וז"ל: ולדינא ראית רעק"א ג"כ אינה ראייה, ונמצא שאין ראייה לא לאיסור ולא להיתר, ויש

רכ"ז סעיף א'), דבזבינא מציעא דאית ביה הנאה ללוקח ולמוכר [דזבינא חריפא חשוב הנאת הלוקח, וזבינא דרמי אאפיה חשוב הנאת המוכר], וכיון דחשוב הנאת המוכר לענין מודר הנאה א"כ י"ל דשפיר חשוב בכה"ג כעושה בשביל ישראל דומיא דפועל, וצ"ע בזה.

ענף ג'

בענין קנין בשבת

א) **עוד** יש לדון, מאחר שהזמין העכו"ם בשבת ושילם באתר האינטרנט ע"י הכרטיס האשראי שלו, שבזה נגמר הקנין דגוי קונה בכסף¹, האם יש כאן משום קנין בשבת, שנמצא שמקנה לו החפץ בשבת.

דהנה ידועין דברי הגרעק"א בתשובה (מהדו"ק סימן קנ"ט), שדן באם מכר חפץ בע"ש במשיכה או בכסף ואמר תקנה לך למחר - דבשבת נגמר הקנין מה דינו, די"ל דמותר דאינו עושה מעשה בשבת אלא דמעצמו נגמר דשרי, או י"ל דאסור משום גמר הקנין בשבת.

וע"ש שהוכיח מדברי תרומת הדשן (הובא במג"א סי' של"ט ס"ק ח'), בהא דאין פודין בשבת ולא אמרינן שיתן לכהן המעות מע"ש, והטעם משום דאיך יעשה עם הברכות והרי

ג. והארכנו בזה במקום אחר בקנייה ע"י כרטיס האשראי מתי נגמר הקנין ושייך לכאן.

ולדבריו בנד"ד ליכא איסור כלל כיון שהעכו"ם הוא הקונה והישראל הוא המקנה.

והנה בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן נ"א), כתב להעיר על דברי הגרעק"א דהרי בכל המלאכות מותר לפעול מבעוד יום שתיעשה המלאכה בשבת שאינו מצווה על שביתת כלים כגון בקדירה שמבשל בשבת, ומאי שנא.

ותירץ, דבכל המלאכות, המלאכות נעשות מאליהם בשבת ואין צריך עוד אל האדם, שאפילו מת האדם טרם שנעשתה המלאכה תיעשה המלאכה מאליה. אבל בקנין הרי הקנין נעשה בשבת מחמת האדם, שהרי אם מת או מכר לאחר - קנין הראשון בטל. וכיון שמחמת האדם נעשה מעשה הקנין בשבת, י"ל דחשוב עושה קנין בשבת אף שלא עשה שום מעשה ופעולה בשבת, עכ"ד.

אכן יש להעיר בזה, מהא דמבואר בשו"ע (או"ח סימן ש"ז ד'), שמותר לתת לא"י מעות מע"ש לקנות בשבילו, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכור בשבת, עכ"ד.

ולכאורה אף שלא אמר להעכו"ם לקנות בשבילו בשבת ולא חשוב כמעשה בשביל ישראל, הרי מ"מ הישראל קונה בשבת, ואילו

להחמיר בספק, ובפרט שכבר הורה זקן הגאון רעק"א לאיסור, עד שיבורר יותר בעה"י, עכ"ל.

אמנם יש אחרונים שחלקו על הגרעק"א, ע' שו"ת מהר"ם שי"ק (או"ח סימן קל"א), וע"ע בשו"ת אמרי יושר (להג"ר ר' מאיר אריק), מש"כ בזה.

(ב) **ובדבריו** הגרעק"א מבואר שאף אינו עושה כלום בשבת, כיון שנגמר הקנין בשבת הוי בכלל הגזירה של אין קונים בשבת, וא"כ ה"ה בנד"ד אף שהישראל אינו עושה כלום מ"מ הרי נגמר קנין בשבת, ע"י הזמנת העכו"ם בכרטיס אשראי בשבת שאז נגמר הקנין, ובדין הוא להיות אסור.

וע' בשו"ת הר צבי (או"ח סימן קכ"ו) שכתב דגם אלה האוסרים להקנות בע"ש ע"מ שיחול הקנין בשבת לא אמרו אלא משום דהקונה עביד איסורא בזכייתו ביום השבת, אבל לגבי לא יגרע מכל מלאכה דאורייתא שמותר לעשותה מע"ש אף על פי שהמלאכה הולכת ונגמרת ביום השבת, דעיקר איסורא של המקנה הוא מעשה הקנין והמעשה נעשה בחול, אבל איסור שבות של הקונה הוא עצם הזכיה והקנין, ולכן אף כשהקנין נעשה בחול מכל מקום איסורו במקומו עומד, שהרי כל זכייתו וקניינו הוא בשבת, ע"ש.

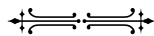
היה מת היה המכר בטל, ונמצא שהקנין צריך להאדם, וא"כ בדין הוא להיות אסור כמו בגוונא של הגרעק"א, דמאי שנא.

ועל כרחק צ"ל דבקונה לפני שבת שיחול בשבת חשוב הוא כעושה המעשה כיון שלא נגמר הקנין אלא בשבת כמו בכל קנין שלאחר ל' חשוב כמעשה אריכתא ומשונה אסור, משא"כ בעושה ע"י עכו"ם הרי אין הישראל עושה כלום רק שהגמר קנין נעשה בשבת, וזה לא איכפת לך.

ולפ"ז בנד"ד שמזמין העכו"ם באתר האינטרנט וקונה בשבת, י"ל

שמותר וליכא משום קנין בשבת, כיון שלא אמר הישראל להעכו"ם לקנות דוקא בשבת, ונמצא שהעכו"ם עושה על דעת עצמו. והרי זה דומה לציור השו"ע הנ"ל שאף שנגמר הקנין בשבת הואיל ואין הישראל משתתף בעיקר הקנין מותר, שהרי נעשה ע"י כליו וע"י עכו"ם, כנלענ"ד.

אלא שיש להעיר דיש נפ"מ למי שעושה מסחר באתר של E-BAY וכדומה ומזמין לפני שבת לעשות פעולת הקנין בשבת אז נראה שאסור, שרק באומר לעכו"ם סתם לעשות קנין ועושה העכו"ם מדעתו לקנות בשבת אבל כשמזמין דוקא לקנות בשבת אסור.

סימן ח

הנאה ממעשה שבת באינטרנט

שאלה: (א) מי שגר בארץ ישראל ואצלו הוא מוצאי שבת ורוצה לבקר באתר אינטרנט של ישראל הנמצא בארה"ב שאצלו הוא שבת, ואותו הישראל שבארה"ב כותב באתר שלו חדשות בשבת באיסור, ורוצה מי שנמצא בא"י ליהנות ממנו דאצלו הוא כבר מוצ"ש, מה דינו, האם חשוב נהנה ממעשה שבת.

וכן להיפך מי שגר בארצות הברית, ובערב שבת רוצה לבקר באתר אינטרנט שבארץ ישראל, כגון אתר של חדשות של איזה עיתון או של חברת תעופה וכדומה, ובארץ ישראל הוא עדיין באמצע השבת, וידוע שלצערינו גם בשבת עושים עדכונים באתרים אלו, ויש לדון כנ"ל אם אסור משום נהנה ממעשה שבת. אם מותר או לא.

(ב) מהו אם רוצה לראות שידור חי כשאצלו הוא חול ומקום השידור הוא שבת, וכאופנים הנ"ל.

תשובה: יש לדון משום איסור מעשה שבת, והוא נידון עמוק בכמה פרטים ונבאר בעזתי"ת.

ענף א'

**בדין מעשה שבת בשוגג ומזיד
ע"י ישראל ועכו"ם**

מלאכה בשבת, ע"ל סימן ש"ז סעיף כ'),
עכ"ל.

והא דבמזיד מותר לאחרים במוצ"ש,
כתב המ"ב (ס"ק ה') דהוא אפילו
למי שנתבשל בשבילו, ע"ש. וזו היא
מסקנת המג"א שם (ס"ק ב'), ע"ש. וכן
העלו בפמ"ג ואל"י רבה שם.

עוד כתב במ"ב, דא"צ להמתין בכדי
שיעשה רק במלאכה הנעשית
ע"י אינו יהודי בשביל ישראל, אבל

(א) פסק המחבר (סימן ש"ח סעיף א')
וז"ל: המבשל בשבת, (או
שעשה אחת משאר מלאכות) (טור), במזיד,
אסור לו לעולם ולאחרים מותר
למוצאי שבת מיד. ובשוגג, אסור בו
ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו
מיד, (ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו

בנעשה מלאכה ע"י ישראל מותר
במוצ"ש מיד, ע"ש.

לביקור באתר אינטרנט שעושים בו
עידכונים בשבת].

ענף ב'

בדין מומר לענין מעשה שבת אם דינו כישראל

(ב) **אלא** שיש לשדות בהאי היתרא
נרגא, דהנה במג"א (ס"ק ב')
הביא מהב"י, דטעמא דבנעשה ע"י
ישראל מותר מיד, ולא דמי לאינו
יהודי שעושה בשביל ישראל שאסור
בכדי שיעשה משום דאם מתירין לו
ליהנות מיד חיישינן שמא יאמר לו
לעשות עוד פעם, אבל בישראל לא
חיישינן דאין אדם חוטא ולא לו.
ולפ"ז במומר לחלל שבת, שאצלו
שבת הוא כיום חול ר"ל, שפיר יש
חשש שיעשה ויש לאסור כמו באינו
יהודי.

וכ"כ בפמ"ג (אשל אברהם סימן שכ"ה
ס"ק כ"ב) וז"ל: ולא עוד אלא
בחרש שוטה, אם בשלו לצורך
ישראל אסור לו למי שנתבשל
בשבילו לעולם אם היה המצוה מזיד,
וע' סימן שי"ח (סעיף א', ומ"א סוף ס"ק
ב') בזה, וכל שכן במומר לעכו"ם
כהאי גוונא אם בישל המומר מעצמו
לישראל במזיד אסור למי שנתבשל
בשבילו, דלא שייך אין אדם חוטא
ולא לו. וכל שכן במומר לעכו"ם
כהאי גוונא אם בישל המומר מעצמו
לישראל במזיד אסור למי שנתבשל
בשבילו, דלא שייך אין אדם חוטא
ולא לו, עכ"ל. [ומשמע מדבריו שגם

ולפ"ז נראה כיון דליכא דינא דבכדי
שיעשה, ומותר במוצ"ש מיד,
א"כ מסתברא שהכל תלוי בהנהגה
אם אצלו הוא שבת או לא. ועל כן
בנד"ד במי שדר בארץ ישראל והוא
מוצאי שבת, שאצל הנהגה הוא
מוצ"ש, לא איכפת לן אם אצל
העושה מעשה שבת הוא עדיין
שבת, ויכול ליהנות ממלאכה
שנעשית עתה בשבת אצל העושה.

וכד אתינא להכא נראה, דה"ה
באופן שאצל הנהגה הוא
עדיין ערב שבת ורוצה ליהנות
ממעשה שבת שאצל העושה כבר
הגיע שבת. דאין סברא לחלק ולומר
דבעינן שיהא אצלו מוצאי שבת,
אלא כל שאצל הנהגה אינה שבת
עכשיו מותר.

וכן מצאתי בשו"ת חמדה גנוזה (סימן
ד' סוף אות ב'), שנשאל כנ"ל בבני
חו"ל שעדיין אצלם חול ורוצים
לשמוע שידורים המשודרים בשבת
באיסור. והעלה שמותר, שכיון שא"צ
להמתין בכדי שיעשה, מה לי אם
עדיין הוא ערב שבת או מוצאי שבת,
ואין לנו להוסיף לאסור למי שאצלו
הוא חול משום שהוא שבת אצל
המחלל שבת, שאין לנו לאסור מה
שלא אסרו חכמים, [וע' בדברינו
להלן שיש לחלק בין שידור חי

זה נראה לי פשוט דדוקא במי שמבשל במקרה בשביל אחר - גם שהוא לדעתו ורצונו - לא חיישינן שמא יצוה לאחר, דלא ישמע לו ולא שכיח, ולכך בכה"ג לא קנסו. אבל בנידון שלנו שמבשל הפונדק בקביעות מידי שבת בשבתו לאחרים דמקפידין לאכול מבושל בישול ישראל, וזה פרנסתו של פונדק זה תמיד בחול ובשבת בודאי קנסא קנסו רבנן לאלו שנתבשל בשבילם כמו להמבשל עצמו, הגם כי בשביל זה לא יחדלו מלפשוע דהא אוכלים בשבת עצמו, אנו אין לנו אלא קנס חכמים לאסור למבשל במזיד לעולם, דה"ה למי שנתבשל בשבילו בידיעתו ולרצונו כבנידון שלנו דשייך שיצוה לו בפעם אחרת דחל עליו קנס חכמים כנ"ל פשוט, עכ"ל. וע"ע בקהלות יעקב (ח"ב סימן ז') שכתב תשובה בענין מעשה שבת, והחזיק בדעת הכתב סופר, ע"ש.

וע"ע שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ע"ט אות ט"ו), שנשאל בעיתון יהודי שנדפס בשבת. וכתב, שאם דרכו להדפיס למכור לכל מי שירצה, אסור לקרותו כנידון הכתב סופר הנ"ל בזה. אמנם הוסיף שם, שאם הדרך להדפיס רק בשביל האנשים המנויים, אזי יש לצדד שלא למחות ביד שאינם מנויים אחרי בכדי שיעשו, [כי רק האנשים המנויים הם כמצווים לו להדפיס - ואסור להם עולמית כהעושה מלאכה], ע"ש.

אסור לעולם כמו המבשל עצמו, וצ"ב מנין לו].

אלא דיש להעיר שהפמ"ג סותר עצמו, דע' מש"כ במשבצות זהב (סימן רע"ו ס"ק ה') וז"ל: אם מומר הדליק נר בעצמו לצורך ישראל, אסור ודאי שמא יאמר לו וכו', דהוה כמבשל בשבת בסימן שי"ח. אבל כדי שיעשו במומר, צ"ע בזה אי עשה המומר מלאכה בשבת, עכ"ל. ומשמע שלא נסתפק אלא אי דינו כעכו"ם שיש לו דין בכדי שיעשה או שדינו כיהודי שמותר מיד, אבל אינו נאסר לעולם כדין המבשל עצמו.

ולפ"ז במבקר אתר אינטרנט של מומר שאצל המומר הוא שבת יש לאסור, דלא שייך בכדי שיעשה לכאורה, כיון שעדיין אצלו הוא שבת, וצ"ע בזה.

ענף ג'

חידוש הכתב סופר שבית חרושת שמחלל שבת בקביעות אסור ליהנות ממנו לעולם, כדין המבשל בשבת בעצמו

(א) עוד יש טעם לאסור בזה, ע"פ המבואר בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן נ') שנשאל בפונדק ישראל שמבשל בכל שבת ושבת עבור אוכלי שולחנו כמו בחול, שאף למסקנת המג"א הנ"ל שבשביל מי שנתבשל בשבילו מותר יש לאסור, וז"ל: אבל

וכ"כ לחלק בזה בשו"ת מחזה
אברהם (ח"א סימו מ"ח).

וע"ע בשו"ת הר צבי (ח"א סימן ק"פ),
שנשאל אם מותר ליהנות
מחברת חשמל שעבדים בשבת,
והביא דברי הכתב סופר הנ"ל, והעיר
עליו וז"ל: והנה מלבד שגם דברי
הכת"ס הנ"ל הם רק למי שנעשה
בידיעתו וברצונו, ובנ"ד יש לעיין
דזה לא נקרא ברצונו דרצונם של
המשתמשים החרדים יותר שיתחילו
את החשמל אחרי יציאת השבת דבין
כך הם לא נהנים רק במוצ"ש ויעוין
שם בכת"ס. [אכן סברא זו לא שייכת
בנד"ד, שהרי רוצים אף המשתמשים
החרדים לראות מה שעידכנו מחדש
בשבת באתר האינטרנט].

ולענ"ד יש לדון בדבריו, דאפילו
לדבריו דבכה"ג שייך
הגזירה, מ"מ סוף סוף מתחילה לא
גזרו חז"ל בישראל משום דלא
שכיחא, וא"כ י"ל דממילא לא נאסר
בכה"ג וכו'. ועוד דמדברי הפמ"ג
דנסתפק אי יש לגזור במומר בכדי
שיעשו משמע דעכ"פ לא נאסר
עולמית כמו שעושה מלאכה בעצמו.

ובמקום אחר הארכתי בזה, אם
בדבר שנתחדש במציאות
עכשיו, אבל יש בו אותו הטעם
שגזרו חז"ל בדבר אחר, אי ממילא
נכללת בתוך גזירת חז"ל, או נאמר
דמ"מ אין אנו גוזרין גזירות מעצמנו,
עכ"ל.

והנה לדברי הכתב סופר יש לאסור
להשתמש באתרים שחיללו
את השבת לעולם באותם העדכונים
שנערכו בשבת, ולא רק בכדי
שיעשה, וכמבואר בדברי הפמ"ג
(הראשון) הנ"ל.

וכן ראיתי שכתב בספר חוט שני
(להגר"נ קרליץ שליט"א ח"ב פכ"ב
ס"ק א' אות ב'), וז"ל: אין לשמוע
הודעות בטלפון במוצ"ש, כגון
תחזית מזג האויר וזמני המראת
מטוסים שער הדולר ושאר הודעות
חדשות וכיוצא בזה אם נערכו והוכנו
בשבת קודש במזיד, [ואיסור זה הוא
אף למערכות עיתונים שמקבלים
ידיעות במוצ"ש ממה שנערך
בשבת], עכ"ל. וכנראה שכתב כן ע"פ
דברי הפמ"ג והכתב סופר הנ"ל
[שהביא דבריהם שם לעיל].

אמנם יש לדון ולומר שלדברי
הפמ"ג שבמומר אסור רק
בכדי שיעשה, י"ל דמהני כשעבר
שיעור בכדי שיעשה אצל הנהנה,
וצ"ע בזה.

ענף ד'

**שיטת הרמב"ם דגוי שעשה
מלאכה לישראל בפרהסיא
אסור ליהנות ממנה לעולם**

(ד) **ועוד** יש לאסור מטעם אחר,
דיעויין ברמב"ם הלכות
שבת (פ"ו ה"ב) וז"ל: גוי שעשה
מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל
ישראל עשה אותה, אסור ליהנות

ישמע לו, שאינו חוטא ולו לא, וכן"ל. והנה כל זה שייך רק לאחר שנעשית המלאכה ובא ליהנות, אזי י"ל דיותר כיון שליכא חשש שיבא לומר לו לעשות בשבת הבאה בשבילו כיון שלא ישמע לו, אבל בשעת מעשה שמחלל את השבת בשידור חי ובא ליהנות, פשיטא דליכא סברא הנ"ל שודאי ישמע לו להמשיך בחילול שבת.

ז) והנה בכל האופנים הנ"ל שכתבנו לאיסור, אין לומר שלא חשוב נהנה מידיעות או החדשות ולומר שחשוב כדבר שאין בו ממש, ולחלק שאינו דומה למה שאסור ליהנות מבישול בשבת וכדומה.

דזה אינו, דהנה כמו שמצינו שאסור ליהנות מנר שהדליק עכו"ם בעבורו אפי' שהוא רק אור בעלמא, וע' בסימן רע"ו.

גם אין לומר שמותר באופן שיכול למצוא את החדשות מפורסמות אצל אתרי אינטרנט של עכו"ם שלא נעשה בשביל ישראל ואין בזה איסור, ונמצא שאינו נהנה ממלאכת הישראל, ודומה להא דמבואר שם (סעיף ד') שאם יש נר בבית ישראל ובא א"י והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק.

דנראה שאינו דומה לזה, אלא דומה לגוונא שבא ליהנות מנר שהדליק עכו"ם בעבורו ויש לו נר

באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה, והוא שלא יהא הדבר בפרהסיא עד שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת, ואם בשביל עצמו בלבד עשה, מותר ליהנות בה בשבת, עכ"ל.

וכוונתו דבעושה בפרהסיא אסור עולמית, וכן מובא בשו"ע (סימן שכ"ה סעיף י"ד), וע"ש במג"א (ס"ק ל"א).

וראיתי בקהלות יעקב (ח"ב סימן ז'), שכתב דפשוט דכש"כ כשנעשה ע"י ישראל [דליכא הנך טעמים שהחמירו בעכו"ם יותר לענין שיעור בכדי שיעשה]. ונמצא דלהרמב"ם כיון שהאתר אינטרנט הוא חילול שבת בפרהסיא, א"כ אסור ליהנות ממנו לעולם.

ענף ה'

בדין ליהנות משידור חי

ו) עוד נראה דכל מה שצידדנו לעיל בסברות להתיר, זה דוקא כשבא ליהנות ממי שחילל שבת ומוסיף ומעדכן באתר הפרטי שלו הודעות וכדומה, אבל לראות שידור חי כה"ג שנהנה בשעת המלאכה ממש נראה שיש לאסור. והטעם משום דהא דמלאכת ישראל מותר למוצ"ש מיד, כתב המגן אברהם (סימן שי"ח ס"ק ב'), דדוקא בעכו"ם שעושה בעינן בכדי שיעשה דחיישינן שמא יאמר לו לעשות אבל ישראל לא

בחדר אחר שזה אסור, שכיון שעכ"פ נהנה מהנר שהודלק באיסור - יש לאסור, משא"כ בגוונא של השו"ע הנ"ל שיש נר בבית הישראל ובא הא"י והדליק נר אחר, שמותר ליהנות ממנו, משום ששם לא חשוב נהנה כל כך כיון שבאותו חדר עצמו יש לנר המותר, ופשוט.

ענף ו'

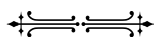
העולה לדינא

ה) **לבקר** באתר אינטרנט של ישראל שאצלם הוא שבת, כגון באתרים של חברות שהם מומרים לחלל שבת בקביעות ובפרהסיא,

הדין הוא דאף שאצל המבקר הנהנה הוא חול, אין היתר ליהנות למוצ"ש מיד וצריך עכ"פ בכדי שיעשה, ויש פוסקים שאסורו ליהנות בו לעולם.

באתר פרטי שאינו מפורסם שהוא מחלל שבת בקביעות, אף שעושה המלאכה במזיד מ"מ לאחרים מותר מיד, ולכן אף שאצל העושה המלאכה הוא שבת כל שאצל הנהנה אינו שבת בין אם הוא ערב שבת או מוצאי שבת מותר לבקר.

וכל זה בבא ליהנות מאתר שעשו בו עדכונים בשבת, אבל בשידור חי נראה דאסור בכל אופן.

INTERNET IN HALACHA

- **Chapter 1:** Is there a halachik requirement to install a filter on ones internet router or computer?
- **Chapter 2:** Can Skype or a webcam be used for yichud? For hechsherim? For chalav Yisrael? Can a person be mikadesh an isha with the witness' watching over Skype? Can you be appoint a Sofer to write, and a shliach to give a Get over Skype? Can one answer kadish?
- **Chapter 3:** The halachick view of kinyanim / virtual transactions over the internet. Is a virtual kinyanim valid? Can you buy Chametz on the internet on chol hamoed Pesach, if it will be delivered after Pesach?
- **Chapter 4:** If you send a virus over the internet and destroy another parties data, software or hardware, are you liable? What mazik is it? What are the laws of virtual damage?
- **Chapter 5:** Can you use anothers Wifi without permission; ie, is it considered considered stealing? What maaseh kinyan is it? Can you steal a davar sheain bo mamash?
- **Chapter 6:** Downloading pirated music or data files over the internet, what is the halachik perspective? What's the halachik view of intellectual property. Can you be a ganav if you haven't taken anything away from another person?
- **Chapter 7:** Can a business keep their internet site one on Shabbos, and transact? Can one place a bid on EBay when the auction closes on Shabbos?
- **Chapter 8:** Can you access an Israeli website when it's Shabbos there, but not yet Shabbos here (Friday afternoon) and read information that was written on Shabbos?